

FINANCIERING GROEN GROEIT MEE

Rapportage

BUREAUBUITEN
economie & omgeving

Bureau BUITEN

Economie en Omgeving

Achter Sint Pieter 160

NL-3512 HT Utrecht

info@bureaubuiten.nl

+31 (0)30 - 231 89 45

www.bureaubuiten.nl

Financiering Groen Groeit Mee

Rapportage

Auteur(s):

Bianca van Baar

Joost Hagens

Jos van Heest

Anneke van Mispelaar

Daphne van der Veer

Projectnummer 1562-2020

Aangeboden aan:

Provincie Utrecht

11 juni 2021

Inhoudsopgave

Samenvatting	5	5.4	<i>Denklijnen voor aanvullende financiering</i>	42	
1	Inleiding	9	5.5	<i>Bijdragen van regionale overheden en de baten van groen</i>	46
1.1	<i>Aanleiding</i>	9	6	Advies strategie en lobby	47
1.2	<i>Vraagstelling en doel</i>	9	6.1	<i>Aanbevelingen in het kort</i>	47
1.3	<i>Aanpak</i>	9	6.2	<i>Toelichting op de aanbevelingen</i>	48
1.4	<i>Leeswijzer</i>	10			
2	Opgave financiering van groen	11	BIJLAGEN		
2.1	<i>Afbakening groen in Groen Groeit Mee</i>	11	1	Bijlage Financieringsinstrumenten publieke partijen	52
2.2	<i>Waarom is financiering van groen een opgave?</i>	11	1.1	<i>Regionale subsidies</i>	52
2.3	<i>Baten van groen</i>	12	1.2	<i>Rijksstromen</i>	54
2.4	<i>Opgave financiering groen</i>	16	1.3	<i>Lokale belastingen</i>	59
3	Financieringsinstrumenten	17	1.4	<i>Verdienmodellen</i>	62
3.1	<i>Financieringsinstrumenten publieke partijen</i>	17	1.5	<i>Compensatie</i>	64
3.2	<i>Financieringsinstrumenten bedrijven</i>	20	1.6	<i>Verevening</i>	64
3.3	<i>Financieringsinstrumenten burgers</i>	21	1.7	<i>Europese Subsidies</i>	66
4	Kansrijkheid financieringinstrumenten	24	1.8	<i>Lokale subsidies en giften</i>	72
4.1	<i>Opbouw analyse kansrijkheid</i>	24	1.9	<i>Overig</i>	74
4.2	<i>Beoordeling van kansrijkheid</i>	25	2	Bijlage Financieringsinstrumenten bedrijven	76
5	Koppeling aan Groen Groeit Mee Opgaven	34	2.1	<i>Financieringsinstrumenten bedrijven</i>	76
5.1	<i>Opbouw en uitleg met belangrijkste aannames</i>	34	3	Bijlage Financieringsinstrumenten burgers	88
5.2	<i>Kosten GGM-K met toelichting op hoofdlijnen</i>	35	3.1	<i>Financieringsinstrumenten burgers</i>	88
5.3	<i>Financiering</i>	37	4	Bijlage Inspanningen en risico's	98

Samenvatting

Het programma Groen Groeit Mee in de provincie Utrecht brengt en houdt rode en groene ontwikkelingen in de provincie in balans. Via dit programma zetten de provincie, gemeenten en waterschappen zich in voor de toekomstige ontwikkeling van groen en het beheer ervan, op zo'n manier dat de groene ruimte meegroeit met de toenemende behoefte aan recreatieruimte en natuur.

Belang van groen

Groen en een groene omgeving worden steeds belangrijker. Groen zorgt onder andere voor een gezonde leefomgeving, reguleert het klimaat (temperatuur en waterafvoer), versterkt de sociale cohesie, stimuleert biodiversiteit, kan geluidsoverlast verminderen en heeft een positief effect op de huizenprijzen en de luchtkwaliteit. Een groene omgeving draagt ook bij aan het vestigingsklimaat voor bedrijven. Groen biedt dus niet alleen een oplossing vanuit milieu- of sociaal perspectief, maar levert ook economische voordelen.

Financieringsopgave Groen Groeit Mee

Hoewel het maatschappelijke belang van groen breed wordt onderschreven, ligt er een grote financieringsopgave. Het vinden van financiële middelen voor investeren in en beheren van groen en het realiseren van de groene ambities is niet altijd even makkelijk. Dit heeft te maken met het (quasi-)publieke karakter van groen. Centraal staat dan ook de vraag: wie gaat deze ambities betalen en uit welke financieringsbronnen?

In deze rapportage is een longlist aan mogelijke financieringsvormen, bronnen en uitvoeringsinstrumenten om de groene ambities van het programma Groen Groeit Mee te realiseren op een rij gezet. Vervolgens is de kansrijkheid in beeld gebracht. De financieringsvormen zijn hiertoe

gekoppeld aan de groenopgaven in de provincie, om inzicht te geven in welke Groen Groeit Mee-opgaven gedekt kunnen worden met welke financiële middelen. De groene opgaven zijn in een separate rapportage in beeld gebracht ('Groen Groeit Mee - Opgaven in beeld'). Vervolgens wordt ingegaan op de strategie om kansrijke financieringsvormen aan te boren.

Financieringsinstrumenten en kansrijkheid

Bij de financiering van de groenambities is een belangrijke rol weggelegd voor de overheid. Met name vanwege het feit dat landschap en groen publieke of quasi-publieke goederen zijn. Het is een 'product' waarvan het aanbod zonder overheidsingrijpen achterblijft bij de maatschappelijke behoefte of wenselijkheid ervan. Er zijn wel mogelijkheden om burgers en bedrijven te laten (mee)betalen aan extra groen. In hoofdstuk 3 zijn voor publieke partijen, bedrijven en burgers de mogelijke financieringsinstrumenten op een rij gezet in een longlist.

De instrumenten uit deze longlist kunnen in meer of mindere mate ingezet worden voor de GGM-opgaven. Met andere woorden: de kansrijkheid voor Groen Groeit Mee verschilt (zie hoofdstuk 4). Bij de beoordeling van de kansrijkheid valt er een onderscheid te maken tussen vier soorten instrumenten:

- Min of meer zekere geldstromen met een aanzienlijke omvang.
- Mechanismes en bronnen met kleinere omvang.
- Grote potentiële financieringsbronnen die extra bijdragen kunnen genereren.
- Middelen met potentie, maar die nog nader verkend moeten worden

Financieringsinstrumenten publieke partijen

Er zijn verschillende instrumenten die overheden kunnen inzetten voor investeringen in groene waarden en het financieren van groene projecten. Denk daarbij onder andere aan Europese instrumenten (bv. LIFE),

landelijke instrumenten (bv. SIM-groen), regionale instrumenten (bv. SVNL) en lokale instrumenten (bv. subsidies van waterschappen).

De reguliere subsidieprogramma's van het Rijk en provincie voor natuur en landschap zijn en blijven een belangrijke basis voor de toekomst. Op Europees niveau bieden het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB) en LIFE goede kansen voor financiering. Voor Europese middelen geldt vaak wel dat uitgegaan wordt van een vorm van medefinanciering door lokale en regionale overheden. Dit kan een barrière vormen.

Op lokaal schaalniveau bieden inkomsten uit verkoop, evenementen en pacht kansen voor het dekken van een deel van de beheerkosten van natuur en recreatie. Als laatste kunnen lokale en regionale belastingen ingezet worden voor GGM-opgaven, maar daar is per definitie concurrentie met andere maatschappelijke opgaven.

Financieringsinstrumenten bedrijven

Naast een belangrijke rol voor de overheid, kunnen bedrijven ook een bijdrage leveren aan het financieren van onderhoud en ontwikkeling van groen in de provincie, al dan niet in aanvulling op de geldstromen vanuit de overheid. Sponsoring, loterijen, pacht/exploitatie en activiteiten/evenementen zijn instrumenten die een belangrijke jaarlijkse geldstroom vormen. Daarnaast zijn er ook eenmalige giften of sponsoring. Verevening uit woningbouw en afoming vanuit de productie van duurzame energie kunnen extra bijdragen genereren. Met de nieuwe vereveningsmogelijkheid die is vastgelegd in artikelen 13.23 en 13.34 van de Omgevingswet, specifiek bedoeld voor onder andere de financiering van natuur en groen, kan de regionale groenopgave een plek krijgen in gebiedsontwikkeling. Daarnaast zijn preventie-investeringen van verzekeraars, CO₂ compensatie en waterwinning instrumenten die nader verkend moeten worden. Op dit moment zijn dit nog geen bewezen instrument.

Financieringsinstrumenten burgers

Als laatste kunnen, naast overheden en bedrijven, burgers een rol spelen in het financieren van groen. Het gaat hierbij vaak om uitgaven die burgers doen, die (in)direct ten goede komen aan het financieren van groene opgaven. Denk aan inkomsten uit kaartjesverkoop, abonnementen, crowdfunding en stichtingen. De grootste geldstroom komt voort uit giften van burgers. Potentie ligt in de inkomsten die voortkomen uit betaald parkeren bij recreatiegebieden.

Opgaven gekoppeld aan financiering: financieringstekort

De rapportage 'Groen Groeit Mee - Opgaven in beeld' geeft inzicht in de groene opgaven in de provincie Utrecht en in de deelgebieden U16, Regio Amersfoort en Utrechtse deel van de Regio Foodvalley. Zowel de investeringen voor aanleg van groen, als de kosten voor het beheer zijn inzichtelijk gemaakt aan de hand van kentallen. De investeringen hebben betrekking op de periode 2020-2040 en de beheerkosten zijn weergegeven als jaarlijkse kosten en hebben betrekking op het eindjaar (2040), in prijzen van nu. De kosten voor investeringen in groen voor Groen groeit mee in de provincie Utrecht bedragen afgerond €1,2 miljard voor de periode 2021-2040, ruim €60 miljoen per jaar. De beheerkosten van dit nieuwe groen bedragen afgerond €22 miljoen per jaar in de hele provincie. Binnen de verschillende deelgebieden zijn er verschillen:

- In de U16 is een investering van €798 miljoen gemoeid met de realisatie van groene opgaven. Ruim 1/3^e daarvan is gerelateerd aan recreatieve verbindingen. Het beheer van de groenopgaven in de U16 groeit tot 2040 naar €15 miljoen per jaar. Meer dan de helft van de beheerkosten is voor levendige boerensloten.
- In de regio Amersfoort bedragen de benodigde investeringen afgerond €333 miljoen. De grootste kostenposten zijn de nieuwe infra-kunswerken en groene contoureggebieden. De beheerkosten groeien tot 2040 tot €4,6 miljoen. De investeringskosten voor de groene opgaven in de regio Foodvalley bedragen €115 miljoen. De grootste kostenposten zijn de realisatie van

groene contourgebieden, nieuwe grote infra-kunstwerken en nieuwe recreatiegebieden. In 2040 bedragen de beheerkosten voor de groene opgaven €1,7 miljoen.

Om deze opgaven te kunnen koppelen aan financiering zijn ze ingedeeld in een viertal clusters: natuur, recreatie, landschap en infrastructuur. Per cluster zijn de kansrijke financieringsinstrumenten voor investeringen en beheer op een rij gezet. Voor natuur is een uitgebreid spectrum aan voornamelijk publieke subsidieregelingen beschikbaar. Ook profiteren natuurdoelen van giften en uitkeringen van 'goede doelen'. En ook EU-subsidies (met name uit het GLB en LIFE) zijn kansrijk voor natuur.

Voor recreatie zijn er minder mogelijkheden dan voor natuur. Vooral de overheid is hier aan zet, maar het ontbreekt aan reguliere Rijkssubsidies. Verevening vanuit woningbouw is hier één van de belangrijkste mogelijkheden. Verder kunnen middelen worden gegenereerd met een gebiedsgerichte benadering waarbij burgers en bedrijven worden gemobiliseerd, al dan niet via goede doelen organisaties. Voor intensieve recreatiegebieden is betaald parkeren een financieringsbron die mogelijk een substantiële bijdrage kan leveren. Voor recreatieve verbindingen – waarvoor de opgave groot is – zijn er weinig financieringsmogelijkheden.

Voor landschap kan een beroep gedaan worden op de GLB-middelen en het SNL-stelstel, waarbij vanuit SNL met name de SNL-beheersubsidie voor GGM kan worden benut. Ook de veenweidebudgetten (rijk en provincie) en de subsidieregeling voor kleine landschapselementen bieden mogelijkheden.

Infrastructuur hoort maar gedeeltelijk thuis in de GGM-opgaven. Hiervoor kan met name gekeken worden naar meekoppelkansen in het MIRT, de verevening uit woningbouw en het Groeifonds van het Rijk.

Wanneer de geldstromen uit deze financieringsbronnen naast de kosten gelegd worden is de conclusie dat voor zowel de investeringen als het beheer van groen sprake is van een tekort in de provincie, zowel in de regio's U16, Amersfoort en Foodvalley:

- In de provincie wordt slecht 17% van de investeringen gedekt en van de beheerkosten ongeveer de helft.
- In de U16 zijn de investeringen voor 19% gedekt en zo'n 49% van de beheerkosten.
- In de regio Amersfoort wordt slecht 13% van de investeringen gedekt en 47% van de beheerkosten.
- In het Utrechtse deel van de regio Foodvalley wordt niet meer dan 8% van de investeringen gedekt, en 60% van de beheerkosten.

Denklijnen voor aanvullende financiering

Om het financieringsgat te dichten kan er aangehaakt worden op het Rijksbeleid. Zo biedt het stikstofdossier meekoppelkansen, met de kanttekening dat slecht een deel van de middelen deels of geheel aansluit op de GGM-opgaven. Ook het Meerjarenprogramma Infrastructuur Ruimte en Transport (MIRT) is een belangrijk programma. Een deel van de GGM-opgaven (o.a. snelfietspaden en infraoverkluizingen) kunnen gekoppeld worden aan dit programma. Het is belangrijk om vanuit GGM dergelijke meekoppelkansen onder de aandacht te brengen binnen de verschillende MIRT-projecten in de provincie Utrecht en bij het bestuurlijk overleg MIRT Noordwest-Nederland. Ook via verstedelijkingsafspraken met het Rijk zijn mogelijke middelen voor GGM-opgaven te vinden.

Verdere kansen liggen mogelijk in het pakket van het Ministerie van LNV voor vergroening van de landbouw. Bij meer flexibiliteit in de bestedingsmogelijkheden biedt dit pakket mogelijkheden voor een deel van de GGM-opgaven. De Bossenstrategie (2020) is voor nu vooral nog een beleidsmatige ondersteuning van de GGM-ambities, maar levert voor alsnog weinig tot geen extra financiële middelen op.

Daarnaast zijn er nog een aantal andere mogelijkheden:

- Toenemende betrokkenheid en interesse van burgers en bedrijven. Onderzoek laat zien dat 80% van de burgers zich matig tot zeer betrokken voelt bij natuur en ook bedrijven produceren steeds vaker 'natuurinclusief'. Deze toenemende betrokkenheid kan als kans voor GGM worden gezien.
- Verevening vanuit de woningbouw, waarbij de provinciale verstedelijkingsopgave gekoppeld wordt aan de GGM-ambities. De Omgevingswet laat zien dat er een nieuwe kostenverhaalbaarheid is, die substantieel kan bijdragen aan Groen Groeit Mee.
- Verevening/afroten productie van duurzame energie. Het plaatsen van windmolens in de provincie conform de RES kan ook een substantieel bedrag opleveren voor Groen Groeit.
- Vrijwillige CO₂ compensatie door bedrijven. Steeds meer bedrijven leveren een vrijwillige CO₂-compensatie, waarvan gangbare bedragen een ordergrootte hebben van €100 tot €1000 per jaar voor micro- en middenbedrijf. Vanwege de jaarlijkse bedragen en het flink aantal bedrijven in Utrecht kan dit een substantiële bron van GGM-inkomsten gaan vormen.

Naast het verwerven van aanvullende publieke of private middelen voor GGM kunnen provincie, gemeenten en waterschappen ook vanuit hun eigen middelen bijdragen.

Advies strategie en lobby

Het blijkt dat de financiering van de GGM-opgaven maar ten dele is gedekt. Wel zijn er verschillende kansen en mogelijkheden om meer middelen voor de GGM-opgaven te verwerven. Daarvoor is een gestructureerde programmatische aanpak voor GGM en de financiering daarvan nodig.

De inzet van provincie, gemeenten, waterschappen, TBO's, FPG, LTO, bedrijven en burgers is belangrijk voor het verkrijgen van financiering De

provincie kan zowel op inhoud als op financiering een coördinerende rol vervullen en de samenwerking faciliteren.

Door doelgericht samen te werken aan GGM vanuit de inhoud, en groen groeit mee te zien als een gezamenlijke opgave, kunnen financieringsbronnen worden ingezet, die nu nog onvolledig benut zijn.

Vanuit deze gedachte zijn 12 aanbevelingen geformuleerd:

1. Zorg voor het slim organiseren van financiële expertise voor GGM
2. Zorg voor capaciteit voor subsidieverwerving en benut EU-middelen uit POP3+/GLB-pijler-2 en LIFE optimaal
3. Zorg voor GGM-'startkapitaal' dat als cofinanciering kan worden benut
4. Benut publieke grondposities en strategische grondaankopen
5. Benut vereveningsmogelijkheden uit woningbouw en productie van duurzame energie
6. Haak aan op kansen Rijksbeleid
7. Zet rood-voor-groen actiever in en benut betrokkenheid burgers en bedrijven
8. Optimaliseer kosten en werk met groeimodel
9. Werk een regionale CO₂-compensatieregeling voor bedrijven uit
10. Voer betaald parkeren bij recreatiegebieden in
11. Werk als GGM-overheden gebiedsgericht en integraal
12. Leer van goede voorbeelden van elders

Op deze manier kan er gezamenlijk verder gewerkt worden aan de Groen Groeit mee opgaven en de financiering daarvan.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Het programma Groen Groeit Mee (hierna GGM) in de provincie Utrecht draagt bij aan een balans tussen rode en groene ontwikkelingen in de provincie Utrecht. De groei van inwoners en van werkgelegenheid maakt het tevens nodig dat er meer parken, meer groene ommetjes, meer bos- en recreatiegebieden en meer wandel- en fietspaden worden aangelegd. Ook moet er meer natuur komen, zijn er vergroeningsambities voor de landbouw en zijn waterkwaliteit en –kwantiteit relevante opgaven.

Eén van de grote vragen hierbij is de financiering van deze groene ambities: wie gaat dat betalen en vanuit welke financieringsbronnen? Hoewel het maatschappelijk belang van groen breed wordt onderschreven, blijft het vinden van financiële middelen voor investeren in en beheren van groen een grote opgave.

De provincie Utrecht wil een beter inzicht krijgen in de financieringsmogelijkheden voor de GGM-ambities en heeft Bureau BUITEN gevraagd hiernaar onderzoek te doen.

1.2 Vraagstelling en doel

Met dit onderzoek wil de provincie meer inzicht krijgen in de mogelijke financieringsvormen, bronnen en uitvoeringsinstrumentarium om de groene ambities van het programma GGM te realiseren. Hierbij moet een inschatting worden gegeven van de kansrijkheid van de verschillende vormen van financiering.

Daarnaast is de provincie op zoek naar een koppeling van financieringsvormen aan de groenopgaven in de provincie en een advies

over de strategie om van kansrijke financieringsbronnen tot daadwerkelijke financiering te komen. Op deze manier wordt er toegewerkt naar een kansrijke uitvoering van de groenblauwe ambities en het uiteindelijk programmeren van groene opgaven.

Dit onderzoek levert de volgende resultaten op:

1. Een longlist met mogelijke financieringsvormen en instrumenten voor groen
2. Een overzicht van financieringsvormen en instrumenten die kansrijk zijn voor de ambities van Groen Groeit Mee
3. Een strategie om deze financieringsvormen in te kunnen zetten: hoe kunnen de kansrijke financieringsvormen effectief gemaakt worden?

Parallel aan dit onderzoek naar de financiering van GGM, heeft Bureau BUITEN nog een onderzoek uitgevoerd voor de provincie over GGM, waarin de groene opgaven in de gehele provincie ruimtelijk in beeld zijn gebracht en globaal zijn begroot. Dat onderzoek is beschreven in het rapport 'Opgaven in beeld'. Beide onderzoeken komen in dit rapport bij elkaar, zodat duidelijk wordt voor welk deel van de GGM-opgaven dekking aanwezig is of kan worden verwacht. Tevens geeft dit rapport inzicht in de strategie die de provincie in samenspraak met andere partijen (overheden en private partijen) kan volgen, voor het in balans krijgen van kosten en financiering.

1.3 Aanpak

In het verlengde van de beoogde resultaten is dit onderzoek uitgevoerd in drie stappen. Er is begonnen met een longlist van financieringsvormen, bronnen en instrumenten die bij kunnen dragen aan het realiseren van de ambities van het programma Groen Groeit Mee. Daartoe zijn rapporten en regelingen geïnventariseerd en zijn gesprekken gevoerd met experts op het gebied van financiering van groen. Op die manier is een eerste versie van de longlist met mogelijke financieringsvormen, bronnen en instrumenten gemaakt.

Vervolgens is de lijst van financieringsvormen en instrumenten beoordeeld op kansrijkheid voor het realiseren van de ambities van Groen Groeit Mee. Daartoe is gekeken naar omvang, slagingskans, haalbaarheid en aansluiting op GGM-waarden. Ook is een expertsessie gehouden waarin kansrijkheid is verkend en waarin vooruit is gelopen op de uiteindelijke strategie. Vervolgens is een stakeholderbijeenkomst georganiseerd, waarin dieper is ingegaan op de kansrijkheid van de financieringsvormen.

Als laatste zijn de kansrijke financieringsvormen en instrumenten gekoppeld aan de concrete GGM-opgaven in de provincie. Hiervoor zijn de resultaten gebruikt van het kwantitatieve GGM-onderzoek dat parallel is uitgevoerd.

Afbakening

De GGM-opgaven betreffen nog niet gerealiseerde plannen voor de ontwikkeling van natuur, recreatiegebieden en recreatieve verbindingen, landbouwvergroening en meekoppelkansen in wateropgaven in de provincie Utrecht. Voor een meer precieze afbakening van de GGM-opgaven wordt verwezen naar het rapport 'Opgaven in beeld'.

Qua financieringsstromen gaat het om een zo compleet mogelijk beeld van huidige financieringsmogelijkheden. Er is daarbij geen onderscheid gemaakt tussen 'bestaand' en 'nieuw' geld.

1.4 Leeswijzer

Dit rapport is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 2 wordt vanuit een economisch theoretisch kader uitgelegd waarom financiering van groen een vraagstuk is, ondanks de eveneens in dat hoofdstuk aan de orde komende baten van groen.

Hoofdstuk 3 geeft een overzicht van de geïnventariseerde financieringsmogelijkheden. Er zijn afzonderlijke paragrafen voor overheidsmiddelen, middelen van bedrijven en van burgers. In de bijlagen is elke financieringsvorm beschreven en van meer uitleg voorzien.

Hoofdstuk 4 geeft de beoordeling van de kansrijkheid. Daarbij spelen overwegingen als de moeite die ervoor moet worden gedaan, de concurrentie en slagingskans bij subsidieaanvragen en onzekerheid over opbrengsten een rol.

In hoofdstuk 5 vindt de confrontatie plaats tussen de kosten van de GGM-ambities, zoals geïnventariseerd in het rapport 'De opgaven in beeld' en de financieringsmogelijkheden die in dit onderzoek in beeld zijn gebracht. Het zal niet verbazen dat er zonder extra inspanningen sprake is van een financieel tekort. Maar er zijn ook mogelijkheden om dit tekort te verkleinen.

In het afsluitende hoofdstuk 6 zijn aanbevelingen geformuleerd.

2 Opgave financiering van groen

In dit hoofdstuk wordt in de eerste paragraaf de opgave afgebakend: waar hebben we het over? In de tweede paragraaf wordt uitgelegd waarom financiering van groen een lastig vraagstuk is. Aangetoond wordt dat dit te maken heeft met het publieke karakter. Niettemin kan die moeizame financiering ook verbazing wekken, omdat groene gebieden direct en indirect belangrijk zijn voor onze gezondheid en er een hoge maatschappelijke waardering is voor parken, natuur en groene recreatiemogelijkheden. Over die baten gaat het in de derde paragraaf. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een korte beschouwing en vooruitblik naar de volgende hoofdstukken.

2.1 Afbakening groen in Groen Groeit Mee

Het programma Groen Groeit Mee richt zich op het in balans brengen van 'rode' en 'groene' ontwikkelingen in de provincie Utrecht. Als centrale regio in Nederland oefent de regio een grote aantrekkingskracht uit op mensen en bedrijven. Dat vertaalt zich in een omvangrijke verstedelijkingsopgave voor wonen, werken en mobiliteit. Het is de ambitie van het programma GGM om de groene kwaliteit hiermee gelijke tred te laten houden, kwantitatief en kwalitatief. Dit onderzoek kijkt specifiek naar de mogelijkheden om de groene opgaven te betalen, waarbij zowel naar de aanleg/investeringsopgave wordt gekeken als naar de dekking voor de kosten van het beheer.

In GGM wordt met een brede blik naar de groene opgaven gekeken. GGM onderscheidt vijf GGM-'waarden': toegankelijk recreatief groen,

veerkrachtige natuur, beleefbaar landschap en erfgoed, een robuust en zichtbaar watersysteem en duurzame landbouw. In dit rapport wordt in het verlengde hiervan dus naar meer gekeken dan naar alleen de financiering van natuur en van recreatie, al ligt hier wel het accent op.

2.2 Waarom is financiering van groen een opgave?

In paragraaf 2.3 wordt ingegaan op het belang van een groene omgeving en de baten die daaraan worden ontleend. Omdat groen onder meer bijdraagt aan gezondheid en welzijn, zou gedacht kunnen worden dat overheden, burgers en bedrijven graag willen bijdragen aan de realisatie van extra groene/recreatieve gebieden. Toch is dat lang niet altijd het geval. Enkele basisbegrippen uit de economische theorie kunnen helpen, om dat beter te begrijpen.

Economen karakteriseren goederen en diensten onder meer op basis van hun aard aan de aanbodkant en aan de consumptiekant. In onderstaand schema zijn die twee invalshoeken gecombineerd. Een 'gewoon' goed, wordt gekarakteriseerd door uitsluitbaarheid en rivaliteit. Een brood bij de bakker bijvoorbeeld of een broek in de kledingwinkel. Daar tegenover staat een zuiver publiek goed: er is er geen 'uitsluitbaarheid' en geen 'rivaliteit'. Een voorbeeld hiervan is het inademen van buitenlucht: die is beschikbaar voor iedereen en het feit dat persoon A die inademt doet niets af aan de beschikbaarheid ervan voor persoon B. Een ander voorbeeld is hoogwaterbescherming door dijken. Als er onvoldoende aanbod van een publiek goed is, is het aan de overheid om hiervoor te zorgen. Er is immers geen markt voor.

Groene gebieden hebben (vrijwel) de karakteristieken van een publiek goed, maar niet helemaal. In beginsel heeft de consumptie van de een geen invloed op de beschikbaarheid ervan voor een ander: als persoon A in een natuurgebied wandelt, kan persoon B daar ook nog prima wandelen. In de huidige corona lockdown is waar te nemen dat daar wel grenzen aan zijn: er treedt congestie op. Op de andere dimensie –

uitsluitbaarheid – is het wel mogelijk om mensen uit te sluiten door een hek om een natuurgebied te plaatsen en kaartjes te verkopen, maar wordt op goede gronden in het algemeen de maatschappelijke keuze gemaakt om dat niet te doen.

Tabel 1 goederen gekarakteriseerd door uitsluitbaarheid en rivaliteit

	Uitsluitbaar	Gedeeltelijk uitsluitbaar	Niet uitsluitbaar
Concurrerend	Private goederen (kleding)		'Commons' (vissen in de oceaan)
Gedeeltelijk concurrerend (congestie)		Quasi-publieke goederen (wegen, parken, natuurgebieden)	
Niet-concurrerend	Clubgoederen (internet)		Zuiver publieke goederen (dijken)

Er zijn wel enkele uitzonderingen, bijvoorbeeld Nationaal Park Hoge Veluwe. Overigens: ook als wel voor kaartverkoop zou worden gekozen is de financiering van nieuwe natuur of recreatiegebieden op die manier geen vanzelfsprekendheid.

Kortom: groen heeft de karakteristieken van een quasi-publiek goed, een 'product' waarvan het aanbod zonder overheidsingrijpen achterblijft bij de maatschappelijke behoefte of wenselijkheid ervan, gezien de eraan verbonden baten (zie paragraaf 2.3). Er zijn wel mogelijkheden om burgers en bedrijven te laten (mee)betalen voor/aan extra groen, maar in de kern is een belangrijke rol voor de overheid onvermijdelijk.

¹ Daarom groen! 2012

² De Waarde van Groen, Natuurverdubbelers, 2020

³ Zeven redenen om te investeren in een groene stad, WUR

2.3 Baten van groen

Groen en een groene omgeving worden steeds belangrijker. Groen zorgt onder andere voor een gezonde leefomgeving, reguleert het klimaat (temperatuur en waterafvoer), versterkt de sociale cohesie, stimuleert biodiversiteit, kan geluidsoverlast verminderen en heeft een positief effect op de huizenprijzen en de luchtkwaliteit. Een groene omgeving draagt ook bij aan het vestigingsklimaat voor bedrijven. Groen biedt dus niet alleen een oplossing vanuit milieu- of sociaal perspectief, maar levert ook economische voordelen.

Hieronder worden de positieve effecten en baten van groen beschreven. Het accent ligt enigszins op de baten in de directe woonomgeving, maar veel van de bevindingen zijn te generaliseren naar een iets hoger schaalniveau op fietsafstand.

2.3.1 Verkoeling, waterregulatie en waterberging

Ten eerste kan groen doormiddel van het temperen van de hitte in de versteende steden bijdragen aan de vermindering van hittestress en wateroverlast. Zo kunnen bomen, struiken en ander groen eraan bijdragen dat de gevoelstemperatuur met bijna 9 graden daalt. Een boom kan namelijk ongeveer 400 liter water verdampen op een warme dag. Hierbij wordt heel wat energie en daarmee warmte onttrokken aan de omgeving, wat leidt tot afkoeling¹. Daarnaast kan een boom tot wel 2.800 liter water per jaar vasthouden² en zorgen bomen voor schaduw³.

Ook groene daken zijn effectief om de omgevingstemperatuur te verlagen. Een voorbeeld: een bitumen dak kan in de zon opwarmen tot 70 graden, terwijl een groen dak niet warmer wordt dan 32 graden (op voorwaarde dat er voldoende water beschikbaar is)⁴. En bij een toename

⁴ Zeven redenen om te investeren in een groene stad, WUR

van 6% van het aantal groene daken in een stad kunnen de piektemperaturen in de zomer dalen met 1,5 graden⁵. Intensieve groendaken (met een substraatlaag van meer dan 15 cm) kunnen 50 tot 80% van het regenwater vasthouden en later weer verdampen⁶.

Daarnaast zorgt stedelijk groen ervoor dat het water bij extreme regenval in de bodem kan infiltreren, met als gevolg dat wateroverlast wordt verminderd⁷. In een stadsdeel waar meer dan 75% van de oppervlakte verhard is, stroomt 55% van de neerslag meteen af. In de natuur is dat slechts 10%, waar een groter deel wordt opgevangen door de vegetatie en in de bodem wordt vastgehouden. Groen heeft dus een waterbufferende functie⁵. Wanneer 10% van het tuinooppervlak in een gemeente wordt omgezet van versteend naar een levende (groene)tuin, stroomt er jaarlijks gemiddeld 85.000.000 liter minder regenwater in het riool. Dit leidt tot een besparing van €39.100 aan riolerings- en zuiveringskosten⁸.

2.3.2 Gezondheid en sociale cohesie

Ten tweede maakt groen gezonder. Europees onderzoek laat zien dat een groene woonomgeving gerelateerd kan worden aan minder vroegtijdige sterfte, minder hartvaatziekten, minder mentale gezondheidsproblemen (depressies) en minder overgewicht. Bewoners van een groene woonomgeving voelen zich gezonder en bezoeken minder vaak de huisarts⁹. Uitzicht op groen geeft rust en een grotere weerbaarheid tegen stressvolle gebeurtenissen¹⁰. Echter, dit gaat veelal over korte termijn

effecten. Over lange termijn effecten van een ‘dagelijkse dosis’ groen op het stressniveau is relatief weinig bekend¹¹.

Cijfers laten zien dat een groene leefomgeving leidt tot 25% minder depressies, 15% minder migraineaanvallen, 23% minder astmapatiënten en 15% minder mensen die lijden aan obesitas¹². Ook vermindert de aanwezigheid van groen stress en kan het een aantrekkelijke ruimte bieden voor spelen en sporten. Meer bewegen draagt vervolgens weer bij aan een betere gezondheid¹³. Wanneer groen aanzet tot meer bewegen zal dit dan ook leiden tot besparingen op de gezondheidskosten¹⁴. Onderzoek laat zien dat het aanleggen van 10% meer groen in de woonomgeving een besparing van zo’n €400 miljoen op de kosten van zorg en ziekteverzuim zou kunnen opleveren¹⁵. Onderzoek van het RIVM laat zien dat groen in de buurt leidt tot vermindering van de zorgkosten tot €10.000 per hectare per jaar¹⁶. Belangrijk hierbij is dat de afstand tot het groen maximaal 300 meter is. Het positieve effect is dan het grootst¹⁷.

Daarnaast zorgt de aanwezigheid van (gezamenlijk) groen voor een positieve impuls aan de sociale cohesie in een buurt. Denk hierbij aan parkjes, plantsoenen, buurt- en volkstuinen. Bij een toename van 1% groen in de buurt (bv. in de vorm van een gezamenlijke moestuin), stijgt de sociale cohesie met 0,6%¹⁸. Wijken waar bewoners meer contact hebben, hebben doorgaans minder last van verloedering. Uitzondering hierop is de aanwezigheid van grote parken, dit zou juist kunnen zorgen voor een onveilig gevoel¹⁹.

⁵ Daarom groen! 2012

⁶ Groen: meer dan mooi en gezond, WUR

⁷ Groen is meer waard dan we denken, Stadszaken, 2020

⁸ De Waarde van Groen, Natuurverdubbelers, 2020

⁹ Groen is meer waard dan we denken, Stadszaken, 2020

¹⁰ De waarde van groen in stedelijke omgeving, Arcadis, 2020

¹¹ Effecten van nabije natuur op gezondheid en welzijn, WUR, 2008

¹² De Waarde van Groen, Natuurverdubbelers, 2020

¹³ Zeven redenen om te investeren in een groene stad, WUR

¹⁴ Daarom groen! 2012

¹⁵ Groen, gezond en productief, KPMG, 2013

¹⁶ Natural Capital Model, RIVM, 2018

¹⁷ Sociaal-maatschappelijke en economische waarde van groen en blauw, Groenblauwe Netwerken

¹⁸ De Waarde van Groen, Natuurverdubbelers, 2020

¹⁹ Zeven redenen om te investeren in een groene stad, WUR

Als kanttekening wordt opgemerkt dat in de genoemde onderzoeken sprake is van de beschreven positieve correlaties, maar dat daarbij niet altijd sprake is van causaliteit. Ook mogen de weergegeven effecten (uiteraard) niet zomaar bij elkaar worden opgeteld.

Hoewel de focus in de genoemde onderzoeken vooral ligt op binnenstedelijk of 'groen dichtbij', hebben de resultaten ook betekenis op een wat hoger schaalniveau, het schaalniveau waarop mensen (langere afstanden) wandelen en fietsen vanuit de woonomgeving.

Ook kan de provincie Utrecht worden gezien als een vooral stedelijke agglomeratie met groene zones. Het landelijk gebied vervult daarin een dubbelfunctie: aan de ene kant is het landschap en natuur en biedt het productieruimte voor onder meer de landbouw en aan de andere kant is het tevens de figuurlijke achtertuin voor elke inwoner van de provincie Utrecht. Iets waar iedere stedelijke inwoner op zijn tijd behoefte aan heeft.

2.3.3 Huizenprijzen

Naast een positief effect op de gezondheid zorgt een groene wijk voor een stijging in de huizenprijzen ten opzichte van een wijk met vergelijkbare huizen, maar zonder groen. Het effect is daarbij groter in een stedelijke omgeving groter dan in een landelijke omgeving. Op zichzelf is een hogere waarde niet van betekenis, maar het is wel een afspiegeling van de impliciete betekenis die mensen (en bedrijven) hechten aan een groene omgeving.

Gemiddeld hebben huizen omgeven door groene en blauwe elementen een 6 tot 12% hogere WOZ-waarde, oplopend tot maximaal 30%²⁰. Dit

²⁰ De Waarde van Groen, Natuurverdubbelers, 2020

²¹ De prijs van de plek, PBL, 2006

²² Sociaal-maatschappelijke en economische waarde van groen en blauw, Groenblauwe Netwerken

betekent dat een gemiddeld huis van 2,6 ton €15.600-€31.200 aan groene meerwaarde heeft, met een maximum van €78.000. Daarnaast verhoogt groen de aantrekkelijkheid van een gebied en verbetert groen het vestigingsklimaat. Onderzoek laat zien dat een bosrijke omgeving de woningprijs positief beïnvloed: in een stedelijk gebied stijgt de prijs van een woning nabij een bosrijk gebied met €119 per vierkante meter. En ook een park of plantsoen in nabijheid (binnen 50 meter) levert een meerwaarde van €25 per vierkante meter op²¹. Naar schatting zijn kopers bereid gemiddeld 7% meer te betalen voor een woning als deze direct grenst aan openbaar groen of water²². Echter, het verband tussen groene of open ruimte en een hogere woningprijs is niet lineair. Het effect op de prijs varieert namelijk per type groene ruimte en per afstand tot groene ruimte²³. Daarnaast zal de grootte van het effect op de prijsvorming afnemen naarmate er meer woningen in de buurt van groen liggen²⁴.

Overigens wordt opgemerkt dat een hogere woningwaarde gunstig is voor de vermogenspositie van de eigenaar, maar dat dit zich niet of maar zeer ten dele vertaalt in een kasstroom voor de financiering van groen. Voor de financiering van groene opgaven heeft die vermogenswinst geen betekenis, behoudens eventuele vrijwillige particuliere giften. Dat geldt voor meer van de in deze paragraaf beschreven baten. Dat neemt niet weg dat die baten er wel zijn.

2.3.4 Vestigingsklimaat

Regionaal-economen en economisch geografen hebben in toenemende mate aandacht voor de kwaliteit van een groene leefomgeving als concurrentiefactor voor inwoners en bedrijven. Onder meer Florida²⁵ wijst hierop, waarbij hij specifiek het belang noemt in relatie tot hoogopgeleiden met een bèta-achtergrond. De vereniging

²³ De prijs van de plek, PBL, 2006

²⁴ De meerwaarde van groen voor wonen, WUR, 1997

²⁵ The rise of the creative class, Richard Florida, 2002

Deltametropool heeft in haar publicaties 'Spot on'²⁶ en 'Blind spot'²⁷ de aandacht gevestigd op het belang van groen en landschap voor het vestigingsklimaat. Die factor wint aan belang en vormt een factor waarop regio's zich kunnen onderscheiden; in een EU waarbinnen bijvoorbeeld op het vlak van regels minder onderscheidend vermogen mogelijk is, is dat van groeiende betekenis.

Dat belang wordt ook zichtbaar in de lijstjes van internationale steden met een goed vestigingsklimaat, waarin steden als Zürich en Vancouver altijd hoog scoren vanwege onder meer de omgevingskwaliteit. Op Europese schaal doet de regio Utrecht het op die factor overigens ook goed, mede dankzij de aantrekkelijke leefomgeving. De provincie Utrecht is lid van de Community of Practice Landschap als Vestigingsvoorwaarde en zet zich daarmee in voor verbinden van groene opgaven aan ruimtelijke en economische ontwikkelingen.

2.3.5 Biodiversiteit

Hoewel men het in eerste instantie misschien niet zou denken, biedt de stad mogelijkheden voor veel soorten flora en fauna. Maar hiervoor is de aanwezigheid van groen wel belangrijk: groen zorgt voor een rijkere biodiversiteit in de stad. De aanwezigheid van groen lokt een grotere diversiteit aan plant- en diersoorten naar de stad. Hoe gevarieerder en groter het aanbod aan groen, des te meer leven het groen zal trekken²⁸. Zo kan een stad al een goed leefgebied zijn voor vlinders en bijen als 10% van het oppervlak voorzien is van gevarieerd groen²⁹. Verlies aan biodiversiteit kan economische schade tot gevolg hebben, in bijvoorbeeld de vorm van bedreigingen door ziekten als gevolg van het uit balans raken

van de ecosystemen³⁰. Sommigen zien de biodiversiteitscrisis als een bedreiging voor de mensheid als geheel. Dus vanuit de opgave om biodiversiteit in stand te houden – of eigenlijk de afname te reduceren – is meer aandacht en ruimte voor groen nodig.

2.3.6 Geluidsoverlast

Groen is tevens van groot belang voor de wijze waarop lawaai of geluidsoverlast afkomstig van met name verkeer en industrie wordt ervaren. Groen kan ten eerste direct en indirect een aangenaam geluid produceren. Denk aan het ruisen van de bomen of de vogels. Dit geluid maskeert gedeeltelijk het lawaai in een stad. Daarnaast kan groen ook voor minder geluidshinder zorgen. Om vegetatie te gebruiken voor geluidsdemping is er wel een dichte beplanting nodig³¹. Onderzoek toont aan dat stedelijke bewoners die vlak bij parken of andere groene gebieden wonen bij eenzelfde mate van geluidshinder minder geluidsoverlast ervaren dan stedelijke bewoners die geen park of ander groengebied nabij hun woning hebben.

2.3.7 Luchtkwaliteit

Als laatste kan het aanplanten van groen ervoor zorgen dat verontreinigende stoffen uit de lucht worden opgenomen. Beplanting neemt CO₂ en zwaveldioxide op en bindt fijnstof. Een rij van 10 bomen vangt jaarlijks zo'n 5 kilogram fijnstof. Deze fijnstof afvang is €1.885 waard, doordat er gezondheidskosten worden bespaard³². Echter, in drukke straten kan de aanplanting van groen juist averechts werken. Bomen in drukke straten belemmeren de luchtstroming, waardoor uitlaatgassen blijven hangen³³. Het effect van groen op de luchtkwaliteit is

²⁶ Spot on – het landschap als vestigingsvoorwaarde, Deltametropool, 2017

²⁷ Blind spot – Metropolitan landscape in the global battle for talent, Deltametropool, 2016

²⁸ De Waarde van Groen, Natuurverdubbelers, 2020

²⁹ Biodiversiteit begint bij groen in de stad, Stadszaken, 2019

³⁰ Sociaal-maatschappelijke en economische waarde van groen en blauw, Groenblauwe Netwerken

³¹ Groen: meer dan mooi en gezond, WUR

³² De Waarde van Groen, Natuurverdubbelers, 2020

³³ Groen en luchtkwaliteit, GGD Amsterdam

dus niet overal hetzelfde. Tevens laat onderzoek van het RIVM zien dat het effect van groen op de luchtkwaliteit in en om steden beperkt blijft. Een vermindering van de concentratie fijnstof hoeft niet een even grote vermindering van gezondheidsschade op te leveren. Juist de kleine deeltjes, die niet of minder door het groen worden afgevangen, kunnen gezondheidsschade veroorzaken³⁴.

2.4 Opgave financiering groen

Uit de vorige paragraaf komt een beeld naar voren dat 'iedereen' belang heeft bij en baten ondervindt van een groene omgeving. Dan zal dus iedereen ook wel willen betalen aan meer groen toch? Nee, dat is helaas niet zo. Landschap en groen zijn namelijk publieke of quasi-publieke goederen, zo is in paragraaf 2.2 betoogd. En dus is een belangrijke rol weggelegd voor overheden.

Dat neemt niet weg dat er wel mogelijkheden zijn om het aanbod van groen mede te vergroten door private betrokkenheid, naast dat de overheid zelf het voortouw neemt. Als er een verdienmodel is, bijvoorbeeld in de landbouw, horeca, toerisme of energieproductie, dan zijn er mogelijkheden om groene kwaliteiten te combineren met de bedrijfsmatige. Groene akkerranden bijvoorbeeld, of een uitbreiding van een verblijfsrecreatief bedrijf koppelen aan extra groen. Ook de intrinsieke motivatie van burgers en bedrijven om een mooiere omgeving te creëren, kan een bron van financiering vormen. En de overheid kan haar instrumenten inzetten om private bijdragen te optimaliseren. Verevening uit woningbouw of uit energieproductie is hiervan een voorbeeld, maar er zijn meer mogelijkheden. In het volgende hoofdstuk

van dit rapport wordt beschreven welke financieringsmogelijkheden er zijn voor groen (in brede zin).

Bronnen:

- <https://www.wur.nl/nl/show-longread/Zeven-redenen-om-te-investeren-in-eengroene-stad.htm>
- <https://stadszaken.nl/artikel/3032/groen-is-meer-waard-dan-we-denken>
- https://www.ademloos.be/sites/default/files/bos_docs/LITERATUURSTU_DIE GROEN LOONT v99 finale%20versie_lowres.pdf
- <https://edepot.wur.nl/412084>
- <https://www.ggd.amsterdam.nl/gezond-wonen/luchtkwaliteit-1/groen-luchtkwaliteit/#h7039d341-7782-4604-9fbc-3630c295d4ef>
- <https://www.natuurverdubbeelaars.nl/de-waarde-van-groen/#:~:text=Groen%20zorgt%20voor%20een%20gezonde,levert%20ok%20concrete%20economische%20voordelen>
- <https://www.natuurcoach.nu/wp-content/uploads/2015/09/teeb-rapport-groen-gezond-en-productief.pdf>
- <https://www.rivm.nl/publicaties/natural-capital-model-technical-documentation-of-quantification-mapping-and-monetary>
- <https://stadszaken.nl/artikel/1899/biodiversiteit-begint-bij-groen-in-de-stad>
- https://www.pbl.nl/sites/default/files/downloads/De_prijs_van_de_plek
- <https://nl.urbangreenbluegrids.com/social/>
- https://rivm.openrepository.com/bitstream/handle/10029/260424/6807_05012.pdf?sequence=3&isAllowed=y
- <https://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/3287>
- <https://edepot.wur.nl/266259>

³⁴ Effecten van groen op de luchtkwaliteit, RIVM, 2008

3 Financieringsinstrumenten

In dit hoofdstuk worden de verschillende geïnventariseerde financieringsmogelijkheden voor publieke partijen (overheid), bedrijven en burgers op een rij gezet. Dit hoofdstuk vormt een longlist van mogelijke financieringsinstrumenten. De kansrijkheid van ieder instrument voor de GGM-opgaven wordt in hoofdstuk 4 verder uitgewerkt. In de bijlagen is een uitgebreide beschrijving van ieder instrument opgenomen.

3.1 Financieringsinstrumenten publieke partijen

In het financieren van de groene opgaven is een belangrijke rol weggelegd voor de overheid. Groen is namelijk een product waarvan het aanbod voor de niet-exploiteerbare delen berust bij de overheid. Overheden kunnen dan ook verschillende instrumenten inzetten/gebruiken voor investeringen in groen(blauwe) waarden en het financieren van groen(e)-(blauwe) projecten. In onderstaande tabel zijn deze financieringsinstrumenten, die publieke partijen kunnen inzetten, op een rij gezet. Een uitgebreide beschrijving van ieder instrument is opgenomen in bijlage 1. De financieringsinstrumenten verschillen van elkaar in grootte/schaalniveau: er zijn Europese instrumenten, landelijke instrumenten, regionale instrumenten en lokale instrumenten. Daarnaast is niet elk instrument even kansrijk voor het inzetten bij de GGM-opgaven. De kansrijkheid wordt beoordeeld in hoofdstuk 4.

Tabel 2 Financieringsinstrumenten publieke partijen

Concept		Instrument	Toelichting
Regionale subsidies	1.1	SVNL	Het Subsidieverordening Natuur- en Landschapsbeheer (SVNL) maakt onderdeel uit van het Subsiestelsel Natuur en Landschap (SNL), en richt zich op subsidie voor (agrarisch) natuurbeheer en landschapsbeheer van percelen van minstens 75 ha.
	1.2	SKNL	De Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap (SKNL) levert subsidie voor het omzetten van landbouwgrond naar natuur of ontwikkeling van natuurbeheer. De middelen van SKNL kunnen alleen worden ingezet in het natuurbeheerplan aangewezen gebieden.
	1.3	UVAN	De uitvoeringsverordening aankoopsubsidie NNN-gronden (UVAN) is een subsidie voor het aankopen van een 'nog te realiseren' natuurterrein dat wordt omgevormd naar natuurgebied. De middelen van UVAN kunnen alleen worden ingezet in het natuurbeheerplan aangewezen gebieden.
	1.4	AVP	Met het programma Agenda Vitaal Platteland (AVP) worden natuur, landschap, cultuurhistorie, landbouw, recreatie en leefbaarheid versterkt middels acht verschillende subsidies. Zo kan er subsidie worden aangevraagd voor beleefbare natuur en het optimaliseren van recreatieve routenetwerken.
Rijksstromen	1.5	Veenweidebudget	Het Veenweidebudget is een provinciale bijdrage voor het tegengaan van bodemdaling van de veengronden. Daar waar het kan worden gelijktijdig natuur- en klimaatdoelen gerealiseerd. De provincie investeert in deze Collegeperiode €13 miljoen in het remmen van de bodemdaling, aangevuld met € 18 mln rijksmiddelen uit de

			Impulsgelden Klimaatakkoord. Met als doel een leefbaar, kwalitatief en concurrerend platteland en reductie van CO2-uitstoot.
	1.6	Stikstofgelden	De stikstofgelden voor natuur kunnen ingezet worden voor natuurherstelmaatregelen voor het herstel en behoud van stikstofgevoelige gebieden. De focus ligt daarbij op Natura-2000 gebieden. Hiervoor is €350.000 per jaar beschikbaar voor provincie Utrecht. Daarnaast heeft het Rijk een subsidieregeling opgezet waarmee provincies agrarische bedrijven nabij Natura-2000 gebieden kan uitkopen (zie ook hoofdstuk 5).
	1.7	Klimaatadaptatie	De Impulsregeling Klimaatadaptatie hangt onder het Deltaprogramma en komt uit het Deltafonds. Het levert een bijdrage aan klimaatadaptatie-maatregelen gericht op wateroverlast, droogte en overstromingen. In totaal is er landelijk €200 miljoen beschikbaar voor de 45 werkregio's. Het Rijk subsidieert 33%, de werkregio betaalt zelf 67%. De middelen zijn in eerste instantie niet primair geschikt voor GGM-opgaven, maar meekoppelkansen zijn er wel.
	1.8	SIM-groen	De Subsidieregeling instandhouding monumenten (SIM) is er voor de instandhouding van rijksmonumenten die geen woonhuis zijn. De subsidie is 60% van de kosten. Het complete landelijke budget hiervoor was €62,8 miljoen in 2020.
	1.9	Kleine landschapselementen	De provincie Utrecht zet zich in voor het behoud, herstellen, beschermen en aanleggen van kleine landschapselementen (KLE's). Hiervoor is via verschillende wegen in totaal €600.000 beschikbaar.
Lokale belastingen	1.10	Lokale belastingen gemeenten	Belangrijke belastingen die gemeenten kunnen heffen zijn OZB, toeristenbelasting en parkeerbelasting. De mate waarin de gemeenten hun inkomsten kunnen beïnvloeden is echter gering (27,2%). Vanwege de verschillende baten van groen, wordt vaak ook de (re)activering van baatbelasting genoemd.
	1.11	Lokale belastingen provincies	De enige belastingen die provincies heffen zijn de opcenten op de motorrijtuigenbelasting van personenauto's en motoren. Feitelijke opcenten in Utrecht: 74,9 in 2021. Andere inkomsten zijn heffingen die slechts kostendekkend mogen zijn.
	1.12	Lokale belastingen waterschappen	Waterschappen heffen eigen waterschapsbelastingen (goed voor 87% van de inkomsten). Aanvullende middelen zijn nodig voor meekoppelkansen op het gebied van natuur of recreatie (bv. overloopgebieden of natuurvriendelijke oevers).
Verdienmodellen	1.13	Inkomsten verkoop, evenementen en pacht	Deze financieringsbron levert geld op door het verpachten of verhuren van locaties in een groenblauwe natuur- en recreatieomgeving voor evenementen of andere activiteiten. Er dient daarbij rekening gehouden te worden met de draagkracht van het terrein en omgeving, NNN voorwaarden en zoning.
	1.14	Bosbouw	Inkomsten uit bosbouw komen voort uit de verkoop van hout uit bomenkap. Deze opbrengsten komen ten goede aan beheer van de natuur en de voorzieningen in de natuur. Er mag maximaal 2 hectare bomen gekapt worden voor regulier natuurbeheer. De mogelijkheden voor bomenkap worden in de toekomst mogelijk beperkt vanwege Nationale Bosstrategie.
Compensatie	1.15	Infrastructuurprojecten	Bij grote infrastructuurprojecten die impact hebben op beschermde natuur, is er de wettelijke verplichting om te komen tot natuurcompensatie. Netto komt er bij de compensatie vaak geen groen bij.

Verevening	1.16	Verevening (en rood-voor-groen)	Bij verevening wordt een investering in het landschap op de ene plek, gefinancierd vanuit een rendabele investering op een andere plek. Denk daarbij aan woningbouw, bedrijven en kantoren. Ook rood-voor-groen (groen financieren uit opbrengst 'rode' functies) is hiervan een voorbeeld.
Europese subsidies	1.17	LIFE	LIFE ondersteunt innovatieve projecten die passen binnen Europees natuur-, milieu- en klimaatbeleid. Het programma heeft vier deelprogramma's: natuur & biodiversiteit, circulaire economie, klimaatverandering en schone energietransitie. Er zijn 1 à 2 momenten per jaar waarop aanvragen kunnen worden ingediend. De subsidies kan met name gebruikt worden voor groeninvesteringen, en niet voor beheer.
	1.18	GLB/NSR	Het GLB bevat 2 pijlers: inkomensondersteuning aan agrariërs (pijler 1) en extra subsidie voor maatregelen ter verbetering van biodiversiteit, klimaat en bodem (pijler 2). In 2023 gaat er een nieuwe GLB regeling van start.
	1.19	Horizon Europe	Doel van het programma is om het concurrentievermogen van Europa te vergroten door wetenschap en innovatie te stimuleren en oplossingen te bedenken voor maatschappelijke vraagstukken. Drie pijlers. Meest interessant voor GGM is pijler 2: "Global Challenges and European Industrial Competitiveness". Binnen deze pijler bevinden zich zes clusters, waaronder (1) klimaat, energie en mobiliteit, en (2) voedsel, natuurlijke hulpbronnen, landbouw en milieu. Het totale budget is €95,5 miljard (incl. €5,4 miljard NextGenerationEU) en het projectbudget verschilt per call, doorgaans €2 tot €10 miljoen (tot 100% EU-bijdrage).
	1.20	EFRO	EFRO is één van de structuurfondsen van de EU en richt zich op het terug dringen van verschillen tussen Europese regio's. Er zijn meekoppelkansen voor GGM. De provincie Utrecht is onderdeel van EFRO Kansen voor West.
	1.21	Interreg	Interreg Europe richt zich op Stimuleren van samenwerking/cohesie in de EU. Interreg Noordwest Europa en Interreg Europe zijn relevant voor GGM vanwege meekoppelkansen. Een groot deel van het budget van het programma gaat naar specifieke doelen voor een 'slimmer', 'groener', 'beter verbonden' en 'socialer' Europa.
	1.22	EUI	EUI focust zich op duurzame stedelijke ontwikkeling. De structuur van deze subsidie is nog onbekend, waarschijnlijk vergelijkbaar met UIA. Het richt zich op stedelijke autoriteiten met meer dan 500.000 inwoners. Er kan tot 80% of maximaal €5 miljoen subsidie verkregen worden.
	1.23	URBACT	URBACT stelt steden in staat om samen te werken en geïntegreerde oplossingen uit te werken voor gemeenschappelijke stedelijke uitdagingen. Dit wordt bereikt door te netwerken, van elkaars ervaringen te leren, lessen te trekken en 'good practices' te identificeren om stedelijk te beleid te verbeteren. Het programma wordt nog opgesteld.
Lokale subsidies of giften	1.24	Subsidie waterschappen	De subsidie van de waterschappen kan ingezet worden voor projecten die zorgen voor vergroten van waterbewustzijn en duurzaam waterbeheer. Voorbeelden zijn Subsidie Blauwe Bewonersinitiatieven, Subsidie Regionaal partnerschap voor water en bodem, subsidie voor recreatie, cultuur en landschap. De hoogte van de subsidie verschilt per project, particulier voert project uit.
	1.25	Matchfunding	Bij matchfunding wordt er vanuit de overheid bijgedragen aan particuliere crowdfundingacties. Matchfunding is een eenvoudig concept dat burgerparticipatie bevordert en stimuleert.

Overig	1.26	Fiscale voordelen NSW	Via de Natuurschoonwet kunnen eigenaren van landgoederen of buitenplaatsen gebruik maken van fiscale voordelen om hun landgoed of buitenplaats in stand te houden. Het is dan ook alleen voor aangewezen NSW-landgoederen. De fiscale voordelen die eigenaren van NSW-landgoederen krijgen, zijn vrijstelling van OZB voor de grond die tot een landgoed behoort, vermindering van vennootschapsbelasting en inkomstenbelasting, en vrijstelling van de schenk- of erfbelasting.
	1.27	Erfgoed Deal	Via de Erfgoed Deal kunnen overheden investeren in projecten waarbij het gebruik van erfgoed wordt ingezet bij grote ruimtelijke opgaven. Voor de periode 2019-2022 is er vanuit het Rijk €20 miljoen beschikbaar. Gemeenten en provincies matchen dit.

3.2 Financieringsinstrumenten bedrijven

Naast een belangrijke rol voor de overheid, kunnen ook bedrijven een wezenlijke bijdrage leveren in het financieren van ontwikkeling en onderhoud van groen. Dit kan zowel direct als indirect en op verschillende manieren. Denk aan het verstrekken van leningen, giften of het compenseren van andere ontwikkelingen in groene gebieden. Onderstaande tabel geeft een overzicht van de verschillende financieringsinstrumenten voor bedrijven. Een uitgebreide beschrijving van ieder instrument is opgenomen in bijlage 2. De kansrijkheid van onderstaande instrumenten wordt beoordeeld in hoofdstuk 4.

Tabel 3 Financieringsinstrumenten bedrijven

Concept		Instrument	Toelichting
Leningen	2.1	Bancaire leningen	Bij bancaire leningen verstrekt een bank een geldbedrag aan een bedrijf op voorwaarde dat het later terug wordt betaald. Deze manier van financieren is enkel geschikt voor partijen die groen aan een verdienmodel koppelen, waardoor de lening kan worden terugbetaald. De omvang van de lening is afhankelijk van het verdienvermogen van het verdienmodel.
Giften	2.2	Sponsoring	Bij sponsoring stelt een organisatie geld ter beschikking voor (de aanleg of onderhoud van) een landschap, meestal in ruil voor reclame. De omvang van de geldstroom hangt af van de bereidwilligheid van organisaties om te sponsoren.
	2.3	Loterijen	Loterijen steunen verschillende terreinbeherende organisaties. De opbrengst van de loterij wordt dan – eenmalig of jaarlijks - deels gebruikt voor de steun van organisaties die groen aanleggen en/of beheren.
Verdienmodellen	2.4	Pacht/exploitatie	Een deel van de opbrengsten uit pacht of exploitatie van een bezoekerscentrum of horeca kan worden ingezet voor de instandhouding van bos en natuur. De omvang van de geldstroom hangt af van de winstgevendheid van het verdienmodel.
	2.5	Activiteiten/evenementen	Het organiseren van evenementen in groengebieden kan een inkomstenbron zijn (met name voor beheerorganisaties) waardoor investeringen in het groen gedaan kunnen worden of het beheer gefinancierd kan worden. Grootschalige evenementen kunnen wel een negatieve impact hebben op de natuurwaarden.
	2.6	Streekproduct	Streekproducten kunnen voor natuurbeherende organisaties een interessant verdienmodel zijn. Een deel van de opbrengsten van streekproducten worden afgedragen aan de beheerorganisaties.

	2.7	Landbouw	Kansen in de landbouw en groenontwikkeling liggen er met name in vorm van groene akkerranden, groenbemesting en biologische landbouw. Biologische en kringlooplandbouwbedrijven bieden ruimte voor biodiversiteit, houtwallen en dooradering met (fiets)paden en lanen. Daarnaast kunnen landbouwgronden ook recreatief gebruikt worden en op die manier opbrengsten genereren.
	2.8	Bosbouw	De bossen in Nederland worden voor 1/3 ^e beheerd door particulieren. Voor deze particulieren is bosbouw een belangrijke inkomstenbron door de verkoop van hout. Deze inkomsten dekken gedeeltelijk de kosten van beheer en aanleg van nieuw bos. De inkomsten kunnen aangevuld worden met subsidies, jachthuur en inkomsten uit recreatief gebruik van de bossen. Een productiebos kan ook (gedeeltelijk) dienen als recreatiebos.
Compensatie	2.9	Natuurcompensatie	Er is sprake van natuurcompensatie als een initiatiefnemer ontwikkelt in een landelijk gebied en de aantasting compenseert door de aanleg van natuur elders. Dit kan in natura of financieel.
	2.10	Opwekking duurzame energie	De opwekking van duurzame energie zal in de komende jaren een snelle groei van het ruimtegebruik laten zien. Er kan daarbij gevraagd worden om een financiële compensatie voor het negatieve effect van de opwekking op het landschap. Ook kan er gekozen worden voor landschappelijke inpassing.
	2.11	CO ² compensatie	Bij CO ² compensatie betalen bedrijven aan intermediairs die zorgen voor de aanplant van groen/bomen waarmee CO ² wordt vastgelegd. Bedrijven compenseren daarmee hun CO ² -productie door te investeren in lokale groenontwikkeling en onderhoud in groenprojecten.
	2.12	Drinkwaterwinning	Wanneer partijen geld verdienen met drinkwater kunnen ze daarvan een deel van terug stoppen in waterwingebieden. Daarnaast kunnen de maatregelen die nodig zijn tegen klimaatverandering bijdragen aan de GGM-waarden.
Overig	2.13	Preventie-investering verzekeraars	Verzekeraars investeren in groenstructuren als preventie-investering (bv. het aanleggen van groen dat bijdraagt aan afwatering), met als doel schade die klimaatverandering met zich mee brengt te verminderen en/of zorgkosten te verlagen.
	2.14	BIZ	Een Bedrijven Investeringszone (BIZ) maakt het mogelijk om ondernemers gezamenlijk verbeteringen in een bepaald gebied te laten financieren. Het instrument dat hiervoor wordt ingezet, is een gebiedsgerichte (bestemmings)heffing.

3.3 Financieringsinstrumenten burgers

Als laatste kunnen, naast overheden en bedrijven, ook burgers een rol spelen in het financieren van groen. In dit geval gaat het vaak om uitgaven die burgers doen die (in)direct ten goede komen aan het financieren van groene opgaven. De tabel hieronder geeft een overzicht van de financieringsinstrumenten van burgers. Een uitgebreide beschrijving per instrument is opgenomen in bijlage 3. De kansrijkheid van onderstaande instrumenten wordt beoordeeld in hoofdstuk 4.

Tabel 4 Financieringsinstrumenten burgers

Concept		Instrument	Toelichting
Giften	3.1	Giften	Burger kunnen geld schenken voor de ontwikkeling en/of het onderhoud en beheer van groen, met of zonder tegenprestatie. In het geval van een groene opgave is het mogelijk een gift te doen zonder tegenprestatie wanneer de gift naar een stichting gaat met een ANBI-status (Algemeen Nut Beogende Instelling). Giften zijn voornamelijk aantrekkelijk voor particulieren met de financiële capaciteit én de wil om groene projecten te ondersteunen.
	3.2	Legaten	Legaten zijn een bijzondere vorm van giften. Het verschil is dat een legaat pas wordt ontvangen door de legetaris (degene aan wie het geld wordt nagelaten) als de gever komt te overlijden.
	3.3	Fonds op naam	Een Fonds op Naam is een schenking aan een goed doel met een gerichte opdracht. De schenker bepaalt de naam en het doel van het fonds. Het fonds moet vervolgens gekoppeld worden aan een hoofdfonds. Er bestaan fondsen op naam voor groene projecten.
	3.4	Crowdfunding	Crowdfunding is een eenmalige actie waarbij een organisatie in dit geval bij particulieren geld ophaalt om de investering van een bepaald project te financieren, bijvoorbeeld ontwikkeling van groen. Dit kan met of zonder tegenprestatie.
	3.5	Stichtingen	Sommige stichtingen richten zich op ondersteuning van groenprojecten. Bv. op het gebied van natuurbehoud recreatie. Deze stichtingen steunen vaak eenmalig een groenproject met een financiële bijdrage/gift.
Verdienmodellen	3.6	Kaartjesverkoop	Een van de meest directe financieringsconcepten is de verkoop van toegangskarten. De gebruiker betaalt dan voor de toegang tot het groen. Met de opbrengsten wordt het onderhoud van het groen bekostigd. Belangrijk is dat de toegangsprijs op zo een manier berekend wordt dat het in verhouding staat met het aanbod. Het is enkel geschikt voor beheer van groen.
	3.7	Abonnementen	Abonnementen in de vorm van bv. jaarkater, 'vrienden van' of 'beschermerkaart' verlenen toegang tot een groengebied voor een bepaalde periode (bv. een jaar). Het is daarmee vergelijkbaar met de verkoop van een toegangskart, maar biedt meer zekerheid.
	3.8	Vignetten	Bij de aanschaf van een vignet betaalt de gebruiker van een faciliteit in het groen voor een service (bv. het gebruik van mountainbike paden) voor een bepaalde periode. De opbrengsten hiervan kunnen worden ingezet voor bv. het onderhoud van mountainbikepaden. Soms worden ook de algemene kosten van natuurbehoud bekostigd.
	3.9	Betaald parkeren	Met betaald parkeren in/nabij het groengebied wordt het geld dat wordt ingezameld op de parkeerplaats gebruikt voor het beheer van het groen.
Overig	3.10	Groenfonds	Een groenfonds is een fonds waaruit groene projecten worden gefinancierd. De projecten moeten daarbij wel een groenverklaring hebben. Het ingelegde geld komt van spaarders of beleggers. Aangezien het geleende geld op den duur terugbetaald moet worden, kan een groenfonds enkel als startkapitaal gebruikt worden. Dit betekent ook dat het geld op een manier moet worden terugverdiend.

	3.11	Landschapsobligaties	Burgers investeren in landschapsobligaties en ontvangen hiervoor een rentevergoeding. Met het geld van de obligaties wordt vervolgens grond aangekocht. Deze grond wordt verpacht aan boeren die op een biologische en natuurvriendelijke manier landbouw uitoefenen.
--	------	----------------------	---

4 Kansrijkheid financieringinstrumenten

De beschreven financieringsmogelijkheden in hoofdstuk 3 worden in dit hoofdstuk beoordeeld op kansrijkheid. In paragraaf 4.1 is beschreven hoe de beoordeling van kansrijkheid is opgebouwd. Daarna volgen in paragraaf 4.2 tabellen die inzicht geven in de kansrijkheid van financieringsmogelijkheden vanuit de overheden, bedrijven en burgers met een beschrijving van de tabellen. In hoofdstuk 5 wordt de koppeling gemaakt met de GGM opgaven, en worden de geldstromen afgezet tegen de kosten.

4.1 Opbouw analyse kansrijkheid

In de volgende paragraaf zijn tabellen opgenomen waarbij de financieringsinstrumenten zijn beoordeeld op hun kansrijkheid voor de GGM-opgaven. De instrumenten zijn geselecteerd met de GGM-opgaven in het achterhoofd. Echt ongeschikte financieringsmogelijkheden staan er dus niet in. Het gaat om een differentiatie tussen meer en minder geschikt.

In de tabellen beschouwen we de instrumenten drie 'delen' in kolommen, die hier eerst worden genoemd en daarna toegelicht:

- Aansluiting op/koppeling aan de 5 GGM-waarden: aangegeven met een 'x' op welke 5 GGM-waarden het financieringsinstrument aansluit. Met een '(x)' wordt aangegeven als er indirect aansluiting is met de GGM-waarden;
- Investering en/of Beheer: aangegeven met een 'x' of het instrument van toepassing is op investeringen, beheer of beide;

- Drie criteria voor de kansrijkheid (die legenda in tabel hieronder):
  - de geschatte omvang van de (mogelijke) geldstroom. Met '()' wordt aangegeven als het om een potentiële geldstroom gaat;
  - de kans dat de middelen daadwerkelijk kunnen worden bereikt (slagingskans subsidieaanvragen bijvoorbeeld);
  - de praktische haalbaarheid, in termen van hoeveelheid werk die moet worden verricht voor verwerven en verantwoorden van middelen.

Legenda beoordeling criteria voor de kansrijkheid

	Omvang geldstroom	Slagingskans	Haalbaarheid
+++	€ 3 mln. + per jaar	Erg grote kans / zekerheid dat middelen worden bereikt	Erg gemakkelijk toegankelijke geldstroom
++	€ 500.000 - € 3 mln. per jaar	Grote kans dat middelen worden bereikt	Gemakkelijk toegankelijke geldstroom
+	€ 100.000 – 500.000 per jaar	Gemiddelde kans dat middelen worden bereikt	Gemiddeld toegankelijke geldstroom
+/-	€ 1 - € 100.000 per jaar	Kleine kans dat middelen worden bereikt	Matig toegankelijke geldstroom
-	€ 0	Weinig/geen kans dat middelen kunnen worden bereikt	Slecht/niet toegankelijke geldstroom

De beoordeling van de criteria voor de kansrijkheid leiden in combinatie met de aansluiting op de GGM-waarden tot een inschatting over de kansrijkheid van het betreffende instrument om bij te dragen aan de GGM-opgaven. In het bijlagedocument is per instrument meer informatie te vinden, inclusief de informatie op basis waarvan de tabellen de beoordeling is gemaakt.

4.2 Beoordeling van kansrijkheid

In de drie volgende subparagrafen is de beoordeling op kansrijkheid weergegeven in tabellen met een opbouw zoals in 4.1 beschreven. Achtereenvolgens komen aan bod de middelen vanuit overheden, van bedrijven en van burgers. In de beschrijving onder iedere tabel lichten we de meest opvallende zaken uit.

In algemene zin valt er een onderscheid te maken tussen 4 soorten instrumenten qua kansrijkheid. Ten eerste zijn er min of meer zekere geldstromen met een aanzienlijke omvang, waarvan de meeste uit de overheidsinstrumenten komen (bijvoorbeeld SNL, GLB). Als tweede zijn er een aantal mechanismes en bronnen met een kleinere omvang die niettemin de moeite waard zijn. Denk hierbij aan Europese subsidies, verkoop van streekproducten en meekoppelkansen met Rijksstromen (bv. gericht op stikstof en klimaatadaptie). Ten derde zijn er drie grote potentiële financieringsbronnen te onderscheiden die – onder voorwaarden – substantiële extra bijdragen kunnen genereren: verevening uit woningbouw, afroming vanuit de productie van duurzame energie en betaald parkeren. Als vierde zijn er middelen die wel een flinke potentie hebben, maar nog nader verkend dienen te worden om echt kansrijk te zijn. Het gaat hierbij om CO₂-compensatie, drinkwaterwinning en preventie-investeringen verzekeraars.

4.2.1 Kansrijkheid financieringsmiddelen overheden

Concept	Instrument	Aansluiting GGM-waarden					Investering	Beheer	Omvang geld-stroom	Slagings-kans	Haalbaarheid		Conclusie kans-rijkheid
		Toegankelijk groen	Duurzame landbouw	Veerkrachtige natuur	Beleefbaar landschap	Zichtbaar water					Opzetten	Uitvoeren	
Regionale subsidies	1.1	SVNL	X	X	X	X	X	X	++	+++	+++	+++	++
	1.2	SKNL	X		X	X		X	+	+/-	+	+	+
	1.3	UVAN	X			X		X	+	+/-	+	+	+
	1.4	AVP	X		X	X		X	+	++	++	++	++
Rijks-stromen	1.5	Veenweidebudget		X	X	X	X		+	+	+/-	+	+
	1.6	Stikstofgelden		X	X	X		X	+	+	+/-	+	+
	1.7	Klimaatadaptatie	X	X	X		X		+	+	+/-	+	+
	1.8	SIM-groen	X			X		X	+/-	++	+	+	+
	1.9	Kleine landschaps-elementen	X	X	X	X	X	X	+	++	++	++	++
Lokale Belastingen	1.10	Lokale belastingen gemeenten	X	X	X	X	X	X	+++	+++	+++	+++	+++
	1.11	Lokale belastingen provincies	X	X	X	X	X	X	+++	+++	+++	+++	+++
	1.12	Lokale belastingen waterschappen	X	X	X	X	X	X	++	++	++	++	++
Verdienmo-dellen	1.13 a	Inkomsten verkoop, evenementen en pacht; natuur	X	X	X	X	(x)		+	++	++	++	++
	1.13 b	Inkomsten verkoop, evenementen en pacht; recreatie	X	X	X	X	(x)		++	++	++	++	++
	1.14	Bosbouw	X		X			X	+/-	++	++	++	+
Compen-satie	1.15	Infrastructuur-projecten	X		X	X		X	++	+++	++	++	++
Verevening	1.16	Verevening	X		X	X	(x)	X	+++	++	+/-	++	++

Europese subsidies	1.17	LIFE+	x		x	x	x	x		+	+/-	+/-	+/-	+
	1.18	GLB/NSR		x	(x)		x	x	x	+++	++	+	+	++
	1.19	Horizon Europe	x	x	x	(x)	(x)	x		+	+/-	+/-	+/-	+/-
	1.20	EFRO		x	(x)		(x)	x		+	-	+/-	+/-	-
	1.21	Interreg	(x)		x	(x)		x		+	-	+/-	+/-	-
	1.22	EUI			(x)		(x)	x		+	+/-	+/-	+/-	+/-
	1.23	URBACT								+	+/-	+/-	+/-	+/-
Lokales subsidies of giften	1.24	Subsidie waterschappen	x	x			x	x		+/-	++	++	++	+
	1.25	Matchfunding	x	x	x	x	x	x	x	+/-	++	++	++	+
Overig	1.26	Fiscale voordelen NSW	x		x	x			x	+	+++	++	++	++
	1.27	Erfgoed Deal	x		x	x	x	x	x	+	+	+/-	++	+

Algemeen beeld kansrijkheid financieringsmiddelen overheden

De geldstromen die er vanuit overheden beschikbaar zijn spelen een belangrijke rol in de financieringsopgave van GGM. Voor natuur zijn er verschillende regionale subsidies beschikbaar, zowel op het vlak van investeringen als beheer (SVNL, SKNL, UVAN). Voor SKNL geldt dat dit budget nu enkel beschikbaar is voor functieverandering en inrichting nieuwe natuur in NNN en voor herinrichting bestaande natuur. Deze gebieden zijn op kaart begrensd in het Natuurbeheerplan. Voor de GGM is dit budget niet te benutten, dus de kansrijkheid is daarom beperkt. Europese programma's bieden ook zeker kansen. In verschillende EU programma's is ruimte om groenopgaven mee te nemen in projectvoorstellen. Het vraagt echter wel om inzet en capaciteit om projectaanvragen te doen. Daarnaast bestaan er voor GGM meekoppelkansen met middelen die op rijksniveau voor bijvoorbeeld stikstof en klimaatadaptatie beschikbaar komen.

Reguliere Rijks-/regionale subsidieprogramma's zijn en blijven een belangrijke basis

Na beoordeling van de kansrijkheid blijkt dat de reguliere Rijks-/regionale subsidieprogramma's voor natuur en landschap een belangrijke basis voor de toekomst zijn en blijven. De subsidies die de provincie verleent via het Subsiestelsel Natuur en Landschap (SNL) zijn hierbij een belangrijke geldstroom. Ook Rijksgelden gekoppeld aan stikstof en klimaatadaptatie hebben enige potentie. Hoewel groenontwikkeling of –beheer hier niet het directe doel is, is het wel mogelijk om hier GGM-opgaven aan te koppelen. Een deel van de opgaven kunnen worden betaald vanuit compensatieverplichtingen en daarmee uit mobiliteitsbudgetten van Rijk en provincie. Echter, deze middelen uit Rijks-/regionale subsidieprogramma's zijn niet toereikend, noch voor de investeringsopgaven, noch voor het beheer (TBO's brengen het 'beheertekort' regelmatig ter sprake).

GLB en andere Europese geldstromen

Een andere reguliere geldstroom, vanuit het Europese GLB, is ook in de komende periode (voor het GLB pas vanaf 2023) weer in te zetten. Door de vergroeningsafspraken en de nationale invulling van het NSR kan met deze middelen (iets) meer voor 'groen en blauw' worden gedaan dan in de lopende programmaperiode. Over de hele periode tot 2040 wordt indicatief geschat dat er in de 2^e pijler een bedrag van ca. € 35 mln. beschikbaar komt voor groen en natuur. Dat is exclusief cofinanciering en er van uitgaande dat het GLB – en in het bijzonder de 2^e pijler - ook vanaf 2028 in een of andere vorm blijft bestaan. Het is denkbaar dat het belang van vergroening hierin toeneemt.

Bij de Europese programma's is er – met uitzondering van de eerste pijler van het GLB – vrijwel altijd sprake van een cofinancieringsverplichting. Dat biedt de mogelijkheid om van één regionale euro voor groen twee of meer euro te maken ('multiplier'). Daar tegenover staat dat de toegankelijkheid van de middelen vaak met flinke concurrentie is omgeven en de koppeling tussen projectdoel en Europese middelen helder moet zijn.

LIFE+ wordt als relatief kansrijk aangemerkt en heeft een hoger budget dan in de lopende periode. Andere programma's vergen een flinke inzet en de calls zijn bovendien niet altijd relevant voor GGM. Inzetten op relevante calls kunnen ondanks de flinke benodigde inspanning wel de moeite waard zijn. Voor Europese middelen, maar ook voor Rijksregelingen geldt dat deze veelal uitgaan van een vorm van medefinanciering ook door lokale en regionale overheden. Met druk op met name gemeentelijke budgetten kan dat een barrière vormen.

Inkomsten uit verkoop, evenementen en pacht

Vanuit de inkomsten uit verkoop, evenementen en pacht kan een deel van de beheerkosten van natuur en recreatie worden gedekt. We maken voor deze inkomsten onderscheid tussen natuur en recreatie. Voor recreatieterrein ligt de potentie van inkomsten uit verkoop, evenementen en pacht hoger dan voor natuurterrein. Bosbouw is ook een potentiële geldstroom. De houtprijs schommelt echter, waardoor bosbouw niet altijd lonend is. Daarbij komt dat de opbrengst pas na minimaal 25 jaar beschikbaar is doordat bomen aan moeten groeien. Daartegenover staat dat de stijgende vraag naar hout in de bouw kan bijdragen aan hogere afzetprijzen en daarmee aan gunstiger opbrengsten.

Lokale en regionale belastingen

Lokale/regionale belastingen kunnen – als daarover politieke overeenstemming bestaat – uiteraard worden aangewend voor GGM-opgaven, maar daarbij is er per definitie concurrentie met andere maatschappelijke opgaven, hebben belastingen altijd een inkomenseffect en ligt (een verdere) verhoging van lokale lasten politiek altijd gevoelig.

4.2.1 Kansrijkheid financieringsinstrumenten bedrijven

Concept	Instrument	Aansluiting GGM-waarden					Investering	Beheer	Omvang geldstroom	Slagingskans	Haalbaarheid		Conclusie kansrijkheid	
		Toegankelijk groen	Duurzame landbouw	Veerkrachtige natuur	Beleefbaar landschap	Zichtbaar water					Opzetten	Uitvoeren		
Leningen	2.1	Bancaire leningen	(x)	x	(x)	(x)	(x)	x		+(++)	+	+	+++	+
Giften	2.2	Sponsoring	x		x	x	(x)	x	x	++	++	++	++	++
	2.3	Loterijen	x		x	x	x	x	x	+	+/-	+/-	+++	++
Verdienmodellen	2.4	Pacht/ exploitatie			x			x	x	++	++	++	+++	++
	2.5	Activiteiten/ evenementen	x	x	x	x		x	x	++	+	+	+	+
	2.6	Streekproduct	x		x	x		x	x	+	+	+	++	+
	2.7	Landbouw	x	x	x	(x)	(x)			+/-	++	+	+	+/-
	2.8	Bosbouw	x	x	x	x		x	x	+	++	++	++	+/-
Compensatie	2.9	Natuurcompensatie	x		x	x	(x)	x		+	+++	+	+++	+
	2.10	Opwekking duurzame energie	x		x	x	(x)			++(+)	++	+	+++	++
	2.11	CO2 compensatie	x		x	x		x	x	(+++)	+	+/-	+	+/-
	2.12	Drinkwaterwinning			x	x	x	x	x	(++)	+/-	+/-	+/-	+/-
Overig	2.13	Preventie-investering verzekeraars	x		x	x	x	x		(+++)	+/-	+/-	+	+/-
	2.14	BIZ	x			x		x	x	+	+/-	-	+/-	-

Algemeen beeld kansrijkheid financieringsmiddelen bedrijven

De tabel hierboven laat zien dat er vanuit bedrijven ook verschillende kansrijke financieringsinstrumenten zijn die benut kunnen worden voor GGM-opgaven. Sponsoring, pacht/exploitatie en activiteiten/evenementen zijn instrumenten die een belangrijke jaarlijkse geldstroom vormen om investeringen en beheer van groen te financieren, zowel qua omvang, slagingskans als haalbaarheid. Verevening uit woningbouw en afroming vanuit de productie van duurzame energie kunnen – onder voorwaarden – substantiële extra bijdragen genereren. Maar in beide gevallen is dat niet eenvoudig.

Substantiële bijdrage uit sponsoring en loterijen

Substantiële bijdragen kunnen worden verworven via sponsoring door bedrijven en de ‘goede doelen’-loterijen zoals de Postcode Loterij en de Vriendenloterij. Dit is vooral voor TBO’s dit een belangrijke inkomstenbron waaruit zij beheer kunnen financieren en tevens investeringen kunnen doen om nieuwe natuur- of recreatieterrein te ontwikkelen. Dit gaat voor een deel om jaarlijks terugkerende inkomsten vanuit ‘vaste’ sponsoring en voor een deel om inkomsten en voor een deel om eenmalige giften of sponsoring, bijvoorbeeld als bedrijven de aanleg van een nabijgelegen park sponsoren. Loterijen steunen ‘slechts’ een aantal TBO’s en dit instrument is daarom lastiger breed toe te passen.

Verevening uit woningbouw en duurzame energieproductie

Een grote kans ligt in de verevening vanuit zowel woningbouw als duurzame energieproductie. Het is logisch om in de provincie Utrecht een financiële koppeling te leggen tussen de grote verstedelijkingsopgaven enerzijds en de GGM-opgaven anderzijds en het daarbij niet te laten bij het groen in de directe omgeving. Immers, met de groei van het aantal inwoners, neemt ook de behoefte aan groene recreatie toe. Met de nieuwe vereveningsmogelijkheid van de Omgevingswet/Aanvullingswet, specifiek bedoeld voor onder andere de financiering van natuur en groen, kan de regionale groenopgave een plek krijgen in gebiedsontwikkeling. Daarbij passen enkele kanttekeningen:

- verevening kan slechts in het geval er sprake is van een batig saldo van de ontwikkeling;
- er dient sprake te zijn van een functionele samenhang tussen de gebiedsontwikkeling en de groenopgave en een bijdrage naar rato van de verhouding tot de bestaande woningvoorraad;
- de stapeling van eisen en wensen van overheden kan bijdragen aan verdere prijsstijging van nieuwbouw en daarbij is het uit de markt prijzen een reëel risico (grens van de betaalbaarheid is in zicht/bereikt), zo geven marktpartijen aan;
- provincie en gemeenten verplichten zichzelf tot het financieren van de overige kosten.

Opgemerkt wordt dat er spanning kan zitten tussen enerzijds de wens tot realisatie van woningen en productie van duurzame energie en anderzijds het medefinancieren van groene opgaven hieruit.

Nader te verkennen: preventie-investering verzekeraars, CO2 compensatie en waterwinning

Een aantal instrumenten uit de tabel hebben een grote potentiële omvang, maar zijn nog geen bewezen instrument. Nederlandse verzekeraars bijvoorbeeld investeren met elkaar zo’n 420 miljard euro, waarvan zo’n 60 procent in Nederland. Uit onderzoek van Eerlijkegeldwijzer blijkt dat er nu nog erg weinig door

verzekeraars in natuur en klimaat wordt geïnvesteerd. De investeringskracht en de baten van investeren in groen (positieve effecten op gezondheid) en klimaatadaptatie (en minder schade door klimaatverandering) zijn er voor verzekeraars, maar er wordt nog weinig direct door hen in geïnvesteerd.

Voor CO2-compensatie geldt ook dat er veel potentieel is, maar dat het uitwerken van een regionaal CO2-compensatiefonds niet eenvoudig is. We achten dit wel een veelbelovend instrument voor de toekomst. Verder zien we kansen voor inkomsten vanuit drinkwaterwinning. Door klimaatverandering worden de kosten van drinkwaterwinning hoger (toenemende vraag en minder leveringszekerheid). Om hiervoor robuuster te worden, moet er meer water in het gebied worden opgevangen en geïnfiltreerd. De maatregelen die nodig zijn om de leveringszekerheid te verbeteren zouden ook kunnen bijdragen aan GGM-waarden. Het is interessant om met Vitens te verkennen of dit een kansrijke samenwerking kan zijn. Daarnaast hebben drinkwaterbedrijven profijt van schone functies boven de grondwaterbeschermingsgebieden. Door natuurorganisaties wordt er daarom voor gepleit dat drinkwaterbedrijven meebetalen aan realisatie en beheer van natuur en groen.

Landbouw en BIZ minder kansrijk voor investering en beheer GGM-opgaven

Ontwikkeling naar kringlooplandbouw, het realiseren van kleine landschapselementen en groene akkerranden kan bijdragen aan kwaliteit van landelijk gebied. Extensivering betekent echter vaak ook minder inkomsten voor boeren. Daar staan subsidies tegenover (o.a. SNLb middelen). Voor de individuele ondernemer is dit dus een mogelijk verdienmodel, maar het is geen/nauwelijks een extra financieringsinstrument voor groen. Wel is er een maatschappelijke en mogelijk landschappelijke waarde aan een groenere landbouw. Daarnaast biedt recreatie een mogelijkheid om landbouwbedrijven te verbreden, zoals bijvoorbeeld de Geertjeshoeve bij Haarzuilens. Een andere vorm waarom landbouw met GGM verbonden kan worden is in de vorm van recreatieve voedselbossen: recreatief groen dat voedsel en mogelijk andere producten oplevert.

Voor een Bedrijven Investerings Zone (BIZ) geldt dat dit voor ontwikkeling van groen niet erg kansrijk is. Een BIZ verplicht alle ondernemers in een afgebakend gebied financieel bij te dragen aan de projecten van de BIZ, als een gekwalificeerde meerderheid van ondernemers en vastgoedeigenaren in dat gebied instemt met de totstandkoming van de BIZ en de daaraan verbonden bijdrage. De BIZ is met name bedoeld voor winkelgebieden en bedrijventerreinen. In theorie kan die ook worden benut voor bijvoorbeeld concentratiegebieden van verblijfsrecreatie. Dat is dan vrijwel alleen kansrijk in gebieden waar meerdere (recreatie)ondernemers zitten die baat hebben bij ontwikkeling van groen. Een BIZ vergt veel voorbereiding voor een vaak financieel bescheiden omvang en kent een hoog afbreukrisico. Het is op dit moment geen bewezen instrument voor groenontwikkeling/-beheer en we zien er weinig potentie in voor de GGM-opgaven.

4.2.2 Kansrijkheid financieringsinstrumenten burgers

Concept	Instrument	Aansluiting GGM-waarden					Investering	Beheer	Omvang geld-stroom	Slagings-kans	Haalbaarheid		Conclusie kans-rijkheid	
		Toegankelijk groen	Duurzame landbouw	Veerkrachtige natuur	Beleefbaar landschap	Zichtbaar water					Opzetten	Uitvoeren		
Giften	3.1	Giften	x	x	x	x	x	x	+++	+++	+++	+++	+++	
	3.2	Legaten	x	x	x	x	x	x	+	+	++	+++	++	
	3.3	Fonds op naam	x	x	x	x	x	x	+	+	++	+++	++	
	3.4	Crowdfunding	x	x	x	x	x		+	+	++	+++	++	
	3.5	Stichtingen	x	x	x	x	x	x	+	+	++	+++	++	
Verdien-modellen	3.6	Kaartjesverkoop	x		x	x	(x)		x	+	+/-	+/-	+/-	+/-
	3.7	Abonnementen	x		x	x	(x)		x	+	+/-	+/-	+/-	+/-
	3.8	Vignetten	x		x	x			x	+	++	+/-	+++	++
	3.9	Betaald parkeren	x		x	x	(x)		x	+++	+	+/-	++	++
Overig	3.10	Groenfonds	x	x	x	x		x	x	(++)	+	+/-	++	+
	3.11	Landschaps-obligaties		x		x		x	x	+	+/-	+/-	++	+/-

Algemeen beeld kansrijkheid financieringsmiddelen burgers

Voor terreinbeherende organisaties zijn giften van burgers een belangrijke inkomstenbron. Een grote potentiële aanvullende financieringsbron is het invoeren van betaald parkeren bij recreatiegebieden. Naast de giften en de potentie van betaald parkeren zijn er verschillende instrumenten om via burgers geld voor GGM-opgaven aan te wenden. Dit zijn instrumenten waar minder grote bedragen mee gemoeid zijn en die niet voor elke locatie even geschikt zijn.

Giften van burgers een flinke geldstroom

Nederlandse huishoudens gaven in 2018 in totaal 2,4 miljard euro aan goede doelen, waarvan 632 miljoen aan natuur, milieu en dier en 604 miljoen aan sport en recreatie. Dat is 1,2 miljard euro per jaar aan doelen die gerelateerd kunnen zijn aan GGM opgaven. Dit is een landelijk getal en bovendien zal niet al het geld rechtstreeks aan de GGM opgaven gekoppeld kunnen worden, maar niettemin gaat het hier om een aanzienlijk bedrag. Het betrekken van burgers op elk schaalniveau bij GGM binnen de provincie, is zowel vanuit het oogpunt van draagvlak als met het oog op betalingsbereidheid in de vorm van giften een verstandige strategie.

Betaald parkeren een groot potentieel

De Utrechtse recreatiegebieden trekken jaarlijks tussen de 23 en 29 miljoen bezoekers, waarvan volgens het Bezoekersonderzoek recreatiegebieden Utrecht het merendeel de auto komt. Als we ervanuit gaan dat dit 50% is en we ervanuit gaan dat er gemiddeld twee mensen in een auto zitten, rekenen met een bedrag van €1 per uur, een gemiddelde parkeerduur van 2,5 uur en aannemen dat 1/3 van de inkomsten nodig is voor de kosten voor inning, komt dat uit op een geldstroom van zo'n € 10 miljoen per jaar die beschikbaar komt voor het beheer van groengebieden of die gekapitaliseerd kan worden ingezet voor investeringen. Het is geen eenvoudige maatregel en maatschappelijk nog steeds vaak omstreden. Hij is alleen kansrijk als alle gebiedsbeheerders ertoe overgaan, anders gaat er een verschuiving van bezoekers optreden naar gebieden zonder betaald parkeren. Verder zijn er aanzienlijke invoerings- en handhavingskosten mee verbonden, maar daar is rekening mee gehouden in de berekening, en met moderne handhavingmethoden (inzet van scanauto's) zijn de kosten daarvan ook beheersbaar. En in de toekomst is wellicht een automatische koppeling mogelijk met vormen van rekeningrijden. Als er substitutie plaatsvindt naar andere modaliteiten (OV, fiets, wandelen) is dat vanuit velerlei oogpunten natuurlijk wenselijk, maar kan dat wel de hier berekende netto inkomsten onder druk zetten.

Landschapsobligaties niet erg geschikt om GGM-opgaven mee te financieren

Met landschapsobligaties wordt landbouwgrond vrijgemaakt voor – bijvoorbeeld - biodynamische landbouw. Obligatienemers ontvangen rente over hun obligatie, die door de obligatieverstrekker wordt betaald uit de pacht van de biodynamische boeren. Hoewel er sprake is van een groeiende trend gaat het om een bescheiden bedrag, dat met name gebruikt wordt om landbouwgrond aan te komen. Dit behoort niet direct tot de GGM-opgaven, maar meer kringloop- of soortgelijke landbouw kan wel indirect bijdragen aan de GGM-doelen. De schaal waarop dit type initiatieven nu betrekking heeft, is nog te bescheiden om serieus bij te dragen aan de GGM-opgaven.

5 Koppeling aan Groen Groeit Mee Opgaven

De opgaven voor Groen Groeit Mee blijken groot te zijn in verhouding tot de beschikbare middelen. Dat wordt zichtbaar in dit hoofdstuk. De financiële omvang van de opgave staat beschreven in paragraaf 5.2. Daaraan voorafgaand zijn de belangrijkste aannames samengevat; een uitvoeriger beschrijving is te vinden in het rapport 'Opgaven in beeld'. In paragraaf 5.3 worden de financieringsmogelijkheden gekoppeld aan de opgaven. Eerst in algemene zin: welke financieringsmogelijkheden passen bij welk deel van de opgaven. Vervolgens gespecificeerd in bedragen. Kern van het betoog is, dat er voor zowel investeringen als het beheer sprake is van tekorten. In paragraaf 5.4 zijn denklijnen geschetst voor het (ten dele) dichten van het financieringsgat.

5.1 Opbouw en uitleg met belangrijkste aannames

In dit hoofdstuk zijn de financieringsmogelijkheden uit de voorgaande hoofdstukken gekoppeld aan de 'Groen Groeit Mee'-opgaven die in beeld zijn gebracht in het parallel uitgevoerde onderzoek. Daarbij is, in lijn met voorwerk dat al voor de U16 was verricht door BVR, gekozen voor een legenda waarin 12 categorieën zijn onderscheiden binnen de groene opgaven. Het gaat daarbij onder meer om intensief recreatiegebied, natuur/'groene contour'-gebieden, levendige boerensloten, recreatieve verbindingen en landschapselementen (zie ook tabel 5.1). Voor een meer gedetailleerde toelichting en afbakening van de legenda-eenheden wordt verwezen naar het rapport 'Opgaven in beeld'. Alle gegevens zijn per

regio binnen de provincie geïnventariseerd, dus voor de U16, de Regio Amersfoort en voor het Utrechtse deel van Food Valley. Opgemerkt wordt dat de opgaven geen willekeurige wensenlijstjes zijn, maar op basis van gangbare normgetallen berekende noodzakelijke hoeveelheden groen.

Deze opgaven zijn omgezet naar hectares en kilometers en vervolgens omgezet naar een kostenraming op basis van kentallen. Naast de investeringen voor aanleg, zijn ook de kosten voor het beheer inzichtelijk gemaakt. Daarmee is er dus zowel in fysieke volumes (arealen) als in geld inzicht in de GGM-opgaven in de provincie Utrecht.

In het rapport 'Opgaven in beeld' en in dit rapport zijn uitsluitend kosten per deelregio (U16, Regio Amersfoort, Food Valley) weergegeven. In het achterliggende berekeningenbestand zijn de opgaven per onderdeel opgenomen. Daaruit kunnen desgewenst voor deelgebieden of subregio's – bijvoorbeeld het 'Kromme Rijn'-gebied – de opgaven worden geselecteerd, evenals de daarmee samenhangende kosten. Voor de financiering kan dat niet; dat vergt maatwerk per opgave en subregio.

Alle kosten zijn geformuleerd in prijzen van 2021. De investeringen in de groene opgaven hebben betrekking op de periode 2020-2040. De beheerkosten, die samenhangen met deze ambities, zijn weergegeven als jaarlijkse kosten en hebben betrekking op het eindjaar (2040), in prijzen van nu.

Opgemerkt wordt dat de groene ambities gaan over *uitbreiding* van groen en landschap. De beheerkosten hebben eveneens betrekking op die uitbreidingen. Terreinbeherende organisaties (inclusief particuliere landgoedeigenaren) laten regelmatig weten dat er voor het huidige areaal aan groene gebieden sprake is van een tekort aan financiële middelen voor het beheer. In de kostenraming is geen rekening gehouden met dat beheertekort.

Voor een precieze verantwoording van de kostenraming wordt verwezen naar het rapport “Groen Groeit Mee, Opgaven in beeld”. Voor een goed begrip van de kostenraming is het van belang om te weten dat de kosten zijn gebaseerd op kentallen. In die kentallen is rekening gehouden met opslagen voor winst en risico. In de raming zijn geen extra uitvoeringskosten opgenomen voor opdrachtgevende organisaties. Met andere woorden: er is verondersteld dat de partijen die opdracht geven voor het realiseren van de GGM-opgaven (zoals gemeenten, waterschappen, TBO’s, provincie, private partijen), hun respectievelijke reguliere werkorganisaties inzetten voor het coördineren van de uitvoering.

Aan zowel de kostenkant als qua financiering is geen onderscheid gemaakt tussen partijen. Alle kosten zijn bijeen genomen, alle potentiële geldstromen voor de financiering eveneens. Ook zijn eventuele inspanningen voor het verwerven van financiering en daaraan verbonden kosten niet meegenomen.

5.2 Kosten GGM-K met toelichting op hoofdlijnen

5.2.1 Kosten voor investeringen GGM-opgaven

In tabel 5.1 is het totaalbeeld van de GGM-opgaven opgenomen. De **investeringen** voor de provincie Utrecht bedragen afgerond **€ 1,2 mrd. voor de periode 2021-2040**. Gemiddeld gaat dus om een bedrag van ruim € 60 mln. per jaar. Van die kosten heeft 64% betrekking op het grondgebied de U16, 27% is Regio Amersfoort en 9% Food Valley Utrecht. Dat is overigens min of meer in lijn met verdeling van inwoners en oppervlak; het aandeel U16 is daarin zelfs nog iets hoger (respectievelijk 70% en 75%).

Aan de **investeringskant** zijn er in aflopende omvang vier grote posten, te weten:

- Recreatieve verbindingen, met een ruimtebeslag van ca. 2.200 ha en ruim € 388 mln. aan kosten.
- Grote infrakunswerken, voor overkluizing of onderdoorgangen van snel-, spoor- en waterwegen, waaronder ecoducten, voor in totaal ruim € 300 mln.
- Groene contourgebieden, 2.500 ha nieuwe natuur, waarvoor een bedrag nodig is van ruim € 260 mln.
- Nieuwe intensieve recreatiegebieden, ruim 1.000 ha en € 145 mln.

Snelfietsroutes vormen een letterlijk verbindende schakel in de GGM-ambities, maar deze opgave wordt gerekend tot de mobiliteitsopgaven. Een andere bijzonderheid bij de kostenraming heeft betrekking op de legenda-eenheid ‘Ruimte voor groeiende wateropgaven’. Daarvoor zijn eveneens geen kosten geraamd (dus 0 euro). Niet omdat er geen behoefte is, maar omdat (nog) niet duidelijk is hoe groot die behoefte precies is en op welke manier(en) die kan worden ingevuld. In het rapport “Groen Groeit Mee, Opgaven in beeld” is deze legenda-eenheid kwalitatief meegenomen. Daarom zijn ze wel zichtbaar op de kaart in dat rapport, maar zijn de kosten niet meegenomen.

Er zijn ook verschillen tussen de deelgebieden. De hoofdlijnen per deelgebied zijn hier samengevat:

U16

Met de realisatie van de groene opgaven in de U16 is een investering van afgerond € 798 mln. gemoeid. Ruim een derde daarvan is gerelateerd aan de aanleg van recreatieve verbindingen. Daarna is de realisatie van 38 nieuwe grote infra-kunswerken de grootste kostenpost, gevolgd door groene contourgebieden en nieuwe recreatiegebieden.

Regio Amersfoort

De benodigde investeringen voor de groene opgaven in de regio Amersfoort bedragen afgerond € 333 mln. De investeringskosten voor

nieuwe infra-kunstwerken en groene contourgebieden zijn veruit het grootst, gevolgd door recreatieve verbindingen en nieuwe recreatiegebieden. Van recreatieve dooradering van landbouwgebieden is alleen sprake in Regio Amersfoort en Food Valley.

Foodvalley

De investeringskosten voor de groene opgaven in de regio Foodvalley bedragen € 115 mln. De grootste kostenposten in de regio zijn voor realisatie van groene contourgebieden, nieuw grote infra-kunstwerken en nieuwe recreatiegebieden.

5.2.2 *Kosten voor beheer*

De **beheerkosten bedragen afgerond € 22 mln. per jaar** voor de gehele provincie. Omdat het om het beheer van toekomstige realisaties gaat, gaat het om in de tijd langzaam groeiende beheerlasten tot de genoemde €22 mln in 2040 (in prijzen van 2021). Uitgaande van een lineaire realisatie zijn de kosten nu dus nog nihil, ca. € 11 mln. in 2030 en dus €22 mln in 2040. Door de aard van de investeringen is het aandeel in de beheerkosten in de U16 (70%) hoger dan het aandeel in de investeringen en logischerwijs in de beide andere delen dan wat lager.

U16

Het beheer van alle groene opgaven in de U16 groeit tot 2040 naar €15 mln. per jaar. Meer dan de helft van de beheerkosten is voor levendige boerensloten (10.000 km) door agrariërs. Ook de recreatieve verbindingen en nieuwe recreatiegebieden hebben een fors aandeel in de beheerkosten.

Regio Amersfoort

Tot 2040 groeien de beheerkosten voor de groene opgaven in de regio Amersfoort tot €4,6 mln. Het beheer van de groenblauwe dooradering van het landbouwgebied is de grootste kostenpost daarin.

Foodvalley

In 2040 bedragen de beheerkosten van de GGM-toevoegingen voor de groene opgaven in de regio Foodvalley €1,7 mln. De beheerkosten voor de regio Foodvalley bestaan voor veruit het grootste deel (61%) uit beheerkosten voor groenblauwe dooradering van het landbouwgebied, op ruime afstand gevolgd door beheerkosten voor nieuwe recreatiegebieden (18%).

Qua **beheerkosten** vallen de in absolute zin hoge kosten voor het beheer van levendige boerensloten op (€ 7,9 mln/jaar). Dat komt vooral door de aanzienlijke ambitie, namelijk 10.000 strekkende km oever. Overigens is het streven van de waterschappen dat die levendige boerensloten op termijn de standaard wordt in de agrarische sector, waar geen afzonderlijke beheervergoeding meer tegenover hoeft te staan. Als de slootoevers ook natuurvriendelijk zouden moeten ingericht, dan is er daarbij sprake van een aanzienlijk ruimtebeslag en dito inrichtingskosten. Die kosten zijn nu in overleg met de waterschappen niet in deze GGM-opgaven opgenomen. Provincie en waterschappen kunnen gezamenlijk zoeken naar een creatieve aanpak voor het beheer van levendige boerensloten. De biodiversiteits- en natuurdoelen en landschappelijke waarden die hiermee gediend worden bieden kansen voor bijvoorbeeld het opstellen van een certificaat/keurmerk, waarbij een boeren een hogere prijs voor producten krijgen of korting op betalingen.

De recreatiegebieden en recreatieve verbindingen vergen beheerbedragen in een ordegrootte van elk € 3-3,5 mln. per jaar. De verdeling van de beheerkosten over de drie regio's volgt min of meer de verdeling van de investeringskosten, rekening houdend met de eerder genoemde verschillen die ook van betekenis zijn voor de beheerkosten.

Tabel 5.1: Kosten GGM-opgaven provincie Utrecht samengevat

U16, regio Amersfoort en Foodvalley	Opp. (ha)	Aantal/km ¹	GGM-investeringen 2021-2040	GGM-beheerkosten/jaar in 2040
Recreatiegebieden	1.069	-	€ 144.300.000	€ 3.104.000
Recreatieve verbindingen	2.210	98	€ 388.750.000	€ 3.553.000
Recreatieve dooradering landbouwgebied	350	-	€ 3.910.000	€ 98.000
Nieuw grote infra-kunstwerken	0	57	€302.180.000	€0
Nieuwe natuurkernen	461		€ 47.940.000	€ 313.000
Ecologische verbindingen	1.376	-	€ 71.560.000	€ 467.000
Groenblauwe dooradering landbouwgebied	1.911	-	€ 18.150.000	€ 4.125.000
Levendige boerensloten	4000	10.000	€0	€7.890.000
Herstel erfbeplantingen / kleine landschapselem.	125	-	€ 2.380.000	€ 540.000
Groene contourgebieden	2.527	-	€ 262.840.000	€ 1.718.000
Buitenpoorten	0	20	€4.000.000	€0
Ruimte voor groeiende wateropgaven			Kwantiteit opgave (nog) onbekend	
TOTAAL	14.029	77/ 10.281	€ 1.246.410.000	€ 21.808.000

5.3 Financiering

De vervolgvraag is nu hoe deze opgaven kunnen worden gefinancierd en welke middelen daarvoor beschikbaar zijn. Daartoe wordt eerst een koppeling gelegd tussen de aard van de investeringen en de in hoofdstuk 3 en 4 beschreven instrumenten. Zie ook bijlage 1 voor een nadere uitleg van elk instrument.

5.3.1 Koppeling legenda-eenheden aan financieringsstromen

Omdat de financieringsinstrumenten niet 1-op-1 zijn te koppelen aan de onderscheiden legenda-eenheden van tabel 5.1, is er voor een benadering gekozen waarbij koppeling tussen kosten en financiering beter mogelijk is. Daartoe zijn clusters van soortgelijke legenda-eenheden gemaakt, waarbij vier groepen zijn onderscheiden:

- natuur (tabel 5.2)
- recreatie (tabel 5.3)
- landschap (tabel 5.4)
- infrastructuur (tabel 5.5)

Per cluster is in de tabellen 5.2-5.5 de match tussen de legenda-eenheden aangegeven en de financieringsinstrumenten voor respectievelijk investering en beheer. Qua kleurgebruik is daarbij dezelfde legenda gebruikt als in hoofdstuk 4. Donkergroen voor grote kansrijke stromen, lichter voor kleinere.

Eigen middelen van provincie, gemeenten en waterschappen worden niet expliciet benoemd in de tabellen, maar kunnen uiteraard altijd als sluitpost worden gehanteerd.

De tabellen worden op hoofdlijnen toegelicht, waarbij met name aandacht is voor de investeringsfase. Per cluster is grosso modo het beeld als volgt.

Tabel 5.2: Cluster natuur met belangrijkste financieringsinstrumenten voor investering en beheer per legende-eenheid

Legenda eenheid		Financieringsinstrument investering	Financieringsinstrument beheer
Cluster natuur	Nieuwe natuurkernen	- Giften burgers	- Inkomsten uit verkoop, evenementen en pacht
		- Impulsregeling klimaatadaptatie	- Streekproducten
		- Sponsoring	
		- Vignetten	
		- Loterijen	
		- Stikstofgeld	
		- LIFE+	
		- CO2-compensatie	
	Ecologische verbindingen	- Compensatie infrastructuur	- Inkomsten uit verkoop, evenementen en pacht
	Groene contourgebieden	- Giften burgers	- GLB
		- Impulsregeling klimaatadaptatie	- Giften burgers
		- Sponsoring	- Inkomsten uit verkoop, evenementen en pacht
		- Rood-voor-groen	- Sponsoring
		- Vignetten	- Loterijen
		- Loterijen	- Rood-voor-groen
- Stikstofgeld		- Bosbouw	

Tabel 5.3: Cluster recreatie met belangrijkste financieringsinstrumenten voor investering en beheer per legende-eenheid

Legenda eenheid		Financieringsinstrument investering	Financieringsinstrument beheer
Cluster recreatie	Nieuwe recreatiegebieden	- Verevening	- Betaald parkeren
		- Giften burgers	- Giften burgers
		- Sponsoring	- Sponsoring
		- Erfgoed Deal	- Inkomsten uit verkoop, evenementen en pacht
			- Streekproducten
			- Kaartverkoop
	Recreatieve verbindingen	- Verevening	- Betaald parkeren
		- Giften burgers	- Giften burgers
		- Sponsoring	- Sponsoring
		- Europese subsidies (GLB, LIFE e.a)	- Inkomsten uit verkoop, evenementen en pacht
		- AVP	- Vignetten
	Recreatieve dooradering landbouwgebieden	- Giften burgers	- Inkomsten uit verkoop, evenementen en pacht
		- Giften bedrijven	
	Buitenpoorten	- MIRT gelden	
		- Groiefonds	
	Ruimte voor groeiende wateropgave	- Verevening	- Inkomsten uit verkoop, evenementen en pacht, kaartverkoop, betaald parkeren
- Impulsregeling klimaatadaptatie			
- Erfgoed Deal			

Tabel 5.4: Cluster landschap met belangrijkste financieringsinstrumenten voor investering en beheer per legende-eenheid

Legenda eenheid		Financieringsinstrument investering	Financieringsinstrument beheer
Cluster landschap	Groenblauwe dooradering landbouwgebied	- GLB	- GLB
		- SVNL	- SVNL
		- AVP	- Veenweidebudget
	Levendige boerensloten		GLB
			SVNL
	Kleine landschapselementen/erfplanting	- GLB	- GLB
		- SVNL	- SVNL
		- AVP	- Veenweidebudget
		- Subsidie kleine landschapselementen	- Subsidie kleine landschapselementen

Tabel 5.5: Cluster infra met belangrijkste financieringsinstrumenten voor investering en beheer per legende-eenheid

Legenda eenheid		Financieringsinstrument investering	Financieringsinstrument beheer
Cluster infra	Snelfietsroutes	- MIRT gelden	
		- Subsidierегeling verkeersveiligheid	
		- Subsidie Uitvoeringsprogramma Fiets provincie Utrecht	
		- EUI	
	Nieuwe grote infra-kunstwerken	- MIRT gelden	
		- Groeifonds	
		- Verevening	

Voor het cluster **natuur** is een vrij uitgebreid spectrum aan voornamelijk publieke subsidieregelingen beschikbaar (regionaal via het Rijk). Die middelen zijn weliswaar niet toereikend voor de geformuleerde natuurdoelen, maar stapsgewijs komt de realisatie van het NNN en van Groene Contourgebieden (met extra provinciale middelen) wel steeds verder. Ook profiteren natuurdoelen, met name als ze via de TBO's en dan vooral Natuurmonumenten en het Utrechts Landschap worden gerealiseerd, van giften en uitkeringen van 'goede doelen'-loterijen. EU-subsidies – en dan met name uit het GLB/POP of straks pijler 2 en vanuit LIFE - zijn hierbij eveneens in beeld en kansrijk. Groene contourgebieden kunnen mogelijk additionele financiering verwerven via een rood-voor-groen-ontwikkeling. De provinciale ruimtelijke verordening biedt hier ruimte voor.

Er zijn ook onderdelen binnen de natuurdoelen waar minder vanzelfsprekend geld voor is, zoals de ecologische verbindingen. Hierbij is geld van infracompensatie de meest voor de hand liggende bron. Het wegzetten ervan is soms lastig en vraagt gericht projectmanagement. De stikstofmiddelen van het Rijk zijn relevant en bieden naast grond via uitkoop van agrariërs ook meekoppelkansen. Deze stroom wordt naar verwachting belangrijker. Voor de langere termijn is regionale CO2-compensatie een interessante financieringsstroom hiervoor.

Voor het cluster **recreatie** oogt de tabel weliswaar even groot, maar is in de praktijk de spoeling een stuk dunner. In zekere zin is vooral de overheid hier aan zet, maar ontbreekt het aan reguliere Rijkssubsidies. Verevening vanuit woningbouw is hier één van de belangrijkste mogelijkheden (zie ook de aanbevelingen in hoofdstuk 6). Verder kunnen middelen worden gegenereerd met een gebiedsgerichte benadering waarbij burgers en bedrijven worden gemobiliseerd, al dan niet via goede doelen organisaties. Ook hier kan via rood-voor-groen de markt worden ingezet, bijvoorbeeld door aan een gewenste realisatie van een(deel van) een groene opgave de mogelijkheid voor de exploitatie van een horecagelegenheid te koppelen en die combi in de markt te tenderen.

Voor intensieve recreatiegebieden is betaald parkeren ook een serieuze potentiële financieringsbron; in eerste instantie voor beheer, maar bij succes ook gekapitaliseerd voor investeringen. Voor recreatieve verbindingen – waarvoor de opgave groot is- zijn er betrekkelijk weinig grote financieringsmogelijkheden behoudens de al genoemde woningbouw. Meekoppelkansen op dossiers als verstedelijkingsafspraken met het Rijk, MIRT en stikstof moeten hier stapsgewijs soelaas bieden. Dit is een onderwerp waar de regionale overheden onvermijdelijk ook zelf aan zet zijn. De waterschappen zijn in dat opzicht een relevante partner, die hebben aangegeven te willen mee-investeren, zij het niet op voorhand concreet gekoppeld aan projecten. Via GLB-pijler 2 (POP3+) zijn er mogelijk meekoppelkansen in integrale projecten rond water en natuur, waarbij recreatieve inrichting wordt meegenomen of tegen relatief bescheiden kosten aanvullend kan worden gerealiseerd.

Het cluster **landschap** bestaat uit drie legenda-eenheden (groen-blauwe dooradering, levendige boerensloten en kleine landschapselementen). Qua investeringen kunnen de eerste en de derde met name een beroep doen op de GLB-middelen en het SNL-stelsel. Ook de veenweidebudgetten (rijk en provincie) bieden mogelijkheden en de gelijknamige subsidieregeling voor de kleine landschapselementen.

Het cluster **infra** hoort eigenlijk maar ten dele thuis in de GGM-opgaven. Hiervoor moet met name worden gekeken naar meekoppelkansen in het MIRT, kan ook de verevening uit woningbouw in beeld komen en als onderdeel van een totaalaanpak wellicht ook het Groeifonds van het Rijk, al heeft de eerste tranche van toegewezen projecten daarin het optimisme over de kansen voor infrastructurele projecten flink getemperd. Qua natuurlijke verbindingen (ecoducten) lijkt de meest kansrijke strategie het meekoppelen met noodzakelijke infra vanuit MIRT of gebiedsontwikkelingen. Voor pure ecoducten zijn geen financieringsbronnen voorhanden, tenzij ze gebruik kunnen maken van (overigens ook schaarse) NNN-middelen.

Verschillen per deelgebied

Er zijn tussen de gebieden niet zozeer verschillen tussen het aanbod aan financieringsmogelijkheden of de kansen daarop. Wel zijn er verschillen die samenhangen met verschillen in de aard van de opgaven.

Het grootste verschil daarbij doet zich voor bij de recreatieve verbindingen. In de U16 is die opgave groot, vanwege de verwachte recreatieve druk. Dat groot geldt zowel voor de lengte als voor de breedte van de uitvoering; voor de aantallen recreanten in de U16 volstaat een regulier multifunctioneel fietspad niet. Ook is de recreatieve druk te hoog om bijvoorbeeld boeren grootschalig te verleiden tot het openstellen van hun akkers en weiden middels eenvoudige paden. Die strategie kan wel worden gevolgd in Regio Amersfoort en Food Valley. Logischerwijs zijn dan de financieringsbronnen die relevant zijn voor de recreatieve verbindingen van groter belang voor de U16, terwijl de beide andere gebieden voor een inhoudelijke vergelijkbare opgave die echter veel bescheidener is, een beroep kunnen doen op de GLB- en SNL-middelen. Een tweede grote verschil zit in de overkluizingen/infrastructuur. Ook die opgave is in de U16 groot. Daar staat tegenover dat in dat gebied de verstedelijkingsopgave ook groot is, waarmee verevening ook een grotere absolute opbrengst kan genereren. Kanttekening daarbij is dat het accent ligt op binnenstedelijke verdichting, met name in de stad Utrecht, waarbij al sprake is van tekorten, al is dat ook een flexibel begrip. Er zijn uiteraard ook andere verschillen, maar die zijn beperkter van aard en minder in het oog springend.

5.3.2 Dekking van kosten

In deze paragraaf gaan we in op de dekking van de kosten van de GGM-opgaven, zowel voor de provincie als geheel als voor de drie regio's. In een achterliggend spreadsheet – dat aan de opdrachtgever ter beschikking is gesteld- zijn de getallen die zijn gehanteerd en de aannames die daarbij zijn gemaakt per onderdeel gespecificeerd en van bronverwijzingen voorzien.

Een deel van de financieringsinstrumenten betreft min of meer zekere geldstromen, zoals het SNL. Minder zeker, maar toch wel enige continuïteit mag verondersteld worden voor wat nu de Europese GLB-pijler 2 heet (beter bekend als POP wellicht). De recente Europese meerjarenbegroting heeft dat beleid vastgelegd voor de budgetjaren t/m 2027 (besteding ervan loopt langer door), waarbij er voor het GLB overigens een overgangperiode is voor 2021 en 2022.

Giften en sponsoring van bedrijven en giften van burgers zijn ook aanzienlijke financieringsposten. Daarvoor zijn conservatieve inschattingen gehanteerd op basis van landelijke cijfers, vertaald naar de Utrechtse schaal. De resterende financieringsbronnen die zijn geïdentificeerd betreffen de Europese subsidies waarbij op projectbasis moet worden geconcurrereerd om schaarse middelen (maar aanzienlijke budgetten) en enkele Rijksstromen, zoals geld voor veenweide en de stikstofproblematiek. Het knelpunt bij deze laatste is dat dit wel rijksmiddelen zijn die worden besteed in en ten faveure van het landelijk gebied, maar niet één-op-één aan GGM-opgaven kunnen worden besteed. Ook voor de Impulsregeling Klimaatadaptatie geldt dat de middelen niet direct voor GGM-opgaven kunnen worden aangewend, maar dat er wel meekoppelkansen mogelijk zijn. Daardoor is er hier met beperkte bedragen gerekend.

Over de aannames die zijn gehanteerd valt, kan bijna per post een afzonderlijke discussie worden gevoerd. Dat zou tot plussen en minnen kunnen leiden. Maar de essentie is dat hoe er ook naar wordt gekeken, er zijn onvoldoende middelen om de GGM-ambities te realiseren, als alternatieven buiten beschouwing blijven. In tabel 5.7 op de volgende pagina zijn indicatieve kostendeckingspercentages per deelgebied een voor het totaal weergegeven. Van de investeringen wordt maar (een kleine) 20% gedekt en van de beheerkosten ongeveer de helft. Tussen de gebieden zijn enige verschillen, maar die zijn in lijn met de eerder geconstateerde verschillen in de opgaven (U16 relatief veel recreatieve verbindingen en infraoverkluizingen).

Tabel 5.6: Indicatief overzicht financieringsinstrumenten met bedragen voor investeringen en beheer (lay-out: moet kader worden)

Instrument	Investering '20-'40	Beheer per jaar
Giften burgers	€ 93.790.000	
Sponsoring en giften bedrijven	€ 42.560.000	
GLB	€ 35.000.000	€ 4.438.000
Inkomsten VEP recreatie		€ 2.903.000
Inkomsten VEP natuur		€ 436.000
SVNL / ANLb		€ 1.821.000
LIFE	€ 16.650.000	
Loterijen	€ 12.040.000	
Vignetten	€ 1.260.000	€ 417.000
European Urban Initiative (EUI)	€ 5.500.000	
Klimaatadaptatie	€ 2.000.000	
Horizon Europe	€ 1.800.000	
Stikstofgelden	€ 1.400.000	
Streekproducten		€ 520.000
Erfgoed Deal	€1.000.000	
Kleine Landschapselementen	€ 300.000	€15.000
SIM-groen		€ 105.000
Subsidie waterschappen		€ 100.000
Veenweidebudget		€ 50.000
Totaal	€ 213.000.000	€ 10.800.000

Tabel 5.7: Kosten GGM-opgaven provincie Utrecht samengevat

	Provincie Utrecht	U16	Regio Amersfoort	Foodvalley
Kosten Investering	€1.246.410.000	€798.090.000	€333.070.000	€115.250.000
Financiering investering	€ 213.000.000	€149.000.000	€ 43.000.000	€21.000.000
Kosten beheer per jaar	€ 21.808.000	€15.389.000	€4.645.000	€ 1.774.000
Financiering beheer	€10.800.000	€7.600.000	€2.200.000	€1.100.000
Dekkingsgraad investering	17%	19%	13%	18%
Dekkingsgraad beheer	50%	49%	47%	62%

5.4 Denklijnen voor aanvullende financiering

Op basis van de voorafgaande paragraaf is duidelijk dat alleen de reguliere middelen niet voldoende zijn om de GGM-opgaven volledig te kunnen realiseren. Het is dus nodig om extra middelen hiervoor te verwerven. Daarbij gaat het zowel om extra publieke als private middelen. In deze paragraaf wordt achtereenvolgens ingegaan op kansen die er zijn in aansluiting op het Rijksbeleid (5.4.1), kansen waarmee meer private middelen voor groen kunnen worden verworven (5.4.2), verevening vanuit onder meer woningbouw die op regionale schaal kan worden ingezet (5.4.3) en enkele aanvullende noties, waaronder de mogelijkheid om tot een regionaal CO2-compensatie te komen (5.4.4).

5.4.1 Aanhaken op Rijksbeleid

Stikstofdossier als meekoppelkans

Er slaat meer stikstof neer in natuurgebieden in Nederland dan wenselijk is gelet op de natuurdoelen. Dit geldt in het bijzonder voor de Natura2000-gebieden. In maart 2021 heeft de Eerste Kamer ingestemd met een wetsvoorstel dat ervoor zorgt dat de stikstofemissies omlaag gaan en dat de natuur verbetert. Er komt tot 2030 bijna drie miljard euro beschikbaar voor natuurherstel en -versterking en circa twee miljard euro voor bronmaatregelen.

Dat klinkt vanuit het perspectief van GGM veelbelovend, maar slechts een (beperkt) deel van de middelen, sluit deels of geheel rechtstreeks aan op de GGM-opgaven. Bovendien moet bij deze bedragen worden bedacht dat het hier om middelen voor heel Nederland gaat. Het gaat onder andere om geld voor natuurherstel (€ 125 mln voor natuurherstel door TBO's en € 125 mln voor de natuurbank (een manier om op gecoördineerde manier natuurmaatregelen vast te leggen ter compensatie van projecten die stikstofdepositie veroorzaken), het gericht opkopen van veehouderijen (€ 350 mln) en het omschakelprogramma duurzame landbouw (€ 175 mln). Andere onderdelen van het aan de wet gekoppelde pakket dragen overigens kwalitatief wel bij aan betere randvoorwaarden voor de GGM-waarden, bijvoorbeeld de Innovatieregeling Verduurzaming Stallen, maar die middelen kunnen niet worden ingezet voor de realisatie van een deel van de eerder in dit hoofdstuk samengevatte GGM-opgaven.

De hiervoor genoemde bedragen zijn als gezegd landelijke cijfers. Voor bijvoorbeeld de gerichte aankoopregeling, die uit twee onderdelen bestaat, is het aandeel van Utrecht gemiddeld ca. 6%, wat van de eerste tranche van netto € 95 mln neerkomt op een provinciaal bedrag van afgerond € 6 mln en in totaal €21 mln van het pakket van € 350 mln. Dat

is een mooi bedrag maar voor de aankoop van agrarische grond³⁵, agrarische opstallen en productierechten gaat het bij 21 mln indicatief om de uitkoop van ca. 5 bedrijven met in totaal ca. 200 ha. De provincie is begunstigde van de regeling, die daarmee aankoop van grond kan betalen.

De belangrijkste meekoppelkans is erin gelegen dat er hiermee grond nabij natuurgebieden in bezit komt van de provincie. En die grondpositie biedt perspectief voor het realiseren van extra natuur of recreatiegebied. Overigens zijn er dan nog geen middelen voor inrichting beschikbaar, maar die kunnen mogelijk uit andere private of publieke bronnen komen.

Een tweede constatering hierbij is dat het mogelijk zo is dat in de kabinetsformatie extra middelen hiervoor beschikbaar komen. Met name omdat daarmee ook dringend gewenste woningbouw mogelijk kan worden gemaakt, plannen die anders wellicht stikken op gebrek aan stikstofruimte.

Meekoppelkans MIRT-middelen en verstedelijkingsafspraken

Het Meerjarenprogramma Infrastructuur Ruimte en Transport (MIRT) is het belangrijkste programma van waaruit Rijksinfrastructurele werken worden betaald (gevoed door Infrastructuurfonds en Deltafonds). Het Rijk werkt daarbij veelal samen met regio's. In toenemende mate is er daarbij aandacht voor integrale afwegingen en duurzaamheid. Daardoor is er bijvoorbeeld bij projecten rond Rijkswegen meer en meer aandacht voor andere modaliteiten (OV, fiets) en voor maatschappelijke meekoppelkansen. Snelfietspaden en infrastructuuroverkluisingen zijn in het rapport 'Opgaven in beeld' als een deel van de GGM-opgaven gedefinieerd. Qua financiering zijn de snelfietspaden overigens buiten

GGM geplaatst; dekking zou uit andere, met name mobiliteit gerelateerde budgetten plaats moeten vinden. Voor infrastructuuroverkluisingen ligt dat iets genuanceerder. Waar het zuivere mobiliteitsprojecten betreft ligt het voor de hand om ook daarvan financiering te zoeken in mobiliteitsbudgetten. Ook het Nationaal Toekomstbeeld Fiets kan hierin van betekenis worden. Als er alleen of ook sprake is van een ecoduct, dan is er ook een 'groene' financieringsopgave. Daar waar deze beide opgaven (snelfietspaden of infraoverkluisingen) zijn te relateren aan MIRT-projecten (in verschillende MIRT-fasen), zijn er mogelijk meekoppelkansen. Het is van belang om vanuit GGM dergelijke meekoppelkansen onder de aandacht te brengen binnen de verschillende MIRT-projecten in de provincie Utrecht en bij het bestuurlijk overleg MIRT Noordwest-Nederland.

Een andere lijn waarlangs mogelijk middelen voor GGM zijn te vinden, zijn verstedelijkingsafspraken met het Rijk. De regio Utrecht (provincie en U16-gemeenten) en het Rijk (Ministerie van BZK) zijn in 2019 een Woondeal overeengekomen, een samenwerkingsagenda voor toekomstbestendige verstedelijking. Het Rijk heeft daar een financiële toekenning aan gekoppeld. Die toezegging is nu met name gericht op het (financieel) mogelijk maken van complexe binnenstedelijke woningbouw. Provincie en gemeenten – ook in de andere Utrechtse regio's - kunnen er bij eventuele vervolgaafspraken bij het Rijk op aandringen de GGM-opgaven deel uit te laten maken van de verstedelijkingsopgaven en daaraan gekoppelde Rijksbijdragen. Ook indirect kan een dergelijke rijksbijdrage relevant zijn, bijvoorbeeld doordat daarmee de financiële ruimte ontstaat op basis waarvan een vereveningsbijdrage voor groene doelen haalbaar wordt.

---

³⁵ In Utrecht kost een ha gemiddeld ca. € 65.000 (prijspeil 2020), waarbij er verschillen zijn tussen oost- en west-utrecht en tussen grassland en akkerland. Bron: <https://www.nvm.nl/agrarisch-landelijk/agrarische-grondprijzen/>

Vergroening landbouw

Het Ministerie van LNV heeft een pakket van € 1,9 mrd tot 2030 voor vergroening van de landbouw. Dat pakket is tamelijk divers maar bestaat – logischerwijs – vooral uit pure landbouwmaatregelen, die bijdragen aan verduurzaming van de landbouw, maar die slechts beperkt in lijn liggen met de GGM-ambities. Naast meer middelen kan de provincie er bij het Rijk ook op aandringen dat er meer flexibiliteit in de bestedingsmogelijkheden komt, waarmee de mogelijkheden voor GGM beter worden.

Een deel van de GGM-opgaven bestaat overigens uit het ruimtelijk meer verweven van landbouw met respectievelijk recreatie en met natuur en water. Die combinaties – landbouw&recreatie, landbouw&natuur/water – zijn financieel aantrekkelijk doordat de kosten laag uitvallen in vergelijking tot monofunctionele realisatie van recreatieve verbindingen of de aanleg van eigenstandige natuur, onder andere doordat er geen of minder grond hoeft te worden verworven en het agrarisch beheer als onderdeel van de reguliere agrarische bedrijfsvoering relatief goedkoop uitvalt. In de GGM-opgaven wordt in de regio's Amersfoort en Food Valley ingezet op deze combinaties (groen-blauwe dooradering met recreatie en met water/natuur). De ingeschatte lagere recreatieve druk in vergelijking tot de U16 maakt deze lijn mogelijk. Er zijn wel kwalitatieve kanttekeningen bij te plaatsen. De recreatieve potentie en capaciteit valt lager uit dan wanneer er sprake is van meer robuuste monofunctionele recreatieve verbindingen en de natuurkwaliteit wordt veelal ook lager ingeschat. Niettemin is deze verweving in ieder geval financieel een aantrekkelijk alternatief. Het kan vanuit een financiële optiek relevant zijn om na te gaan of die verweving ook in de U16 meer soelaas kan bieden.

Bossenstrategie en biodiversiteit: wel ambities, nog nauwelijks geld

Rijk en provincies hebben in 2020 een gezamenlijke bossenstrategie gepubliceerd. Doel is onder meer dat het areaal bos in Nederland met 10% (+ 37.000 ha) toeneemt tot 2030, waarvan 19.000 ha buiten het

NNN. Voor een deel van de ambities zijn middelen gereserveerd, maar de strategie beschrijft vooral gezamenlijke ambities. In de strategie wordt qua financiering onder meer veel verwacht van de nog te verschijnen nieuwe Europese bossenstrategie en vrijwillige CO2-compensatie door bedrijven. Ook stipt de strategie aan dat op basis van het Klimaatakkoord er tot 2050 nog substantieel meer bos nodig is voor CO2-vastlegging en dat daar dan te zijner tijd ook financiële middelen voor moeten worden gevonden. Kortom, de Bossenstrategie, is nu nog een vooral beleidsmatige ondersteuning van de GGM-ambities, maar nog nauwelijks een bron voor extra financiële middelen.

Op het vlak van biodiversiteit hebben Rijk en provincies eveneens gezamenlijke ambities geformuleerd in de publicatie 'Nederland Natuurpositief'. Hieraan zijn vooralsnog geen financiële middelen gekoppeld. Wel heeft Nederland zich via internationale verdragen verbonden aan behoud van of het vertragen van de teruggang van biodiversiteit. Bij het Ministerie van VWS wordt vanwege gezondheid ook naar groen gekeken. Mogelijk komen hiervoor in de toekomst gelden beschikbaar.

5.4.2 Grotere private betrokkenheid

Natuur en landschap mogen zich verheugen in een brede maatschappelijke interesse van burgers en bedrijven. In het rapport 'Maatschappelijke betrokkenheid bij natuur in beleid en praktijk' (PBL 2020) staat dat 80% van de burgers zich matig tot zeer betrokken voelt bij natuur. Ook is er een groeiende groep koploperbedrijven die 'natuurinclusief' produceert. Tegelijkertijd waarschuwt het PBL in hetzelfde rapport overigens ook voor te hoge verwachtingen bij de overheid van die betrokkenheid van burgers en bedrijven.

Niettemin kan die betrokkenheid als een kans voor GGM worden gezien. Eén van de benaderingen die meer perspectief kan bieden is 'rood voor groen': het realiseren of financieren van groen uit kleinschalige

toevoegingen van – met name – wonen in het landelijk gebied. In Utrecht zijn er al succesvolle voorbeelden, bijvoorbeeld het project Bos Uytterlinde tussen Amersfoort en Soest, waar wonen (34 vrije sector woningen) en openbaar bosgebied (6ha) hand in hand gaan. Andere mogelijkheden zijn het koppelen van commercieel gebruik – bijvoorbeeld voor een horecagelegenheid – aan een groene inrichting van de omgeving.

Kanttekeningen bij een dergelijke benadering zijn dat een dergelijke ontwikkeling vooral aan de bovenkant van de vastgoedmarkt haalbaar is en dat ‘groene’ ontwikkeling afhankelijk wordt van ‘rode’. Critici wijzen er bij dat laatste op dat er ook een intrinsieke waarde aan groen/natuur zit, die op deze manier ten onrechte buiten beeld blijft en dat de strategie nadrukkelijk eindig is, zowel markttechnisch als landschappelijk.

Betrokken burgers zijn in toenemende mate en op verschillende wijzen betrokken bij realisatie en beheer van groene gebieden. Van kleinschalige crowdfunding tot permanent beheer of als incidentele vrijwilliger in natuuronderhoud. Voor burgers speelt met name lokale betrokkenheid een belangrijke rol.

Voor het vergroten van de financiële betrokkenheid van zowel burgers als bedrijven, is ‘ontzorgen’ een belangrijk aandachtspunt. Daarbij gaat het onder meer om zaken als het flexibel en adaptief programmeren van de GGM-opgaven en het kunnen opknippen van opgaven in ‘beheerbare brokken’. Dat ontzorgen is een aandachtspunt als een grotere mate van betrokkenheid van burgers en bedrijven wordt gewenst.

5.4.3 Regionale mogelijkheden

Er zijn drie mogelijkheden die op provinciale schaal in samenspraak met de GGM-partners kunnen worden ingezet. Ze zijn alle drie met de nodige haken en ogen omgeven, maar financieel interessant en kunnen binnen de bestaande juridische kaders (waarbij de Omgevingswet alvast tot die kaders wordt gerekend) worden gerealiseerd. Het betreft respectievelijk

verevening vanuit de woningbouw en een variant daarop bij de productie van duurzame energie en betaald parkeren bij recreatiegebieden.

Verevening woningbouw

Een logische gedachte is om de provinciale verstedelijkingsopgaven te koppelen aan de GGM-ambities. Die laatste vloeien immers in belangrijke voort uit de verwachte toename van het aantal huishoudens en inwoners. Niet uitsluitend, want er is ook sprake van een tekort voor de huidige situatie, als wordt uitgegaan van gangbare normgetallen. Zoals al in hoofdstuk 4 is geformuleerd, biedt de Omgevingswet hiervoor een nieuwe kostenverhaalmogelijkheid, die onder andere is bedoeld voor de financiering van bovenlokaal groen en natuur. Berekeningen laten zien dat hiermee een ordegrrootte van een kleine € 200 mln voor GGM kan opleveren. Aannames daarbij zijn:

- 130.000 toe te voegen woningen tot 2040
- 40% sociale woningbouw (zonder bijdrage aan GGM) en van de overige 60% is de helft op binnenstedelijke locaties met een tekort
- Dus 30% van het aantal woningen levert een bovenlokale vereveningsbijdrage aan GGM
- Per woning waarop de verevening van toepassing is levert een bijdrage van € 5.000.

Verevening/afromen productie duurzame energie

Een zelfde denklijn kan worden gehanteerd voor de te plaatsen windmolens in de provincie conform de (concept-)RES. Een verkennende berekening laat zien dat hiermee eveneens een substantieel bedrag (ordegrrootte € 20-30 mln) kan worden ‘verdiend’ voor GGM. Met de plaatsing van windmolens wordt een flinke inbreuk op het landschap gepleegd. Dat is op zichzelf aanleiding genoeg om daar een bijdrage voor GGM voor te vragen. Als het bestemmingsplan nog moet aangepast of de molens moeten op publieke grond komen, dan is dat aanleiding om anterieur dan wel via kostenverhaal de opbrengst van de

energieproductie gedeeltelijk af te romen. Exploitanten hebben immers – na ‘SDE+’-subsidie – een profijtelijke businesscase. Aannames hierbij zijn:

- Er is sprake van een profijtelijke businesscase
- Er worden molens geplaatst conform de concept-RES
- Per molen wordt per jaar een ordegrootte van € 20.000 afgeroomd of een vergelijkbaar gekapitaliseerd bedrag verevend aan de ‘voorkant’.

5.4.4 *Andere denklijnen*

Naast de mogelijkheden eerder in dit rapport is er een aantal denklijnen de revue gepasseerd. Zonder volledigheid te pretenderen, worden er hier twee uitgelicht. Eén met veel perspectief en één waarvan dat minder waarschijnlijk is.

Vrijwillige CO2-compensatie door bedrijven

Grote potentie kan worden toegedicht aan het vrijwillige CO2-compensatie door bedrijven. Steeds meer bedrijven doen dat en als dat op een zichtbare manier kan binnen de eigen regio is het aannemelijk dat de populariteit hiervan flink stijgt. Zet op provinciale schaal in samenspraak met het georganiseerde bedrijfsleven, TBO’s en natuur- en milieuorganisaties zo’n regionaal systeem op. Gangbare bedragen liggen in de orde grootte van € 100 - € 1.000 per jaar voor micro- en middenbedrijf. Maar omdat het veelal om jaarlijkse bedragen gaat en er een flink aantal bedrijven in Utrecht is, kan dit een substantiële bron van GGM-inkomsten gaan vormen. Als er EU-/nationale wetgeving met een verplichtend karakter zou komen maar met de vrijheid om dat regionaal uit te werken, dan is dat natuurlijk een belangrijke extra impuls. Maar ook vrijwillig is het de moeite waard.

Eén provinciale of nationale landschapsorganisatie?

In het kader van dit traject is geopperd dat het samenvoegen van terreinbeherende en landschapsbelangenorganisaties naar het model van de National Trust in het Verenigd Koninkrijk tot een sterk vergrote financiële aantrekkingskracht zou kunnen leiden. Wellicht is dat zo, maar

niet vergeten moet worden dat Nederlanders en bedrijven in ons land ook nu al behoorlijke bedragen in de vorm van giften en sponsoring voor ‘groene’ doelen bijeen brengen. Daar is in dit hoofdstuk ook mee gerekend. Het is de vraag of een structuurwijziging tot meer inkomsten zou leiden. Bovendien vergen dergelijke trajecten een lange adem. Zowel organisaties als donoren zijn bovendien vaak gehecht aan een specifieke insteek of cultuur. Er is nu in ieder geval onvoldoende aanleiding om vanuit GGM op een dergelijke lijn in te gaan zetten. Met constructieve samenwerking zonder organisatorische aanpassing kan immers ook veel worden bereikt.

5.5 *Bijdragen van regionale overheden en de baten van groen*

In het voorafgaande is veel aandacht besteed aan het verwerven van extra publieke of private middelen voor GGM. Dat neemt niet weg dat provincie, gemeenten en waterschappen ook vanuit hun eigen middelen kunnen bijdragen aan de GGM-opgaven. In hoofdstuk 2 is aangetoond dat een belangrijke overheidsrol voor de hand ligt, vanwege het semi-publieke karakter van groen en natuur als economisch goed. Tevens is in dat hoofdstuk ingegaan op de baten van groen. Die vooral maatschappelijke baten – op het vlak van milieu, gezondheid, klimaatadaptatie – zijn uiteenlopend en ook economisch relevant. Een MKBA van de GGM-ambities, als die zou worden gemaakt, sluit vermoedelijk dan ook positief. Het vervelende is alleen dat daar nog geen boom mee kan worden betaald. Een positieve MKBA vertaalt zich niet één-op-één in een positieve kasstroom. Maar het is wel een valide argument voor de inzet van de overheden in de provincie Utrecht om werk te maken van de GGM-ambities.

6 Advies strategie en lobby

Op basis van de voorafgaande hoofdstukken is duidelijk dat de financiering van de GGM-opgaven maar ten dele is gedekt. Er zijn verschillende kansen en mogelijkheden om meer middelen voor de GGM-opgaven te verwerven. Daarvoor is een gestructureerde programmatische aanpak voor GGM en de financiering daarvan nodig. In dit hoofdstuk worden daarvoor aanbevelingen geformuleerd.

6.1 Aanbevelingen in het kort

De analyse in dit rapport maakt duidelijk dat het belangrijk is om veel tijd en aandacht te besteden aan het verwerven van de financiering voor GGM-opgaven. De provincie is als trekker van GGM overigens zeker niet de enige partij daarvoor, ook de gemeenten, waterschappen, TBO's, FPG, LTO, bedrijven en burgers zijn relevante stakeholders.

Om de Groen groeit Mee opgaven te realiseren, bevelen wij aan dat de provincie haar rol, die ze op dit moment heeft in Groen Groeit Mee, voortzet en uitbouwt. Zowel op inhoud als op financiering kan de provincie een coördinerende rol vervullen en de samenwerking faciliteren. Voor de programmering is met name de samenwerking met de andere overheden van belang (gemeente, waterschappen), en voor de financiering is ook de samenwerking met de TBO's en eigenaren van belang.

Belangrijk is hierbij het uitgangspunt dat het bij de financiering niet gaat *van wie* het project of het geld is, maar om *waar* het voor wordt ingezet. Door zelf en met andere partijen aan GGM doelgericht samen te werken vanuit de inhoud, en groen groeit mee te zien als een gezamenlijke

opgave, kunnen financieringsbronnen worden ingezet, die nu nog onvolledig benut zijn. Vanuit deze gedachte zijn 12 aanbevelingen geformuleerd. Ze vormen een samenhangend beeld en geven richting aan voor het vervolg.

De 12 aanbevelingen worden in deze paragraaf in sterk samengevatte vorm gepresenteerd. In paragraaf 6.2 zijn ze elk van een toelichting voorzien. De 12 aanbevelingen zijn:

1. Zorg voor het slim organiseren van financiële expertise voor GGM
2. Zorg voor capaciteit voor subsidieverwerving en benut EU-middelen uit POP3+/GLB-pijler-2 en LIFE optimaal
3. Zorg voor GGM-'startkapitaal' dat als cofinanciering kan worden benut
4. Benut publieke grondposities en strategische grondaankopen
5. Benut vereveningsmogelijkheden uit woningbouw en productie van duurzame energie
6. Haak aan op kansen Rijksbeleid
7. Zet rood-voor-groen actiever in en benut betrokkenheid burgers en bedrijven
8. Optimaliseer kosten en werk met groeimodel
9. Werk een regionale CO2-compensatieregeling voor bedrijven uit
10. Voer betaald parkeren bij recreatiegebieden in
11. Werk als GGM-overheden gebiedsgericht en integraal
12. Leer van goede voorbeelden van elders

6.2 Toelichting op de aanbevelingen

1 Creëer een GGM-programmabureau met financiële expertise

Om financieringsstromen optimaal te kunnen benutten is inzicht nodig in de inhoudelijke programmering, overzicht in meekoppelkansen en kennis van financieringsmogelijkheden en capaciteit voor verwerven en beheren van geldstromen. Dat vraagt om een programmatische aanpak op regioniveau met een flexibele insteek in tijdpad en schaal. Knip projecten qua schaal zo nodig op in deelprojecten en haal ze naar voren als er zich meekoppelkansen voordoen of een financiële kans zich aandient. En het vraagt kennis van en capaciteit voor financiële projectengineering. Hiervoor is een GGM-programmabureau nodig, dat dit in samenwerking met en voor de partners faciliteert. De bemensing kan zowel uit de provinciale organisatie komen als vanuit de GGM-partners (met gesloten beurzen). Werk samen met de TBO's, FPG, LTO en andere stakeholders.

2 Zorg voor capaciteit voor subsidieverwerving en –beheer en benut EU-middelen uit POP3+/GLB-pijler-2 en LIFE optimaal

Het verwerven van (extra) subsidies van Rijk en EU moet onderdeel zijn van de programmatische GGM-aanpak. Het verwerven en beheren van met name EU-subsidies vraagt specifieke kennis en capaciteit. De provincie en sommige andere GGM-partners (o.a. gemeente Utrecht, waterschap HDSR), heeft/hebben de EU-subsidiekennis in huis en kan die mede beschikbaar stellen aan de GGM-partners. Extra capaciteit kan zo nodig worden ingehuurd bij externe bureaus. Er zijn twee geldstromen bijzonder kansrijk, namelijk POP/GLB en LIFE. POP3+ (tijdelijke opvolger POP3) en GLB-pijler-2-middelen worden provinciaal gelabeld. Daarbinnen kan de provincie inzetten op een zo hoog mogelijk aandeel voor projecten op het vlak van natuur, water en vergroening landbouw.

LIFE (2021-2027) is een programma waarbinnen GGM-opgaven kansrijk zijn. Geadviseerd wordt te streven naar jaarlijks tenminste één toegekend

LIFE-project vanuit GGM. De verordening is eind april 2021 definitief vastgesteld. In juni 2021 organiseert RVO een voorlichtingsbijeenkomst. Meer info via <https://www.rvo.nl/subsidie-en-financieringswijzer/life>. Andere EU-programma's kunnen incidenteel interessant zijn; benut de EU-expertise binnen de provincie om die kansen te monitoren en in voorkomende gevallen op in te zetten.

3 Zorg voor een GGM-startkapitaal van tenminste € 10 mln – en bij voorkeur meer - dat als cofinanciering kan worden ingezet

Bij veel rijkssubsidies/-bijdragen en bij vrijwel alle EU-programma's wordt ook inzet van eigen middelen gevraagd. Ook kan worden overwogen om publieke matching bij crowdfunding in te zetten. En er is snel inzetbaar geld nodig voor eventuele strategische grondaankopen. Bijdragen vanuit de provincie aan de totale GGM-opgave zijn sowieso nodig. Om verwerving van andere subsidies mogelijk te maken en om andere partijen te verleiden ook middelen in te zetten, is het belangrijk dat er een startkapitaal voor GGM komt. Gelet op de omvang van de totale opgaven (ordegrootte € 1 mrd tot 2040 of ca. € 50 mln per jaar) moet dit startkapitaal zo groot mogelijk zijn. Een omvang van tenminste € 10 mln is niet voldoende, maar kan wel een eerste aanzet vormen.

4 Benut publieke grondposities, en strategische grondaankopen en grondruil

Voor de realisatie van veel GGM-opgaven zijn twee zaken nodig: ruimte/grond en geld. Zet publieke grondposities – ook nieuwe als gevolg van bijvoorbeeld de uitkoopregeling voor boerenbedrijven voor stikstofruimte – in voor GGM-opgaven of zet die in voor grondruil ('slimme kavelruil') ten behoeve van GGM. En kijk waar strategische grondaankopen kunnen helpen om tot wezenlijke versnelling van de realisatie van substantiële onderdelen van de GGM-opgaven te komen. Zo kan de provincie bijdragen aan het haalbaar en betaalbaar maken van GGM-opgaven.

Overigens: grondaankoop zou de provincie alleen moeten overwegen als andere groene partners dat niet kunnen/willen, er een substantieel GGM-project en –belang mee wordt gediend en aankoop tot een wezenlijke versnelling leidt. Het is dus bedoeld als een selectief middel en geen doel op zich. Aanhaking op bestaande grondbanken (zoals in Utrecht West) is aan te raden.

Grondposities en grondruil kunnen ook helpen om tot een herschikking in de agrarische sector te komen die ook gunstig is voor natuur en landschap. De aankoop van goede grond van stoppende boeren kan interessant zijn om ontwikkelkansen te bieden aan boeren op slechte gronden (bijvoorbeeld lage veenweidegebieden) waarvan het areaal beter kan worden ontwikkeld tot natuur.

5 Benut vereveningsmogelijkheden uit woningbouw en de productie van duurzame energie

In artikel 13:22-13:24 van de Omgevingswet is expliciet de mogelijkheid gecreëerd voor kostenverhaal voor o.a. natuur en groen op een bovenlokale schaal. Deze nieuwe mogelijkheid laat de zogeheten PPT-criteria – profijt, proportionaliteit en toerekenbaarheid – los. Wel moet er sprake zijn van een functionele samenhang, moet het naar rato worden toegepast en is het kostenverhaal niet vrijblijvend. Die functionele samenhang is bij GGM vanzelfsprekend: de behoefte aan uitbreiding van natuur, groen en recreatieve komt in belangrijke mate voort uit de verstedelijkingsopgave. Naar rato impliceert dat het verhaal slechts voor het uitbreidingsdeel kan: als de woningvoorraad met 20% groeit, mag er 20% worden verhaald. En niet vrijblijvend houdt in dat de overheid zich vastlegt op het daadwerkelijk realiseren van de plannen waarvoor kosten worden verhaald. Invoering vergt vermoedelijk een provinciaal Omgevingsprogramma voor GGM en intensieve samenwerking met alle gemeenten, die in de meeste gevallen de contractuele partij van de gebiedsontwikkelaars zijn. Indicatieve berekeningen – die rekening houden met de onmogelijkheid van verhaal bij sociale woningbouw en bij binnenstedelijk bouwprojecten die al met een tekort kampen – laten een

financieringspotentieel zien van ca. € 200 mln in de provincie Utrecht tot 2040. Het is niet de oplossing voor alles, maar wel een potentiële oplossingsrichting van wezenlijke omvang en het wetsartikel is er specifiek op gericht. De Wet wordt overigens medio 2022 van kracht. Als tweede onderdeel wordt hier geadviseerd om tot een afdracht te komen vanuit de productie van duurzame energie (met name windmolens) voor GGM. Die productie heeft impact op het landschap en is – na subsidieverlening – profijtelijk voor de investeerder(s). In situaties waarin het bestemmings-/omgevingsplan nog moet worden aangepast of als ze op publieke grond worden gebouwd, is dit een kansrijk concept voor het verwerven van extra middelen.

Dit kan mogelijk op gespannen voet staan met de ambitie om binnen de gestelde termijn voldoende duurzame energie op te wekken. Echter: de afspraken met ontwikkelaars van duurzame energie worden maar één keer gemaakt.

6 Haak aan op kansen Rijksbeleid

Het Rijk is via het natuurbeleid en de daarvoor beschikbare middelen voor investeringen en beheer een belangrijke partner voor de realisatie van (een deel van) de GGM-opgaven. Daarnaast is er een aantal thema's waar Rijksambities en GGM-opgaven gedeeltelijk parallel lopen. Het gaat om de volgende thema's/beleidsnota's:

- NOVI (met onder meer NOVI-gebied Groene Hart)
- MIRT
- Stikstof
- Klimaat
- Biodiversiteit
- Bossenstrategie
- Verstedelijking
- Vergroening landbouw
- Gezondheid.

Bij deze thema's moet de inzet vanuit GGM en partners zijn gericht op:

- Breng de GGM-opgaven onder de aandacht van het Rijk/de departementen/Rijk-regio-overleggen (gezamenlijke lobby)
- Zoek actief naar meekoppelkansen
- Dring bij Rijkspartners aan op ruimte voor een integrale blik en ontschotting van middelen
- Probeer om middelen voor deze thema's zoveel mogelijk toe te leiden naar GGM-opgaven

7 Zet rood-voor-groen actiever in en benut betrokkenheid burgers en bedrijven

Meer private financiering van GGM-investeringen en –beheer is nodig en mogelijk.

- Bekijk (periodiek) de GGM-opgaven en bezie waar (op verantwoorde manier) meer 'rood-voor-groen'-mogelijkheden kunnen worden geboden, door meer ruimte te bieden aan bedrijvigheid (bijv. horeca, verblijfsrecreatie, zakelijke diensten, etc.) in combinatie met realisatie en beheer van een 'groene' opgave en aan kleinschalige woningbouw in combinatie met een groene gebiedsontwikkeling (zoals in project Bos Uyterlinden is gedaan en bij verschillende nieuwe landgoederen).
- Maak actief werk van het onderbrengen van kleine opgaven bij groepen lokale burgers en bedrijven. Dit is een taak van het GGM-programmabureau (zie aanbeveling 1). Gebruik de lokale en regionale betrokkenheid van burgers en bedrijven om (samen met TBO's) tot meer crowdfunding voor GGM-projecten te komen.
- Benut de ervaring van 'goede doelen'-organisaties, TBO's (o.a. Buitenfonds van SBB) en crowdfunding-platforms hierbij.

8 Optimaliseer kosten en werk met groeimodel

Dit rapport gaat primair over financiering, maar kostenbesparing helpt uiteraard ook om de opgaven betaalbaar te krijgen. Zet in de samenwerking met relevante stakeholders in op een gezamenlijk iteratief

proces van rekenen en tekenen om tot optimalisatie van kosten te komen. Kijk bijvoorbeeld of projecten ook zonder grondverwerving kunnen worden gerealiseerd door afspraken met eigenaren te maken. En hanteer voor sommige ambities een groeimodel. Zo zijn de recreatieve verbindingen in de U16 een hoge kostenpost. Er is een flinke besparing mogelijk door eerst smallere verbindingen te realiseren, die later op de gewenste breedte kunnen worden gebracht. Dat doet betrekkelijk weinig af aan de functionaliteit, wel wat aan de kwaliteit die overigens niet voor niets als noodzakelijk is geformuleerd. Als een deel van die verbindingen tegen een beheervergoeding op agrarische grond kan worden gerealiseerd, dan is een extra besparing mogelijk, omdat de kosten van agrarisch beheer vaak lager zijn.

9 Werk een regionale CO2-compensatieregeling voor bedrijven uit

Grote energieverbruikers vallen onder het Europese emissiehandelsstelsel (ETS). Bij andere bedrijven is er een groeiend bewustzijn van de noodzaak tot het beperken van broeikasgasemissies en het compenseren van hun uitstoot. Dat compenseren op vrijwillige basis gaat vaak in de vorm van een financiële afdracht waarmee ergens bomen worden geplant. Diverse aanbieders in de markt maken dit al mogelijk. Een belangrijk deel van die compensatie wordt nu in het buitenland gerealiseerd. Als GGM in samenspraak met de markt met een regionale compensatiemogelijkheid komt, dan zal dat vermoedelijk een groeiend aantal bedrijven aanspreken, juist door de regionale betrokkenheid en zichtbaarheid. Niet alleen wordt de uitstoot gecompenseerd, er wordt ook een bijdrage geleverd aan een regionale opgave en aan uitbreiding of verbetering van natuur en groen. Aanbevolen wordt een dergelijk systeem te gaan opzetten.

10 Voer betaald parkeren bij recreatiegebieden in

Bekijk samen met de terreinbeherende organisaties of invoering van betaald parkeren bij alle recreatiegebieden in Utrecht haalbaar is en extra

middelen voor beheer oplevert. Berekeningen in het kader van dit rapport laten zien dat dit mogelijk is.

11 Werk als GGM-overheden gebiedsgericht en integraal

Pak als provincie/gemeente/waterschap eigen en gezamenlijke projecten integraal op en neem groen groeit mee daarin mee.

12 Leer van goede voorbeelden van elders

Utrecht is niet de enige provincie waar wordt gezocht naar mogelijkheden om meer geld voor de financiering van groen en natuur te verwerven. Leer van initiatieven van elders, zoals het Groen Ontwikkelfonds Brabant, of de voorbeelden uit het Landvestors I en II project van de Vereniging Deltametropool. De provincie neemt al actief deel aan netwerken in dit verband. Zet dat door en kijk gaandeweg wat toepasbaar is voor GGM.

Ook buitenlandse voorbeelden – zie hiervoor onder meer de publicaties Spot On en On Spot van Vereniging Deltametropool of het Sud Milano Agricultural Park – bieden leerpunten.

1 Bijlage

Financieringsinstrumenten publieke partijen

In deze bijlage worden de financieringsinstrumenten van publieke partijen besproken en verder uitgewerkt (zie hoofdstuk 3 voor de overzichtstabel).

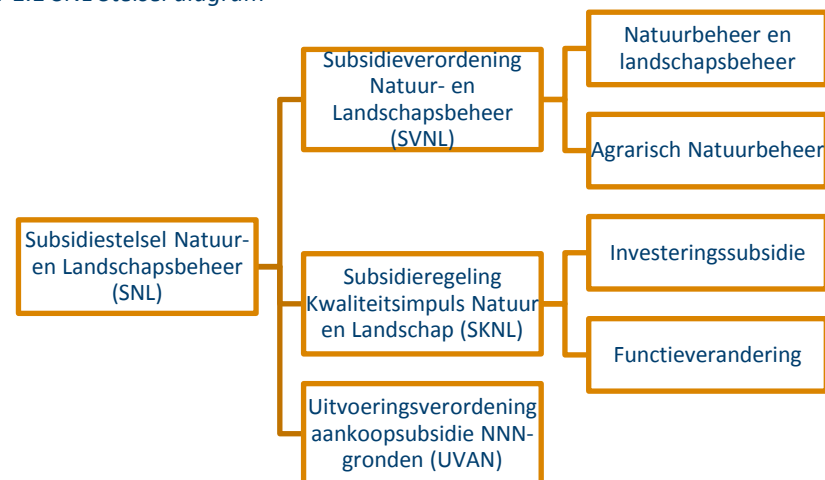
1.1 Regionale subsidies

1.1.1 Subsiestelsel Natuur en Landschap (SNL)

Via het **Subsiestelsel Natuur en Landschap (SNL)** verlenen provincies subsidies voor het beheren en ontwikkelen van natuur en agrarische natuur- en landschapselementen in de provincie. Dit stelsel is in potentie belangrijk voor Groen Groeit Mee, omdat via dit stelsel geïnvesteerd wordt in natuur en landschap. De beleidsdoelen en subsidiemogelijkheden worden jaarlijks vastgesteld in het Natuurbeheerplan van de provincie. Naast subsidie voor natuur en landschap, kent het SNL ook middelen voor recreatie in de natuur. Voor natuurterreinen die opengesteld worden voor publiek, is er een openstellingsbijdrage (voorheen recreatietoelage). Tot 2017 was er een regeling voor Boerenlandpaden (wandelen over agrarisch gebied), maar die is vervallen.

Een deel van het stelsel wordt gefinancierd vanuit Pijler 2 van het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid. Daarnaast dragen de provincie, waterschappen en het rijk bij aan de financiering (de inzet van EU-middelen vraagt ca 50% co-financiering).

Figuur 1.1 SNL Stelsel diagram

Het stelsel bestaat uit 3 verschillende regelingen, die ook weer uit verschillende regelingen bestaan (zie schematische weergave in bovenstaande diagram). In de hiernavolgende tabel zijn de drie regeling van het SNL op een rij gezet.

Via het SNL (onderdeel SKNL en UVAN) kan geïnvesteerd worden in de realisatie van natuur door aankoop van een terrein of omzetten van landbouwgrond. Deze natuurgebieden kunnen ook betekenis hebben voor recreatie, cultuurhistorie of waterbeheer. Echter: de middelen voor SKNL en UVAN kunnen alleen ingezet worden in vooraf, in het natuurbeheerplan aangewezen gebieden. Daarnaast zijn ook de middelen beperkt: voor aanvullende ambities zijn aanvullende middelen nodig.

Voordeel van het SNL is dat via het programma EU-, Rijks- en provinciale middelen gecombineerd kunnen worden. Ook is het programma eenduidig doordat alle 12 provincies werken via dezelfde

modelverordening. Elke provincie mag zelf besluiten welke onderdelen van de verordening “open gezet” worden.

dan moet dat afgesproken worden met de 11 andere provincies. Omdat een deel van het stelsel gefinancierd wordt vanuit EU-middelen, moet de verordening door de Europese Commissie goedgekeurd worden.

Nadelen van het SNL zijn dat Utrechts maatwerk lastig is. Zouden we in de verordening doelen ten aanzien van groene recreatie willen opnemen,

Tabel Overzicht Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL)

	1.1 SVNL / ANLb	1.2 SKNL	1.3 UVAN
Werking van instrument	Subsidie voor (agrarisch) natuurbeheer, en landschapsbeheer	Subsidie omzetten landbouwgrond naar natuur of ontwikkeling natuurbeheer	Subsidie voor het aankopen van een ‘nog te realiseren natuur’-terrein
Bron van instrument	Provincie	Provincie	Provincie
Gebruiker instrument	Natuurbeheerder, TBO’s, Agrarische collectieven	Eigenaar/ erfpachter natuur- of landbouwgrond	Particulieren of Organisaties
Investing/ beheer	Beheer	Investing	Investing
Geografisch schaalniveau	Min. 75 ha	Verschilt per aanvraag	Verschilt
Financieel schaalniveau	75% van SKP per beheertype	Investing: max. 95%; Functie-verandering: max. 85% van de waarde landbouwgrond	Maximaal 85% van aankoopkosten van terrein
Voorwaarden	<ul style="list-style-type: none"> • Beheerder heeft certificaat natuurbeheer 	<ul style="list-style-type: none"> • Maatregelen moeten bijdragen aan doel • Sluit aan bij Natuurbeheerplan Provincie 	<ul style="list-style-type: none"> • Terrein moet aangewezen zijn als ‘nog te realiseren natuur’ • Terrein moet worden omgevormd naar natuurgebied
Tijdspanne	Periode van 6 jaar	Enmalig	Enmalig
Inzetbaarheid	Korte en lange termijn	Korte termijn	Korte termijn
Inschatting transactie-kosten	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
Voordelen/ Nadelen	Voordeel: Kan EU-, Rijks- en provinciale middelen combineren, Elke provincie mag zelf besluiten welke onderdelen “open gezet” worden Nadeel: maatwerk is lastig	Beschikbare middelen voor SKNL zijn begrensd in huidig beleid (natuurbeheerplan) Beperkt middelen beschikbaar voor beleving / recreatie.	Beschikbare middelen voor UVAN zijn begrensd in huidig beleid. Beperkt middelen beschikbaar voor beleving / recreatie.
Nieuw/ bestaand	Bestaand	Bestaand instrument	Bestaand

1.1.2 Agenda Vitaal Platteland (AVP)

Een krachtig en vitaal landelijk gebied, met een goede balans tussen natuur, landbouw, water, cultuurhistorie, landschap en recreatie. Daar werkt de provincie aan. De Agenda Vitaal Platteland (AVP) is daarbij een belangrijk middel. Vanuit het programma geeft de provincie uitvoering aan het behouden en versterken van natuur en landschap, verduurzaming van de landbouw en draagt de provincie zorg voor een vitaal en (be)leefbaar landelijk gebied. De provincie biedt hiervoor een achttal subsidieregelingen. Met de subsidies van Agenda Vitaal Platteland hoopt de provincie iedereen te stimuleren om het landelijk gebied nog mooier en vitaler te maken. Zo kan er subsidie worden aangevraagd voor beleefbare natuur en het optimaliseren van recreatieve routenetwerken.

2021 zal benut worden voor het opstellen van een nieuw Uitvoeringsprogramma voor het landelijk gebied. Daarom is het AVP opnieuw met 1 jaar verlengd, zodat de uitvoering van de opgaven gecontinueerd kan worden.

1.4 Agenda Vitaal Platteland (AVP)

Werking van instrument	Provinciale subsidies voor het vitaler maken van het landelijk gebied.
Bron van instrument	Provincie
Gebruiker instrument	Afhankelijk van thema
Investing en/of beheer	Investering
Geografisch schaalniveau	Landelijk gebied
Financieel schaalniveau	Natuur, water en bodem: €220.000 Landschap: N.v.t. Leefbaarheid en kleine kernen: €325.000 Relatie stad en Platteland: €50.000 Recreatie: €215.000
Voorwaarden	Verschilt per subsidie en per thema
Tijdspanne	7 subsidies: 2021
	1 subsidie: 1 februari – 30 juni 2021
Inzetbaarheid	Direct

Inschatting transactiekosten	N.v.t.
Voordelen/Nadelen	Bijdrage aan natuur en landschap.
Bestaand/Bewezen instrument	Bestaand instrument

1.2 Rijksstromen

1.2.1 Overdracht Rijksoverheid

De overdracht van middelen vanuit de Rijksoverheid vormt de grootste bron van inkomsten voor met name gemeenten (72%) en in mindere mate van provincies. Deze bijdragen zijn afhankelijk van de ontwikkeling van uitgaven van de Rijksoverheid: bezuinigt het Rijk, dan zijn de uitkeringen lager. Wordt er geld uitgegeven, dan zijn de uitgaven hoger. In 2013 en 2014 is het effect van de financiële crisis duidelijk zichtbaar: gemeenten en provincies ontvingen minder overdrachten vanuit het Rijk. Provincies vulden deze lagere bijdragen (deels) op vanuit de eigen middelen.

De coronacrisis laat op dit moment de schuld van de Rijksoverheid flink oplopen. Het ligt in de lijn van de verwachting dat na de coronasteunmaatregelen de Rijksoverheid haar uitgaven zal beperken. Mogelijk worden hierdoor de inkomsten vanuit het gemeentefonds en provinciefonds lager.

Additionele overdrachten vanuit het Rijk voor de realisatie van de Groen Groeit mee waarden kunnen *mogelijk* gevonden worden via:

- Uitvoeringsagenda NOVI
- Compensatie infrastructuurprojecten

Uitvoeringsagenda NOVI

Bij de Nationale Omgevingsvisie zijn geen budgetten gereserveerd voor bijvoorbeeld groen-, cultuurhistorie-, natuur- of recreatieprojecten. Wel

heeft de Rijksoverheid voor de urgente woningbouwopgave een woningbouwimpuls 1 miljard euro beschikbaar gesteld voor ontwikkeling van locaties en gebieden.

Omdat de Groen Groeit Mee-opgave gekoppeld is aan de woningbouwopgave, is het waard om met het Rijk het gesprek aan te gaan voor een bijdrage aan Groen Groeit Mee. Woningbouwopgaven in grote stedelijke gebieden gingen tot en met de VINAC gepaard met investeringen vanuit Rijk, provincies en gemeenten in groen en recreatie. Vanaf 2012 heeft het Rijk deze bijdragen (zowel in investeringen en beheer) stopgezet.

De NOVI zegt het volgende:

“Voor overheden geldt dat kosten en investeringen ingepast moeten worden binnen de budgetten die daarvoor op het moment van besluitvorming beschikbaar zijn. Bekostiging is nu vooral gekoppeld aan (sectorale) programma’s en projecten en wordt ingezet in de vorm van subsidies of via specifieke fondsen. Tevens is een studiegroep naar alternatieve bekostiging van Ruimtelijke Gebiedsontwikkeling ingesteld. Deze heeft voorstellen gedaan voor gebruik van huidige en nieuwe instrumenten waarmee baten van investeringen in gebiedsontwikkeling en infrastructuur, beter kunnen worden benut. Dit vanuit de gedachte van een bredere kosten-batenanalyse en waardecreatie. Bij waterveiligheidsprojecten kunnen decentrale overheden al investeren in meekoppelkansen en gebiedsontwikkelingen die bijdragen aan de ruimtelijke ontwikkeling en de ruimtelijke kwaliteit van het betreffende gebied.”

Daarnaast is in de NOVI het Groene Hart aangewezen als een van de NOVI-gebieden. Het Rijk is van plan om hier samen met de regio, met aandacht voor de brede ruimtelijk-fysieke opgaven een extra impuls te geven aan de grote transities, passend bij NOVI-prioriteiten, en om extra steun te geven aan de aanpak van grote, integrale fysieke opgaven, die

heel belangrijk zijn voor Nederland. Voor het Groene Hart zijn de bodemdalings- en waterhuishoudingsproblematiek de prioritaire thema’s. Hoewel er nog niets bekend is over concrete projecten of bedragen, liggen hier wel meekoppelkansen voor GGM.

Nationaal Toekomstbeeld Fiets

Een ander potentieel interessant ‘instrument’ is het Nationaal Toekomstbeeld Fiets (NTF) waar op dit moment binnen het samenwerkingsverband ‘Tour de Force’ aan wordt gewerkt. De ambitie van het NTF is de fiets als volwaardige modaliteit en effectieve oplossing in te zetten voor de nationale opgaven op gebied van woningbouw en verstedelijking, bereikbaarheid, gezondheid, veiligheid, klimaat, duurzaamheid en leefbaarheid. Het NTF schetst welke investeringen in fietsinfrastructuur en fietsstimuleringsmaatregelen er nodig zijn op korte en lange termijn. Groen-blauwe verbindingen zijn een onderdeel hiervan en voor snelfietsroutes is €30 miljoen beschikbaar. Het Rijk en de regio streven ernaar om het NTF in het najaar van 2021 op te leveren als input voor het BO-MRIT. Hiervoor vindt er afstemming plaats tussen GGM en NTF.

1.2.2 Veenweidebudget

1.5 Veenweidebudget	
Werking van instrument	Provinciale bijdrage voor maatregelen voor het tegengaan van bodemdaling
Bron van instrument	Provincie
Gebruiker instrument	Agrarische ondernemers
Investering en/of beheer	Investering
Geografisch schaalniveau	Polders met een omvang van ca. 400-800 ha.
Financieel schaalniveau	Voor de periode 2020-2023 is er landelijk €13 mlj. gereserveerd. Ook is er vanuit het Rijk €18 mlj. beschikbaar.
Voorwaarden	De subsidie is beschikbaar voor Utrechtse agrariërs om te kunnen vernieuwen,

	verduurzamen en innoveren. Met als doel een leefbaar, kwalitatief en concurrerend platteland.
Tijdspanne	Tot 2023
Inzetbaarheid	Direct
Inschatting transactiekosten	N.v.t.
Voordelen/Nadelen	Stimulans aan bodemdaling remmende maatregelen.
Bestaand/Bewezen instrument	Nieuw instrument, vervanging van PAV. POP3 wordt verlengd tot 2023.

De provincie Utrecht zet zich in om de daling van de veenbodem af te remmen, om zo het provinciale veenweidegebied toekomstbestendig te maken en een vitale agrarische sector te behouden. Hiervoor wordt op dit moment een nieuwe provinciale regeling opgesteld, om op een rechtmatige en effectieve wijze deze middelen beschikbaar te kunnen stellen voor de agrarische ondernemers en/of collectieven. Met behulp van deze bijdrage kan geïnvesteerd worden in bodemdaling remmende maatregelen. In de provinciale begroting van 2020 is voor de periode 2020-2023 in totaal €13 miljoen gereserveerd voor de aanpak van bodemdaling. Vanuit het Rijk is nogmaals €18 miljoen beschikbaar.

De precieze invulling van deze nieuwe regeling is nog onbekend, maar tot 2020 kon via twee sporen subsidie aangevraagd worden bij de provincie Utrecht voor de aanpak van bodemdaling:

- Via het Programma Aanpak Veenweiden (PAV) (tot eind 2019)
- Via het Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3)

Het **PAV** is opgezet om nieuwe ontwikkelingen te stimuleren en in de praktijk te testen. Het gaat om ontwikkelingen die primair gericht zijn op het afremmen van bodemdaling en het realiseren van een duurzaam watersysteem in de veenweidegebieden. Behalve als agrarisch landschap is het instandhouden van dit gebied ook waardevol voor recreatie, natuur

en als leef- en werkomgeving voor inwoners en ondernemers. Inmiddels is de PAV afgerond en geëvalueerd en is de Gebiedscommissie Utrecht-West gevraagd advies te geven over vervolgstappen. Er was €2,5 miljoen beschikbaar als cofinanciering, tot maximaal 50%, van 27 projecten. De projecten hebben in totaal een budget van €10,6 miljoen, dus de bijdragen uit het programma was gemiddeld 23,6%.

De **POP3-subsidie** is voor iedereen die aan de ontwikkeling van het platteland werkt als agrarisch ondernemer, namens een natuur- en landschapsorganisatie of namens de overheid. De subsidies zijn verdeel in nationale regelingen (rijksregelingen) en subsidies per provincie. Momenteel wordt er verder gewerkt aan de invulling van een POP3-transitieprogramma (2021/2022) als overgang naar een nieuw EU-programma GLB-NPS3. De focus van de nieuwe regelingen komt onder andere te liggen op de thema's klimaat, biodiversiteit en kringlooplandbouw (inclusief stikstof).

1.2.3 Stikstofgelden voor natuur

1.6 Stikstofgelden	
Werking van instrument	Natuurherstelmaatregelen voor Natura 2000 gebieden
Bron van instrument	Het Rijk
Gebruiker instrument	Provincie
Investing en/of beheer	Investing
Geografisch schaalniveau	Natura 2000-gebieden
Financieel schaalniveau	€350.000 per jaar voor de provincie
Voorwaarden	Alleen voor maatregelen die aantoonbaar toegevoegde waarde hebben, maar niet vallen onder de door het Rijk benoemde criteria.
Tijdspanne	2020-2023
Inzetbaarheid	Maatwerk per gebied
Inschatting transactiekosten	N.v.t.

Voordelen/Nadelen	Bijdrage aan vermindering van de stikstofdepositie voor het herstel van de natuur in de N2000-gebieden en om economische en maatschappelijke ontwikkelingen mogelijk te maken.
Bestaand/Bewezen instrument	Nieuw instrument

Het kabinet investeert de komende 10 jaar (2020-2030) zo'n 5 miljard euro om het stikstofprobleem in natuurgebieden op te lossen. Het gaat daarbij om ongeveer €300 miljoen per jaar voor verbetering van natuur en ongeveer €200 miljoen per jaar voor maatregelen die de stikstofuitstoot omlaag brengen.

Om het stikstofprobleem aan te pakken wordt er binnen de provincie Utrecht gewerkt langs twee lijnen:

1. Het generiek opstellen van beleidsregels voor de aanpak van stikstof
2. Specifieke maatregelen voor het herstel en behoud van stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden.

Binnen de stikstofaanpak hebben de provincie en het Rijk samen de verantwoordelijkheid maatregelen te nemen om de natuurkwaliteit binnen de Natura 2000-gebieden te verbeteren en economische ontwikkelingen mogelijk te maken. De provincie is daarbij verantwoordelijk voor het uitvoeren van het natuurbeleid. De provincie doet dit op drie manieren:

1. Intensiveren van natuurherstelmaatregelen in de Natura 2000 gebieden, gericht op het verbeteren van de instandhouding van de stikstofgevoelige habitats met bijbehorende flora en fauna. Voor 2021, 2022 en 2023 is voor deze maatregelen aanvullend op bijdragen vanuit het rijk €350.000 per jaar vrijgemaakt vanuit de provincie.

2. Verminderen van stikstofuitstoot via integrale gebiedsprocessen rondom de Natura 2000 gebieden.
3. Versterken van innovatie en instrumentarium.

1.2.4 Impulsregeling klimaatadaptatie

1.7 Klimaatadaptatie	
Werking van instrument	Bijdrage aan klimaatadaptatieve maatregelen gericht op wateroverlast, droogte en overstromingen
Bron van instrument	Het Rijk
Gebruiker instrument	Gemeenten, provincies en waterschappen
Investing en/of beheer	Investering
Geografisch schaalniveau	Per werkregio
Financieel schaalniveau	Maximale bijdrage uit het Rijk van 1/3. Voor de 45 werkregio's is €200 mlj. Beschikbaar.
Voorwaarden	Voor het versneld uitvoeren van adaptatiemaatregelen, om al geplande ruimtelijke maatregelen uit te breiden met adaptatiemaatregelen of om nieuwe adaptatiemaatregelen op te pakken.
Tijdspanne	2021-2023
Inzetbaarheid	Direct
Inschatting transactiekosten	N.v.t.
Voordelen/Nadelen	-
Bestaand/Bewezen instrument	Nieuw instrument

Vanaf 1 januari 2021 kunnen gemeenten, provincies en waterschappen gebruik maken van de Impulsregeling Klimaatadaptatie. Deze regeling hangt onder het Deltaprogramma en komt uit het Deltafonds. Via deze regelingen kunnen ze een bijdrage krijgen van het Rijk voor klimaatadaptatiemaatregelen gericht op wateroverlast, droogte en

overstromingen. Deze bijdrage kan gebruikt worden om adaptiemaatregelen versneld uit te voeren, om al geplande maatregelen uit te breiden met adaptieve maatregelen of om nieuwe adaptiemaatregelen op te pakken.

Idealiter versterken de fysieke maatregelen ook andere doelstellingen, zoals vergroening, zoetwaterbeschikbaarheid, waterkwaliteit, natuur/biodiversiteit of energietransitie. Vergroening specifiek is een pré, maar is geen criterium op zich. Groenaanleg is dan ook geen doel van het Deltafonds, en kan daarom alleen uit het fonds bekostigd worden als de groene maatregel effectief is tegen wateroverlast.

De maatregelen moeten vóór 2027 uitgevoerd worden. Voor het hele land is er vanuit het Rijk €200 miljoen beschikbaar voor deze impulsregeling in 2021. Op basis van de verdeelsleutel is voor de provincie Utrecht grofweg 4-5% van de €200 miljoen beschikbaar.

Deze bijdrage wordt alleen gegeven onder de volgende voorwaarden:

- De maatregelen bevatten geen regulier beheer en onderhoud of achterstallig onderhoud.
- Het betreft een bestaande situatie (bv. bij nieuwbouwprojecten wordt men geacht klimaatadaptatie van begin af aan mee te nemen).
- De rijksbijdrage wordt alleen ingezet voor de (extra) kosten van klimaatadaptatieve maatregelen ter bestrijding van wateroverlast, droogte of overstromingen.
- Het Rijk draagt 33% bij, de werkregio draagt 67% cofinanciering bij.
- Het voorstel kan rekenen op bestuurlijk draagvlak en heeft commitment van tenminste twee bestuurslagen.

1.2.5 SIM-groen

1.8 SIM-groen	
Werking van instrument	Subsidieregeling instandhouding monumenten (SIM)
Bron van instrument	Het Rijk
Gebruiker instrument	Eigenaren rijksmonumenten
Investing en/of beheer	Beheer
Geografisch schaalniveau	N.v.t.
Financieel schaalniveau	Maximaal 60% van de subsidiabele kosten
Voorwaarden	Rijksmonumenten die geen woonhuis zijn die in stand gehouden moeten worden.
Tijdspanne	1 februari – 31 maart (jaarlijks)
Inzetbaarheid	Direct
Inschatting transactiekosten	N.v.t.
Voordelen/Nadelen	Alleen voor eigenaren van een archeologisch, groen of gebouwd rijksmonument die geen woonhuis is.
Bestaand/Bewezen instrument	Bestaand

De subsidie instandhouding monumenten (SIM) is bestemd voor het leveren van een bijdrage aan reguliere onderhoudskosten van rijksmonumenten op basis van een 6-jarig onderhoudsplan. Eigenaren van archeologische, groene en gebouwde rijksmonumenten die geen woonhuis zijn komen in aanmerking voor deze subsidie (bv. een kerk, molen of fabriek). De aanvraag hiervoor kan alleen tussen 1 februari en 31 maart ingediend worden voor een bedrag tot maximaal 60% van de subsidiabele kosten. Het complete landelijke budget hiervoor was €62,8 miljoen in 2020. Voor groene rijksmonumenten worden de maximale subsidiabele kosten bepaald aan de hand van normbedragen.

De subsidie is bedoeld voor rijksmonumenten:

- die in redelijke tot goede staat verkeren en in deze staat moeten worden gehouden;
- die nog niet in een goede staat verkeren en die moeten worden hersteld of waarbij verder verval moet worden voorkomen.

De werkzaamheden die voor subsidie in aanmerking komen:

- zijn gericht op regulier onderhoud, zoals schilderwerk of plaatselijk herstel van houtwerk.
- maken deel uit van een instandhoudingsplan voor een periode van 6 jaar.
- dragen bij aan maximaal behoud van de monumentale waarden.

1.2.6 Kleine landschapselementen (KLE's)

Kleine landschapselementen (KLE's) als bloeiende slootkanten, kleine bosjes en houtwallen geven het landschap karakter. Ze zijn nuttig en belangrijk voor de biodiversiteit. Daarnaast hebben ze ook een recreatieve waarde.

De provincie Utrecht vindt het daarom belangrijk dat KLE's worden behouden, hersteld, beschermd en aangelegd. Er zijn hiervoor verschillende subsidiemogelijkheden:

- De provincie stimuleert het beheer en onderhoud van KLE's. In de hele provincie is hier subsidie voor mogelijk via de regeling voor agrarisch natuur en landschapsbeheer.
- Voor de aanleg en het herstel van KLE's zijn verschillende mogelijkheden:
  - De Subsidie Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap (SKNL, zie paragraaf 1.1). de subsidie geldt voor natuurterreinen en landbouwgebieden, niet voor stedelijk groen en erfbeplanting.
  - Het Platform Kleine Landschapselementen.

In totaal is er voor de periode 2022-2023 €600.000 provinciaal geld voor kleine landschapselementen.

1.9 Kleine landschapselementen	
Werking van instrument	Behouden, herstellen, beschermen en aanleggen van KLE's
Bron van instrument	Provincie
Gebruiker instrument	Beheerders/grondeigenaren van agrarische grond die KLE's willen aanleggen, behouden, herstellen en beschermen.
Investing en/of beheer	Beheer
Geografisch schaalniveau	N.v.t.
Financieel schaalniveau	€600.000 totaal
Voorwaarden	N.v.t.
Tijdspanne	Jaarlijks
Inzetbaarheid	Direct
Inschatting transactiekosten	N.v.t.
Voordelen/Nadelen	Ook aandacht voor 'klein' groen.
Bestaand/Bewezen instrument	Bestaand

1.3 Lokale belastingen

Investerings in het landschap zijn vooral regionale aangelegenheden. Daarnaast worden de baten van de investeringen in het landschap ook vooral regionaal ervaren. Om deze redenen is het denkbaar dat belastingheffing voor dergelijke investeringen ook op dit niveau plaatsvindt. We kijken daarom naar de eigen inkomsten in de vorm van belastinginkomsten van gemeenten, provincies en waterschappen.

Concept	Instrument
Lokale belastingen	Onroerende Zaak Belasting (OZB)
	Andere gemeentelijke belastingen (o.a. Toeristenbelasting, parkeerbelasting, reclamebelasting)
	Baatbelasting
	Provinciale opcenten
	Belastingen waterschappen (watersysteemheffing, zuiveringsheffing, verontreinigingsheffing)

1.3.1 Gemeenten (1.10)

Belangrijke belastingen die gemeenten kunnen heffen zijn OZB, toeristenbelasting en parkeerbelasting. Echter: de mate waarin de gemeenten hun eigen inkomsten kunnen beïnvloeden is relatief gering, ook als je dat vergelijkt met andere Europese en westerse landen. Waar lokale overheden in Nederland 27,2% eigen inkomsten hebben, is dat in Europa gemiddeld 56%.

Van de lokale belastingen is de OZB de grootste. Landelijk leverde dit in 2018 ongeveer 4,1 miljard euro op. De OECD³⁶ onderzocht de lokale belastingen in de regio Amsterdam en concludeerde dat Amsterdam de waardestijging van het vastgoed in de stad, onder andere als gevolg van gemeentelijke investeringen, niet volledig te gelde maakt via de belastingen. Ook concludeerde ze dat de inkomsten uit WOZ in Amsterdam lager zijn dan die van andere Nederlandse gemeenten, en ook laag zijn in internationaal opzicht. Ook in Utrecht zijn de OZB tarieven voor de meeste gemeenten lager dan gemiddeld in Nederland³⁷. De OECD

³⁶ OECD (2017), The Governance of Land Use in the Netherlands: The Case of Amsterdam, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264274648-en>

adviseert de OZB sterker te koppelen aan beleidsdoelstellingen en om duurzaam grondgebruik te sturen.

Toeristenbelasting

Een koppeling tussen inkomsten uit toeristenbelasting en investeringen in 'Groen Groeit Mee' –waarden is logisch te verantwoorden, aangezien het groen en landschap veelal 'gebruikt' wordt door toeristen. Gemeenten mogen zelf bepalen of zij toeristenbelasting heffen en hoe zij het tarief berekenen. Maar net als vrijwel alle andere belastingen gaan de inkomsten uit toeristenbelasting naar de Algemene Middelen. Het budgetrecht om middelen hieruit wel of niet aan te wenden voor investeringen in "Groen groeit mee" is aan de Gemeenteraad.

Gemeenteraden kunnen overwegen om de toeristenbelasting of de OZB te verhogen, waarna zij met de opbrengsten investeringen in groen kunnen financieren, bijvoorbeeld door middel van een landschapsfonds.

Baatbelasting

Vanwege de verschillende baten van groen, wordt vaak ook de (re)activering van baatbelasting genoemd. Bij baatbelasting kunnen kosten worden verhaald van een voorziening die door de gemeente is gerealiseerd en waarbij (vereenvoudigd geformuleerd) een eigenaar van een onroerende zaak gebaat is. Denk bijvoorbeeld aan de aanleg van een riool in het buitengebied waarbij een boerderijeigenaar wordt aangeslagen. De heffingsgrondslag is vrij, maar baatbelasting moet wel in de belastingverordening van de gemeente zijn opgenomen om die te kunnen opleggen. Ook moet de baat aantoonbaar zijn en er mag niet meer dan de kosten worden verhaald. In relatie tot Groen Groeit Mee kan

³⁷ Bron: COELO 2021, <https://www.coelo.nl/index.php/wat-betaal-ik-waar/interactieve-kaarten/atlas-gemeenten>

bijvoorbeeld worden gedacht aan een horecagelegenheid die profiteert van de aanleg van een groengebied.

Momenteel bestaan er (nog) geen voorbeelden van baatbelasting voor ondernemers die profiteren van nabij groen. De heffing vergt nogal wat maatwerk en in het verleden zijn er flink wat voorbeelden van gemeenten die juridisch bakzeil hebben moeten halen. Vanwege dat maatwerk is de heffingsefficiency laag. Maar theoretisch is het een optie.

1.3.2 Provincies (1.11)

De enige echte belastingen die provincies heffen zijn de opcenten op de motorrijtuigenbelasting van personenauto's en motoren. De opbrengsten hiervan in Utrecht zijn in 2021 naar verwachting 133,4 miljoen euro en dit vloeit uit naar de algemene middelen van de provincies.

Voor de hoogte van de 'opcenten' bepaalt het Rijk een maximum. Het maximale aantal opcenten bedraagt dit jaar 115,0. De feitelijke opcenten in Utrecht zijn 74,9 (2021) en variëren in het land van 67,9 tot 91,8 procent. Door de groei van het aantal (zware) personenauto's en motoren nam de totale opbrengst uit de opcenten meer toe dan het percentage.

Een belangrijke notie is nog dat door de (gedeeltelijke) vrijstelling van elektrische auto's van de wegenbelasting de opbrengst van de opcenten onder druk staat.

De andere heffingen van provincies mogen alleen kostendekkend zijn. Een aantal provincies heeft inkomsten uit vermogen ((verkoop van) aandelen van de energiebedrijven), de provincie Utrecht heeft dat niet. Het eigen vermogen van de provincies daalde in 2014 en 2015 (mede door provinciale investeringen in verkeer en voervoer en natuur en lagere inkomsten uit het provinciefonds) maar neemt sindsdien weer toe. Ook in

de provincie Utrecht neemt het eigen vermogen weer toe, maar Utrecht behoort tot de vier provincies met het minste eigen vermogen³⁸.

1.3.3 Waterschappen (1.12)

Waterschappen heffen eigen belastingen voor veilige dijken, voor de juiste hoeveelheid water van goede kwaliteit en het zuiveren van rioolwater. Waterschappen halen een groot deel van hun inkomsten op via deze belastingen, namelijk 87 procent. Deze investeringen komen soms mede ten goede van het landschap. Hierbij geven waterschappen aan hun middelen te investeren in hun primaire taken.

Voor meekoppelkansen op het gebied van natuur of recreatie hebben zij aanvullende middelen nodig. Zo kan het realiseren van overloopgebieden (een gecontroleerd overstromingsgebied) leiden tot een groen/blauw gebied dat toegankelijk is voor recreatie. En ook de aanleg van natuurvriendelijke oevers kan zorgen voor een aantrekkelijk groen/blauw gebied waar het prima recreëren is.

De tarieven van de waterschapsbelasting worden jaarlijks vastgesteld door het waterschapsbestuur. In 2020 ontvingen de waterschappen ruim €3 miljard. Hiervan is ruim €1,7 miljard benut voor investeringen. In 2021 stijgt dit bedrag naar verwachting met 2,6%. De stijging is een combinatie van inflatie en toenemende investeringskosten van de waterschappen. Door klimaatverandering moeten waterschappen elk jaar meer investeren om hun kerntaken uit te voeren.

Om de gevolgen van klimaatverandering op te vangen wordt er de komende decennia meer geïnvesteerd in het landelijk en stedelijk gebied door waterschappen. Veel investeringen bieden (meekoppel)kansen voor andere 'Groen Groeit Mee' waarden. Door samen op te trekken, de koppelkansen vroeg te identificeren en tegelijk te programmeren, kunnen doelen gekoppeld worden en mogelijk kosten worden bespaard.

---

³⁸ Bron: CBS, Provincierekeningen december 2020

Conclusie lokale belastingen

En als in de politiek – nationaal, provinciaal, gemeentelijk en bij waterschappen – het belang van groen breed wordt onderschreven, dan is het aan de volksvertegenwoordigers in de Tweede Kamer, Provinciale Staten, Waterschappen en gemeenteraden om hun budgetrecht aan te wenden voor de financiering van groen. Daarbij zal het altijd zo zijn dat er legio andere beleidswensen zijn. Uiteindelijk kan het verhogen van belastingen ook een optie zijn. Daarbij zou het logisch zijn om die belastingen te heffen op de niveaus waar de baten van extra groen worden genoten: lokaal en regionaal. Echter, in het Nederlandse belastingbestel hebben gemeenten en provincies nauwelijks de mogelijkheid om aan de knop ‘belastingen’ te draaien. De OECD heeft op die beperkte mogelijkheden gewezen. De provincie heeft alleen de provinciale opcenten in de motorrijtuigenbelasting als belastingheffing; andere inkomsten zijn heffingen die slechts kostendekkend mogen zijn. Gemeenten hebben de OZB als belangrijkste lokale belasting en nog een paar kleinere knoppen, zoals de toeristenbelasting, reclamebelasting en baatbelasting. In alle gevallen ligt belastingverhoging politiek en maatschappelijk gevoelig. Daarnaast heeft belastingheffing ook marktversturende effecten die economen liefst minimaliseren. Kortom: eenvoudige oplossingen zijn er niet.

1.4 Verdienmodellen

1.4.1 Inkomsten uit verkoop, evenementen en pacht

Overheden hebben ook eigen inkomsten, waaronder inkomsten uit verkoop en vermogen.

Door locaties in een groenblauwe natuur- en recreatieomgeving te verhuren of verpachten aan commerciële (recreatie)bedrijven, worden

inkomsten gegenereerd, en meerwaarde voor de recreant toegevoegd. Voorbeelden van voorzieningen zijn naast horecagelegenheden ook een klimbos, een indoor golf/ski baan, camping of evenement. Ook kan een entreprijs of parkeergeld gevraagd worden voor bijvoorbeeld een zwemvoorziening.

1.13 Inkomsten uit verkoop, evenementen en pacht	
Werking van instrument	Inkomen uit evenementen, pacht of verkoop o.g.
Gebruiker instrument	Gemeenten, recreatieschappen, natuurbeheerders
Investing en/of beheer	Beheer
Geografisch schaalniveau	Lokaal
Financieel schaalniveau	Inkomsten Staatsbosbeheer 2019: <ul style="list-style-type: none"> • €21 miljoen uit ingebruikgeving³⁹ • €8,5 miljoen uit recreatie⁴⁰ Exploitatieopbrengsten Spaarnwoude 2019: €2,4 miljoen (o.a. evenementen, huren, erfpacht)
Voorwaarden	Rekening houden met draagkracht van het terrein en omgeving, en de zonerings i.r.t. natuur. Indien aan de orde ook rekening houden met de voorwaarden die gesteld worden vanuit NNN.
Tijdspanne	Terugkerend
Inzetbaarheid	Korte termijn
Inschatting transactiekosten	Inkomsten uit pacht en evenementen komen vaak ten goede van de exploitatie van het (omliggende) recreatieterrein
Voordelen/Nadelen	Voordelen: directe link tussen bedrijf dat ‘profiteert’ van groene omgeving en de kosten ervan. Voorzieningen bieden ook meerwaarde voor recreant / toerist / bewoner.

³⁹ Onder ingebruikgeving valt: erfpacht(-opstal), agrarische ingebruikgevingen, huurovereenkomsten, gebruiksovereenkomsten

⁴⁰ Onder recreatie valt: verhuur van vakantiewoningen in de natuur, kampeerterrinen, excursies, rondleidingen, verkopen.

	Nadelen: ontwikkeling van commerciële voorzieningen in of nabij NNN is lastig. Draagkracht terrein soms groter dan draagkracht omgeving.
Bestaand/Bewezen instrument	Bestaand

1.4.2 Inkomsten uit bosbouw

Hoewel het kappen van bomen vaak maatschappelijke weerstand oproept, is het essentieel voor natuurbeheer. Zo zijn veel boomsoorten afhankelijk van voldoende licht. Om deze boomsoorten te behouden is het soms nodig andere bomen te kappen. Daarnaast is bomenkap soms ook nodig om de biodiversiteit te versterken en om open landschappen in stand te houden en te creëren. Om deze redenen kappen natuurorganisaties zoals Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer bomen. Huidig Nederlands beleid staat toe om 2 hectare bomen te kappen voor regulier natuurbeheer.

Een deel van de gekapte bomen wordt verkocht als timmerhout en houtsnippers. Zo ontving Natuurmonumenten in 2019 ruim €2 miljoen door middel van verkoop van hout. Staatsbosbeheer verdient jaarlijks ongeveer €25 miljoen aan de verkoop van hout. Deze opbrengsten komen te goede aan het beheer van de natuur en de voorzieningen in de natuur.

De mogelijkheden voor bomenkap worden in de toekomst mogelijk beperkt vanwege de Nationale Bosstrategie. Uitgangspunt binnen deze strategie is dat bomenkap alleen gebeurt als dat écht nodig is, na een zorgvuldige afweging. Voorwaarde daarbij is wel dat gekapte bomen altijd worden gecompenseerd. Het kappen van bomen wordt dan alleen toegestaan voor regulier natuurbeheer, met een maximum van 0,5 hectare⁴¹. Bos draagt bij aan het behalen van de doelstellingen van de Green Deal: 60% minder CO₂-uitstoot in 2030.

⁴¹ Bron: concept-Bosstrategie Nederland

Naast het kappen van bomen in de natuurgebieden hebben partijen als Staatsbosbeheer ook productiebossen/exploitatiebossen in eigendom. Deze bossen kunnen in sommige gevallen ook (gedeeltelijk) dienen als recreatiebos. Het bos of een deel ervan kan dan gebruikt worden voor recreatieve doeleinden, en de opbrengsten van de bomenkap kan terug gestopt worden in het bos. Voor opbrengsten uit nieuw aangeplant bos geldt dat het jaren duurt voordat het bos voldoende gegroeid is om te kunnen kappen.

1.14 Inkomsten uit bosbouw	
Werking van instrument	Verkoop van hout uit bomenkap
Bron van instrument	Natuurbeheerders
Gebruiker instrument	Natuurbeheerders
Investing en/of beheer	Beheer
Geografisch schaalniveau	N.v.t.
Financieel schaalniveau	SBB: €25 miljoen per jaar (300.000 m ³) Natuurmonumenten: €2 miljoen per jaar (+/- 30.000 m ³ hout)
Voorwaarden	Maximaal 2 hectare bomen kappen voor regulier natuurbeheer
Tijdspanne	Terugkerend
Inzetbaarheid	Korte termijn en lange termijn
Inschatting transactiekosten	Kosten worden van opbrengsten afgetrokken
Voordelen/Nadelen	Voordelen: door toepassing van het hout in de bouw wordt CO ₂ vastgelegd. Nadelen: Bomenkap soms omstreden. Nationale Bosstrategie maakt bomenkap minder mogelijk en

	afhankelijk van veel factoren (houtprijs, kwaliteit van het hout, transportkosten, boomsoort)
Bestaand/Bewezen instrument	Bestaand

1.5 Compensatie

Compensatie infrastructuurprojecten

Bij grote infrastructuurprojecten die impact hebben op beschermde natuur, is er de wettelijke verplichting om te komen tot natuurcompensatie. De verplichting bestaat uit vervangend leefgebied voor soorten en omvat ook het beheer. Hierbij geldt dat het oppervlakte aan verdwijnend groen elders wordt gecompenseerd. Dit betekent dat er geen extra groen bij komt. De uitvoering van de compensatie kan ook worden uitbesteed. Dit vormt een mogelijke dekking voor landschappelijke investeringen, mits daarbij tevens kan worden voldaan aan de eisen voor de relevante soorten waarvoor compensatie aan de orde is.

De compensatie wordt vaak toegepast bij ingrepen van algemeen belang, zoals het aanleggen van een weg of dijkversterking, en vindt het liefst zo dicht mogelijk bij de plek plaats waar de aantasting plaatsvindt. Een voorbeeld waarbij deze regeling is toegepast is bij de verbreding van de A6. Voor de verbreding van de A6 was het onvermijdelijk om bomen te verwijderen tussen Almere Havendreef en Almere Buiten-Oost (in totaal 19 ha). Voor iedere boom die gekapt moest worden, zou een nieuwe boom terug worden geplant door Rijkswaterstaat. Omdat er voor de uitvoering hiervan onvoldoende ruimte was in de omgeving van de A6, is besloten om het grootste deel van de bomen te compenseren op twee nieuwe locaties: Noorderwold-Eemvallei en Kop van het Hosterwold.

De compensatie dient minimaal gelijk te zijn aan het aangetaste areaal, maar er zijn ook mogelijkheden om een plus te realiseren. In de

Omgevingsverordening van provincie Gelderland is bijvoorbeeld vastgelegd dat er een toeslag (extra areaal) wordt gerekend bij compensatie van natuur met een lange ontwikkeltijd. Er wordt een toeslag van 33% gerekend bij natuur die 5 tot 25 jaar nodig heeft om te ontwikkelen, en een toeslag van 50% bij 25 tot 100 jaar ontwikkeltijd.

1.15 Compensatie infrastructuur	
Werking van instrument	infrastructuurprojecten die impact hebben op groen of natuur wordt gecompenseerd door nieuwe natuur aan te leggen.
Bron van instrument	Rijk
Gebruiker instrument	Gemeente, regio, provincie
Investing en/of beheer	Investing
Geografisch schaalniveau	Groenopgaven
Financieel schaalniveau	Bijvoorbeeld natuurcompensatie bij verbreding A6: €23,3 miljoen voor 133 hectare nieuw natuur (72 ha bos, 61 ha moeras)
Voorwaarden	Ligging nabij de infrastructuurwerk. Nieuwe natuur moet relevant zijn voor de betreffende soorten.
Inzetbaarheid	Direct
Voordelen/Nadelen	Nadelen: netto komt er geen groen bij
Bestaand/Bewezen instrument	Bestaand

1.6 Verevening

1.16 Verevening

Verevening	
Werking van instrument	Een deel van de investeringen in landschap kunnen worden gedekt vanuit verevening van de plannen voor woningbouw en voor bedrijven en kantoren
Bron van instrument	Ontwikkende partijen (gebiedsontwikkeling)

Gebruiker instrument	Gemeente
Investering en/of beheer	Investering
Geografisch schaalniveau	Met name lokale schaal. Artikelen 13.23 en 13.34 bieden mogelijkheden voor regionale schaal
Financieel schaalniveau	Afhankelijk van omvang ontwikkeling
Voorwaarden	Zie tekst
Tijdspanne	Eenmalig
Inzetbaarheid	Middellange termijn
Inschatting transactiekosten	Gemiddeld
Voordelen/Nadelen	<ul style="list-style-type: none"> • Omgevingswet biedt nieuwe mogelijkheden voor regionale verevening • Met name bij binnenstedelijke (her)ontwikkeling vaak weinig ruimte in exploitatie
Bestaand/Bewezen instrument	Bestaand instrument

Bij verevening wordt een investering in het landschap op de ene plek, gefinancierd vanuit een rendabele investering, zoals woningbouw, op een andere plek. Deze constructie wordt regelmatig toegepast, bijvoorbeeld bij groen en openbare ruimte in de buurt van woningbouwplannen. In de Wet ruimtelijke ordening (Wro) zijn bepalingen opgenomen om het verhalen van kosten door de overheid op particuliere initiatiefnemers mogelijk te maken. Het voorkeursspoor vanuit de Wro is het afsluiten van anterieure overeenkomst (privaatrechtelijk). Het opstellen van een exploitatieplan (publiekrechtelijk) dient als achtervang. Bij de publiekrechtelijke weg zijn de PPT-criteria van belang: profijt, proportionaliteit en toerekenbaarheid.

De wijze waarop kostenverhaal mogelijk is, betekent dat dit middel geschikt is voor de lokale schaal, maar minder of moeilijker op regionale

schaal. Grotere groenopgaven die niet in de nabijheid van bouwplannen liggen, kunnen dus niet of moeilijk langs deze weg worden bekostigd.

Een andere kanttekening is dat de groenopgave concurreert met andere maatschappelijke doelen; er zijn meer doelen die aanspraak maken op middelen uit verevening van ruimtelijke ontwikkeling. Daarnaast moet er voor (het kunnen toepassen van) verevening sprake zijn van een positieve exploitatie. Dat kan met name voor binnenstedelijke (her)ontwikkelingslocaties een probleem zijn, omdat die soms al met een tekort kampen.

Met de inwerkingtreding van de Omgevingswet blijft het anterieure spoor bestaan. Voor het publiekrechtelijke spoor ontstaan er aanvullende mogelijkheden binnen de Omgevingswet. De financiële spelregels rond grond en vastgoedontwikkeling uit de Omgevingswet zijn verankerd in de Aanvullingswet Grondeigendom. Bij vaststelling van de Aanvullingswet Grondeigendom Omgevingswet is het amendement Financiële Bijdrage Ruimtelijke Ontwikkeling aangenomen. De regeling van het publiekrechtelijk verhalen van een financiële bijdrage is vastgelegd in de artikelen 13.23 en 13.34 van de Omgevingswet. Hierdoor wordt het mogelijk om een bijdrage ruimtelijke ontwikkeling af te dwingen via publiekrechtelijke weg. Bovenwijkse kosten voor onder meer natuur, groen en erfgoed, kunnen nu publiekrechtelijk worden verhaald, mits een functionele samenhang kan worden aangetoond. Daarbij gelden weliswaar niet de PPT-criteria, maar de functionele samenhang dient ook kwantitatief rekening te houden met de relatieve omvang van de ruimtelijke ontwikkelingen. Stel in een regio met 400.000 bestaande woningen zijn de gemeenten voornemens om de kosten voor een regionaal park te verevenen bij woningbouwplannen voor 100.000 huizen, dan mag maximaal 20% van de kosten van het park (en uiteraard alleen voor zover de exploitatie dat toelaat) in rekening worden gebracht bij de private initiatiefnemers.

De toepassing van de nieuwe regeling is facultatief. Gemeenten kunnen ervoor kiezen om de regeling op te nemen in het (gemeentelijk) omgevingsplan. Maar de inzet ervan is niet vrijblijvend: het innen van de vereveningsbijdrage mag alleen als het beoogde doel wordt gerealiseerd en het verplicht de publiekrechtelijke partij tot het financieren van het restant. In bovengenoemd voorbeeld moeten de publieke partijen dus 80% van het regionale park langs andere weg betalen! Dus tegenover de ruimere publiekrechtelijke kostenverhaalmogelijkheid, komt een niet-vrijblijvende realisatieverplichting.

Met dit nieuwe wettelijke instrument wordt de mogelijkheid gecreëerd om op regionale schaal tot een financiële koppeling te komen tussen de verstedelijkingsopgaven in de provincie Utrecht en de groene GGM-opgaven. Omdat de wet nieuw is, is er ook nog geen ervaring mee en jurisprudentie over. Experts adviseren om de inzet van dit middel als volgt te regelen:

- een provinciaal Omgevingsprogramma voor de groene opgaven;
- een koppeling tussen het provinciale Omgevingsprogramma en gemeentelijke Omgevingsplannen
- het toepassen van de vereveningsmogelijkheid op die groene projecten waarvoor de restfinanciering is verzekerd.

1.7 Europese Subsidies

Dit jaar is de nieuwe Europese programmaperiode (2021-2027) van start gegaan. Voor deze periode heeft de EU duurzame ontwikkeling als belangrijk speerpunt gedefinieerd. Hierdoor zijn er mogelijkheden om de Groen Groeit Mee opgaven te (co-)financieren met Europese subsidies. Deze paragraaf biedt een overzicht van de relevante EU-programma's. Hierbij geldt dat het LIFE programma, het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid en Horizon Europe de meeste kansen bieden voor de Groen Groeit Mee opgaven. De programma's EFRO (OP), Interreg, European Urban Initiative en URBACT zijn minder kansrijk (en relevant),

maar bieden wel meekoppelkansen. Om deze reden gaan we ook kort in op deze programma's.

1.17 LIFE programma

Het LIFE programma 2021-2027 ondersteunt innovatieve projecten die passen binnen Europees natuur-, milieu- en klimaatbeleid. Het programma heeft vier deelprogramma's: natuur & biodiversiteit, circulaire economie, klimaatverandering en schone energietransitie. In totaal is er voor de periode 2021-2027 €5,4 miljard beschikbaar gesteld. Projecten binnen het LIFE programma moeten het beleid omtrent de subthema's verder ontwikkelen of in de praktijk toepassen. Hierbij gaat het voornamelijk om demonstratie- en innovatieve projecten. Projecten rond 'best practices' worden al gauw afgewezen door de EU. De subsidie kan met name gebruikt worden voor groeninvesteringen, en niet voor beheer.

Onder LIFE vallen een drietal soorten projecten:

1. Strategische natuur projecten (ook wel strategic nature projects, SNAP)
2. Strategische geïntegreerde projecten (ook wel strategic integrated projects, SIP)
3. Standaard projecten (ook wel standard action projects SAP)

Om in aanmerking te komen voor LIFE moet een subsidieaanvraag worden ingediend bij EASME (uitvoerend EU-agentschap). Natuur- en biodiversiteitsoproepen zijn in 2 stappen (eerst een projectvoorstel, dan een volledige aanvraag) georganiseerd. Klimaat- en energieoproepen worden in 1 stap (volledige aanvraag). Doorgaans zijn er 1 à 2 momenten per jaar waarop aanvragen kunnen worden ingediend. Het aanvragen van een LIFE-subsidie kost veel tijd en moeite, en de competitie bij het LIFE programma is hoog. Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) heeft een adviserende rol bij het aanvragen van een LIFE project, en kan aanvragers ondersteunen bij het ontwikkelen van een helder

opgebouwde aanvraag die ook duidelijk de verwachte impact laat zien. Daarnaast zijn er per call richtlijnen en criteria opgesteld, die vermeld staan in de 'Application Guide'. Ook zijn er een aantal praktische aspecten (zie onderstaande tabel).

Praktische aspecten LIFE programma	
Soort projecten	<ul style="list-style-type: none"> Strategische natuurprojecten (SNAPS's): ondersteuning uitvoering EU natuur- en biodiversiteitsdoelstellingen Strategische geïntegreerde projecten (SIP's): uitvoering milieu- of klimaatstrategieën, coördinatie op niveau van lidstaat Standaardactieprojecten (SAP's): testen, demonstraties, delen van best-practices of voorlichtingsprojecten
Partnerschap	<ul style="list-style-type: none"> Overheden, bedrijven en NGO's komen in aanmerking 1 hoofdaanvrager (lead partner), 2-10 aangesloten partners (associated partners) Internationaal partnerschap is niet nodig, maar Europese meerwaarde moet aangetoond worden
Projectduur	<ul style="list-style-type: none"> Opstellen aanvraag: 6-9 maanden Duur project: 3-8 jaar (afhankelijk van type project)
Calls	Meestal 1 à 2 calls per jaar
Gemiddeld budget	Totale LIFE budget: €5,4 miljard Projectbudget: van €1-10 miljoen, waarvan de EU meestal 55-75% bijdraagt. Het overige budget is eigen bijdrage.

In Nederland zijn veel voorbeelden van LIFE-projecten, bijvoorbeeld LIFE RESILIAS en LIFE URBAN ADAPT. In LIFE RESILIAS gaat Bosgroep Zuid Nederland samen met Stichting Bargerveen aan de slag met systeemgericht natuurherstel. In dit LIFE-project draagt de EU €1,8 miljoen bij van het totale budget van €3 miljoen. In LIFE URBAN ADAPT hebben de gemeente Rotterdam, Rijkswaterstaat en Stichting WNF €2,7

miljoen EU-subsidie gekregen voor de demonstratie van innovatieve en duurzame projecten die klimaatverandering moeten opvangen. Het budget voor het totale project ligt rond €10 miljoen.

Daarnaast doet Netwerk Water & Klimaat op dit moment mee in de landelijke subsidieaanvraag voor LIFE SIP (Strategic Integrated Projects). LIFE SIP is een subsidiestroom die zich onder andere richt op klimaatadaptatie. Via deze subsidie kan 40% co-financiering (maximaal €550.000) aangevraagd worden voor projecten op het gebied van klimaatadaptatie (en mitigatie).

1.18 Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB)

Gemeenschappelijk Landbouwbeleid	
Werking van instrument	Inkomensondersteuning aan agrariërs (pijler 1). Extra subsidie voor maatregelen ter verbetering van biodiversiteit, klimaat en bodem (pijler 2)
Bron van instrument	EU
Gebruiker instrument	Agrariërs en provincie
Investing en/of beheer	Beheer en investering
Geografisch schaalniveau	N.v.t.
Financieel schaalniveau	Jaarlijks €717,4 miljoen voor pijler 1 en €73,3 miljoen voor pijler 2
Voorwaarden	Aanvullende bijdrage via Ecoregeling pijler 1: extra maatregelen uitvoeren voor natuur, water, klimaat, bodem, natuur, landschap. De middelen uit Pijler 2 worden ingezet via POP en SNL (zie hierna).
Tijdspanne	Terugkerend
Inzetbaarheid	Korte termijn
Inschatting transactiekosten	N.v.t.

Voordelen/Nadelen	<ul style="list-style-type: none"> • Omvangrijke pot met middelen, maar moet ingezet worden voor breed scala aan doelen. • De eco-regelingen in pijler 1 betekenen (mogelijk) extra middelen voor klimaat, water, bodem of landschap. • Zeer beperkt middelen voor natuurbeleving / recreatie beschikbaar.
Bestaand/Bewezen instrument	Bestaand, maar vanaf 2023 nieuw GLB van start

In 2023⁴² start het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB). Het GLB heeft 2 pijlers: (1) inkomensondersteuning en markt- en prijsbeleid, en (2) plattelandontwikkeling. Pijler 1 omvat directe inkomenssteun voor boeren: boeren ontvangen een vast bedrag per hectare als aanvulling op hun inkomen.

Nieuw in de komende periode zijn de eco-regelingen: boeren kunnen een aanvullende bijdrage op de inkomenssteun ontvangen door maatregelen voor natuur, landschap, bodem, water of klimaat uit te voeren. Hiervoor wordt een 'keuzemenu' ontwikkeld: boeren kunnen zelf bepalen welke maatregelen ze willen nemen. Dit geldt zowel voor investeringen als beheer. Op dit moment is nog niet bekend wat hier precies onder valt en wat de hoogte van de bijdrage is (genoemd werd een bedrag van maximaal 120 euro per hectare).

Voor Pijler 2 krijgt iedere lidstaat ruimte om eigen invulling te geven. Iedere lidstaat beschrijft in het Nationaal Strategisch Plan (NSP) hoe de EU-middelen worden ingezet, en welke nationale en regionale doelstellingen (zoals kringlooplandbouw, Klimaatakkoord en plattelandsbeleid van de provincies) worden toegevoegd. In Nederland

⁴² Het nieuwe landbouwbeleid gaat naar verwachting van start in 2023. In de periode 2021-2022 worden naar verwachting in het verlengde van het huidige POP3 nieuwe subsidieregelingen opengesteld.

wordt het NSP ontwikkeld door het Ministerie van LNV, samen met de Provincies, de Unie van Waterschappen en het Ministerie van IenW. Het NSP is een belangrijk instrument voor de provincies en waterschappen om het natuur- en waterbeleid te versterken. De EU-investeringen, met cofinanciering uit de provincies, zorgen voor een impuls voor (duurzame ontwikkeling van) het landelijk gebied en de regionale economie. Onderdeel van het landbouwbeleid is de LEADER-regeling. Deze regeling is bedoeld voor bottom-up samenwerkingsverbanden tussen (overheids)organisaties, (landbouw)ondernemers of particulieren op het platteland die de sociaal-economische ontwikkeling van het platteland en het duurzaam beheer van de ruimte willen verbeteren. Hiervoor is een LEADER-subsidie beschikbaar. In de programmaperiode 2014-2020 kon de aanvragende partij maximaal 50% van de kosten met een minimum van €25.000 subsidie en maximum van €200.000 subsidie ontvangen.

1.19 Horizon Europe

Horizon Europe is het grootste onderzoeksprogramma van de EU. Doel van het programma is om het concurrentievermogen van Europa te vergroten door wetenschap en innovatie te stimuleren en oplossingen te bedenken voor maatschappelijke vraagstukken. Horizon Europe heeft drie pijlers. De meest relevante pijler voor de Groen Groeit Mee opgaven is pijler 2: "Global Challenges and European Industrial Competitiveness". Deze pijler richt zich op de grote uitdagingen van de EU en de wereld. Binnen deze pijler bevinden zich zes clusters, waaronder (1) klimaat, energie en mobiliteit, en (2) voedsel, natuurlijke hulpbronnen, landbouw en milieu.

Horizon Europe is een zeer competitief programma en vraagt om zeer innovatieve ideeën. Brede samenwerking tussen partijen uit verschillende

sectoren is nodig om de omvang en complexiteit van de problemen aan te pakken. Hierbij is het noodzakelijk om koplopers binnen het partnerschap te hebben. Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) stimuleert en ondersteunt Nederlandse deelnemers aan Horizon Europe als nationaal contactpunt.

De Europese Commissie publiceert jaarlijks vele specifieke oproepen om projectvoorstellen in te dienen. In de werkprogramma's van de 6 clusters van pijler 2 staat precies beschreven per thema wanneer je een projectvoorstel in kan dienen, wat de voorwaarden zijn en wat het indicatieve budget is. Het projectbudget verschilt per oproep en kan oplopen tot 100% EU-contributie.

In de onderstaande tabel zijn enkele praktische aspecten van Horizon Europe weergegeven, waaraan voldaan moet zijn bij het indienen van een subsidieaanvraag.

Een voorbeeld van een Horizon2020⁴³ instrument is de subsidie van European Local Energy Assistance (ELENA). Deze subsidie ondersteunt bij projectplannen voor grootschalige investeringen op het gebied van energie. ELENA is bedoeld als een extra stimulans om de lokale overheid te steunen in het beter uitwerken van een groot energieproject. Van de kosten voor deze uitwerking wordt 90% vergoed.

Een voorbeeld van een Horizon2020-project is NATURVATION. In dit project hebben 14 partners (o.a. Gemeente Utrecht, Universiteit Utrecht en PBL) onderzoek gedaan naar de integratie van natuur in de stad in verschillende landen. Hierbij is ook ingegaan op de vraag hoe de financiering van natuur in de stad georganiseerd kan worden. De EU heeft €7,8 miljoen bijgedragen aan dit project.

1.19 Praktische aspecten Horizon Europe	
Soort projecten	<ul style="list-style-type: none"> Grote onderzoeks- en innovatieprojecten, waarbij excellentie en impact leidende principes zijn
Partnerschap	<ul style="list-style-type: none"> Vaak uitgebreid consortium (vaak triple-helix vertegenwoordiging) Noodzaak om koplopers binnen partnerschap te hebben Internationale samenwerking buiten EU mogelijk
Projectduur	<ul style="list-style-type: none"> Opstellen aanvraag: 6-9 maanden Duur project: doorgaans 3-4 jaar
Calls	Veel per jaar (zie werkprogramma's)
Budget	<ul style="list-style-type: none"> Totale budget: €95,5 miljard (incl. €5,4 miljard NextGenerationEU) Projectbudget: Verschilt per call, doorgaans €2 tot €10 miljoen (tot 100% EU-bijdrage)
Voordelen / nadelen	<ul style="list-style-type: none"> Nadelen: fysieke investeringen op kleine schaal mogelijk (pilots). Zeer competitief, lage slagingskans. Voordelen: tot 100% EU-bijdrage. Innovatie mede door internationaal netwerk.

1.20 Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO)

Het **Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO)** is minder kansrijk voor de Groen Groeit Mee opgaven, maar mogelijk is een meekoppelkans denkbaar. EFRO is één van de vijf structuurfondsen van de EU. Het fonds is opgezet om economische verschillen tussen Europese regio's terug te dringen. Ieder landsdeel (West, Oost, Noord en Zuid) maakt in een landsdeling Operationeel Programma (OP) een onderbouwde keuze voor zijn inzet met betrekking tot de vijf EFRO-beleidsdoelstellingen. De Provincie Utrecht is onderdeel van het EFRO-programma Kansen voor West. Beoogde indieners zijn bedrijven, in samenwerking met kennisinstellingen en evt. maatschappelijke partijen. Kansen voor West III bestaat uit drie onderdelen:

⁴³ Horizon Europe (2021-2027) is de opvolger van Horizon 2020.

- Innovatie: bredere implementatie van innovaties, toepassing en wegnemen van belemmeringen voor opschaling
- Klimaat: maatschappelijke implementatie van innovaties die bijdragen aan een circulaire, gezonde, veilige en CO² neutrale toekomst;
- Stedelijke ontwikkeling: gebieden die economisch en sociaal achterblijven, maar toch mee moeten in de belangrijke transitie

Met name investeringen in klimaatinnovatie kan tot een meekoppelkans leiden. Bijvoorbeeld het ontwikkelen van innovatieve nature-based solutions, waarbij een bedrijf investeert in een (groenblauw)gebied.

1.21 Interreg

Interreg stimuleert internationale samenwerking (cohesie) in de EU. Het cohesiebeleid zet onder andere in op “Een groener, koolstofarm Europa”. Hier komen de thema’s energietransitie, circulaire economie, klimaatadaptatie en risicobeheer in terug.

Interreg bestaat uit drie programma’s:

1. Interreg North West Europe (NWE)
2. Interreg North Sea Region (NSR)
3. Interreg Europe

Voor Groen Groeit Mee is met name Interreg North West Europe (NWE) relevant. Maar ook Interreg Europe en Interreg North Sea Region bieden kansen, met name op het gebied van kennisdeling, samenwerking en beleid(s-innovatie). De Interreg programma’s voor de periode 2021-2027 zijn op dit moment nog in voorbereiding. Duidelijk is wel dat de programma’s North West Europe (NWE) en North Sea Region (NSR) voor heel Nederland gaan gelden. Inhoudelijk zullen deze programma’s, samen met Interreg Europe bij de Europese Green Deal aansluiten. Belangrijke thema’s worden onder andere klimaatadaptatie, watermanagement, hernieuwbare energie, circulaire economie en maritieme governance. Daarnaast blijft innovatie een pijler van de programma’s.

Interreg North West Europe (NWE) is gericht op transnationale samenwerking op gebied van innovatie. De programma’s richten zich op de prioriteiten ‘slimmer Europa’ en ‘Groener, koolstofarm Europa’. Thema’s die hieronder vallen zijn o.a. het versterken van onderzoek/innovatiecapaciteit, digitalisering, energie-efficiëntie, klimaatadaptatie, circulaire economie, biodiversiteit en groene infrastructuur. NWE richt zich op 7 landen: België, Luxemburg, Ierland en delen van Nederland, Duitsland en Frankrijk. Om in aanmerking te komen voor de subsidie moet het partnerschap bestaan uit minstens 3 partners vanuit 3 verschillende landen, waaronder minimaal 2 uit het programmagebied.

Interreg North Sea Region (NSR) is een transnationaal programma gericht op de samenwerking van verschillende partijen uit verschillende landen rond de Noordzee. Het richt zich op het stimuleren van innovatieve en duurzame economische groei in de Noordzeeregio. In Nederland gaat het in het bijzonder om de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland, Flevoland, Overijssel, Zeeland, Friesland, Groningen en Drenthe.

Interreg Europe is gericht op beleidsontwikkeling en -innovatie. Het programma helpt regionale en lokale overheden bij het ontwikkelen van *good practices* en faciliteert uitwisseling van ervaringen met succesvolle regio’s. Een groot deel van het budget van het programma gaat naar specifieke doelen voor een ‘slimmer’, ‘groener’, ‘beter verbonden’ en ‘socialer’ Europa. De subsidie is bedoeld voor kennisuitwisseling en planvorming, niet voor planuitvoering.

De drie programma’s zijn toegankelijk voor overheden, kennisinstellingen, bedrijven, ontwikkelingsmaatschappijen en non-profitorganisaties. Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) fungeert als Nederlands contactpunt voor alle beide programma’s. In onderstaande tabel zijn de praktische aspecten van deze Interreg-programma’s omschreven.

Praktische aspecten van Interreg

	Interreg North West Europe	Interreg North Sea Region	Interreg Europe
Doelstelling	<ul style="list-style-type: none"> Innovatie MKB bevorderen Promoten duurzaam transport Bevorderen circulaire economie en duurzame productiemethoden 	Stimuleren van innovatie en duurzame economische groei in de Noordzeeregio.	Gericht op beleid: ontwikkelen good practices + ervaringen uitwisselingen
Soort projecten	<ul style="list-style-type: none"> Test- en demonstratieprojecten Focus op reproduceerbaarheid 	<ul style="list-style-type: none"> Demonstratieprojecten; Projecten tussen onderzoeksfase en naar de markt brengen Opschalen 	<ul style="list-style-type: none"> Uitwisseling goede praktijken tussen regio's Beïnvloeden beleidsinstrument Leren door te doen (testen)
Partnerschap	<ul style="list-style-type: none"> Min. 3 partners uit 3 verschillende landen (min. 2 uit programmagebied) Geen maximum, maar doorgaans 5-10 partners 	<ul style="list-style-type: none"> Min. 3 partners uit 3 verschillende landen Sterker om met een groter consortium in te dienen. 	<ul style="list-style-type: none"> Regionale actoren die invloed hebben op beleid Uit min. 3 landen Gemiddeld 5-10 partners
Duur	Doorgaans 4 jaar	Doorgaans 4 jaar	Doorgaans 4 jaar
Gemiddeld budget	€2-9 miljoen, waarvan 50% EU-bijdrage	€3 miljoen, waarvan 50% EU-bijdrage	€1-2 miljoen, waarvan 85% EU-bijdrage
Aantal calls	2x per jaar (voorjaar en najaar)	2-3x per jaar	1x per jaar
Voorbeeld	FABulous	SURFLOGH	Wildlife Economy

voorafgaande programma Urban Innovative Actions (UIA). Dit betekent dat het programma gericht is op stedelijke autoriteiten met meer dan 500.000 inwoners die een zeer innovatieve oplossing hebben voor stedelijke uitdagingen. De thema's zijn sterk gelinkt aan de Urban Agenda (o.a. klimaatadaptatie, duurzaam landgebruik, circulaire economie, cultuur en erfgoed). Het programma is zeer competitief: alleen de meest innovatieve projecten worden geselecteerd voor subsidie. Daarnaast kan iedere stad slechts 1 aanvraag per oproep inleveren. De aanvragers ontvangen tot 80% of maximaal €5 miljoen euro medefinanciering voor hun project. Voorbeelden van UIA-projecten die ook denkbaar zijn voor EU zijn RESILIO (het aanleggen van slimme blauw-groene daken in Amsterdam t.b.v. klimaatadaptatie) en GreenQuays (Groene kades in Breda t.b.v. duurzaam gebruik van land- en 'nature-based solutions').

1.23 URBACT

URBACT stelt steden in staat om samen te werken en geïntegreerde oplossingen uit te werken voor gemeenschappelijke stedelijke uitdagingen. Dit wordt bereikt door te netwerken, van elkaars ervaringen te leren, lessen te trekken en 'good practices' te identificeren om stedelijk te beleid te verbeteren. Momenteel wordt nog gewerkt aan de invulling van het programma. Wel is bekend dat de thematische prioriteiten overeenkomen met de Interreg-prioriteiten. Het programma is specifiek voor steden, stadswijken en/of grootstedelijke overheden. Het maximale budget voor netwerken varieert van €600.000 tot €750.000 euro, waarbij de EU 70% bijdraagt. Het budget kan niet ingezet worden voor fysieke investeringen.

1.22 European Urban Initiative (EUI)

European Urban Initiative (EUI) focust zich op duurzame stedelijke ontwikkeling. De structuur van EUI is nog onbekend, hoewel het waarschijnlijk is dat de tweede pijler vergelijkbaar is met het

1.8 Lokale subsidies en giften

1.24 Subsidie waterschappen

Subsidie waterschappen	
Werking van instrument	Subsidie voor projecten die zorgen voor vergroten van waterbewustzijn en duurzaam waterbeheer
Bron van instrument	Waterschappen
Gebruiker instrument	Particulieren
Investering en/of beheer	Investering
Geografisch schaalniveau	N.v.t.
Financieel schaalniveau	Verschildt per subsidie. Bijvoorbeeld: 50% van investeringskosten, tot maximum van €5.000.
Voorwaarden	Particulier voert project uit
Tijdspanne	Korte termijn (eenmalig)
Inzetbaarheid	Direct
Inschatting transactiekosten	N.v.t.
Voordelen/Nadelen	<ul style="list-style-type: none"> • Stimuleert burgerparticipatie • Uitvoering door burgers (weinig actie van overheid nodig)
Bestaand/Bewezen instrument	Bestaand

Waterschappen hebben verschillende subsidies voor projecten die zorgen voor het vergroten van het waterbewustzijn en duurzaam waterbeheer. Voorbeelden van dergelijke subsidies zijn:

- De **Subsidie Blauwe Bewonersinitiatieven** van Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden (HDSR) steunt lokale, particuliere initiatieven die zorgen voor meer waterbewustzijn. Per aanvraag betaalt het waterschap max. 50% van de kosten tot max. €5.000,-. Daarnaast kunnen particulieren ook een bijdrage van 30% krijgen voor het plaatsen van een regenton of een groen dak. Succesvolle voorbeelden

van deze subsidie zijn het aanleggen van wadi op het Hof van Cartesius of vergroening van de Utrechtse singel.

- De **Subsidie Regionaal partnerschap voor water en bodem** van Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden (HDSR) steunt agrariërs die fysieke maatregelen nemen om de oppervlaktewaterkwaliteit te verbeteren of het tempo van de veenbodemdaling te vertragen. De hoogte van de subsidie bedraagt 40%-75% van de maatregelen tot max. €5.000,- per maatregel met een maximum van €10.000,- per deelnemende agrariër. Voor bodemdaling remmende maatregelen in veenweidegebieden bedraagt de subsidie max. € 30.000 per deelnemende agrariër.
- De **subsidie voor recreatie, cultuur en landschap** van Waterschap Amstel, Gooi en Vecht ondersteunt projecten die een bijdrage leveren aan:
  - recreatie op/aan het water,
  - het vergroten van de kennis over de (water-)geschiedenis of het (water-)landschap
  - het bewust maken van bewoners of toeristen van de waarde van ons waterlandschap

Het waterschap draagt maximaal 50% van de kosten van projecten bij. Een succesvol voorbeeld is het herstellen van de keerkom en schutsluis bij Fort Uitermeer.

1.25 Giften vanuit de overheid - matchfunding

Matchfunding	
Werking van instrument	Publieke schenking aan crowdfundingactie(s)
Bron van instrument	Provincie
Gebruiker instrument	Particulieren (vaak burgers)
Investering en/of beheer	Investering
Geografisch schaalniveau	N.v.t.
Financieel schaalniveau	Provincie bepaalt zelf. Voorbeeld: bijdrage van €5.000 na crowdfundingactie waar €10.000 is opgehaald.

Voorwaarden	<ul style="list-style-type: none"> • Crowdfundingsactie moet deel van financiering ophalen • Particulier voert project uit
Tijdspanne	Korte termijn (eenmalig)
Inzetbaarheid	Direct
Inschatting transactiekosten	N.v.t.
Voordelen/Nadelen	<ul style="list-style-type: none"> • Stimuleert burgerparticipatie • Uitvoering door burgers (weinig actie van overheid nodig)
Bestaand/Bewezen instrument	Bestaand

Lokale overheden kunnen ervoor kiezen om bij te dragen aan particuliere crowdfundingacties. Dit houdt in dat de overheid een crowdfundingactie ondersteunt met een financiële bijdrage.

Matchfunding kan verschillende vormen aannemen. Wel is er altijd sprake van 3 partijen en bijbehorende rollen:

- De overheid verstrekt een financiële bijdrage
- Een initiatiefnemer ontvangt de bijdrage
- De 'crowd' verstrekt geld aan de initiatiefnemer

Matchfunding is een eenvoudig concept dat burgerparticipatie bevordert en stimuleert. In Nederland zijn al tal van projecten te vinden die met behulp van matchfunding zijn gefinancierd. Zo heeft de provincie Gelderland 2 x €5.000 bijgedragen na 2 geslaagde crowdfundingacties voor het aanleggen van een Vlindertuin in Tiel. Bij de eerste actie is €10.000 opgehaald voor de aankoop van een bewateringsinstallatie. Bij de tweede actie is €15.000 opgehaald voor de inrichting van een deel van de Vlindertuin.

Lokale en regionale initiatieven

In de provincie hebben verschillende partijen, van overheden tot burgers, initiatieven ontwikkeld voor een klimaatbestendige en groene

leefomgeving. De provincie draagt bij aan een aantal van deze initiatieven, in de vorm van kennis, de rol van verbinder en/of financiering ter ondersteuning. Voorbeelden van regionale initiatieven van de afgelopen twee jaar zijn:

- **Werkplaats groene schoolpleinen Amersfoort.** Vanuit de Werkplaats Groene Schoolpleinen is proces ondersteuning geboden om schoolpleinen in Amersfoort te vergroenen. Vanuit de gemeente Amersfoort werd een bijdrage geleverd tot maximaal €50.000,-.
- **Programma 'Groen aan de Buurt'.** Groen aan de Buurt is een programma van Landschap Erfgoed Utrecht, IVN Utrecht en de Natuur en Milieufederatie Utrecht. Zij organiseren en begeleiden gemeenten met ondersteuning bij het stimuleren van bewonersinitiatieven en het omzetten van ideeën naar concrete uitvoering. Het doel: een kwaliteitsimpuls van de groene omgeving én een lokaal netwerk van betrokken bewoners. Groen aan de Buurt biedt bewoners de mogelijkheid om samen met hun buurt of burens de gemeente nog een stukje groener te maken. Het programma vraagt de desbetreffende gemeente om een uitvoeringsbudget van €8.000 voor directe investering in de projecten die bewoners willen uitvoeren.
- **Voucherregeling 'beleef en bewonder'.** In 2019 konden initiatiefnemers voor de tweede keer een bijdrage ontvangen voor het realiseren van een fysiek project in de provincie Utrecht dat groen in de brede zin van het woord realiseert. De provincie Utrecht vindt het belangrijk dat burgers meer betrokken raken bij hun eigen groene woonomgeving en dat het natuurbeleid weer midden in de samenleving komt te staan. Om kleine lokale groene initiatieven te stimuleren, wordt deze voucherregeling uitgevoerd. Op deze manier kunnen zoveel mogelijk groene buurtinitiatieven tot uitvoering worden gebracht. De uitvoering van de voucherregeling is in handen van de Groen

aan de Buurt organisatie met subsidie van de provincie Utrecht. In 2019 was er een totaalbudget beschikbaar van € 119.000.

- **Klimaatbestendige wijken regio Utrecht.** Vanuit het Deltaprogramma Ruimtelijke adaptatie heeft de regio Utrecht een financiële bijdrage gekregen, bestemd voor vijf concrete uitvoeringsprojecten in verschillende wijken met als doel de hittestress en wateroverlast te verminderen.

1.9 Overig

1.9.1 Natuurschoonwet (NSW)

1.26 Natuurschoonwet	
Werking van instrument	Fiscale voordelen voor instandhouding en evt. openstelling van landgoed/buitenplaats
Bron van instrument	Publiek
Gebruiker instrument	Eigenaren van landschap of buitenplaats
Investering en/of beheer	Beheer
Geografisch schaalniveau	Min. 5 ha landgoed of 1 ha buitenplaats (Provincie Utrecht telt 264 NSW-landgoederen)
Financieel schaalniveau	Verschilt
Voorwaarden	Landgoed moet NSW-status hebben of NSW status aanvragen
Tijdspanne	Lange termijn
Inzetbaarheid	Direct
Inschatting transactiekosten	N.v.t.
Voordelen/Nadelen	Stimulans om landgoederen te beheren
Bestaand/Bewezen instrument	Bestaand

Via de Natuurschoonwet kunnen eigenaren van landgoederen of buitenplaatsen gebruik maken van fiscale voordelen om hun landgoed of buitenplaats in stand te houden. Doel van de wet is om de instandhouding van Nederlandse landgoederen – en daarmee natuurschoon – te

bevorderen. Om in aanmerking te komen voor de fiscale voordelen, moet een eigenaar zijn/haar landgoed laten aanmerken als NSW-landgoed. Ook nieuwe landgoederen komen in aanmerking voor de NSW-status. Landgoederen vallen onder de NSW als het minstens 5 hectare groot. Een historische buitenplaats kan worden aangemerkt als NSW-goed als het minimaal 1 hectare groot is.

Naast oppervlakte zijn er nog vier eisen voor een NSW-landgoed:

1. Het landgoed moet geheel of gedeeltelijk bezet zijn met natuurterrein, bossen en andere houtopstanden (minstens 30%).
2. Niet-bezette terreinen (terreinen zonder natuur, bos of houtopstanden) mogen geen inbreuk maken op het natuurschoon. Doen ze dit wel, dan worden ze niet meegenomen onder de NSW.
3. Opstallen komen voor NSW rangschikking in aanmerking als zij bij het landgoed passen en het voortbestaan van de opstal in het belang is van het landgoed.
4. Het gebruik van gerangschikte terreinen en opstallen mogen geen inbreuk maken op het natuurschoon.

Wanneer een NSW-landgoed is opengesteld voor het publiek kan een eigenaar een extra fiscale tegemoetkoming krijgen. Dit is mogelijk wanneer het landgoed aan de volgende voorwaarden voldoet:

- Wandelaars kunnen de wegen en paden vrij bewandelen;
- Het landgoed is meestal het hele jaar en elke dag open van zonsopkomst tot zonsondergang;
- De openstelling voor het publiek is duidelijk te zien.

In de provincie Utrecht waren er in 2020 ruim 260 landgoederen met NSW-status. De fiscale voordelen die eigenaren van NSW-landgoederen krijgen, zijn vrijstelling van OZB voor de grond die tot een landgoed behoort, vermindering van vennootschapsbelasting en inkomstenbelasting, en vrijstelling van de schenk- of erfbelasting.

1.9.2 Erfgoed Deal

1.27 Erfgoed Deal	
Werking van instrument	Geld voor het behoud en gebruik van erfgoed bij grote ruimtelijke opgaven van dit moment.
Bron van instrument	Het Rijk
Gebruiker instrument	Overheden
Investering en/of beheer	Investering
Geografisch schaalniveau	N.v.t.
Financieel schaalniveau	€20 miljoen vanuit het Rijk (2019-2022)
Voorwaarden	De opgaven moeten gekoppeld kunnen worden aan erfgoed.
Tijdspanne	Lange termijn
Inzetbaarheid	Direct
Inschatting transactiekosten	N.v.t.
Voordelen/Nadelen	Projecten worden erfgoedinclusief gemaakt.
Bestaand/Bewezen instrument	Bestaand

De Erfgoed Deal is een afspraak voor en door dertien partners, bestaande uit maatschappelijke organisaties en overheden. In de Erfgoed Deal worden afspraken gemaakt over het behoud en het gebruik van erfgoed bij grote ruimtelijke opgaven van dit moment. De Erfgoed Deal richt zich daarbij op een drietal hoofdthema's:

1. Klimaatadaptatie
2. Energietransitie en duurzaamheid
3. Stedelijke groei en krimp

De Deal vormt een verdieping op bestaande samenwerkingsverbanden als de NOVI en het Interbestuurlijk Programma (IBP). Vanuit het programmabureau wordt ingezet op dat we kunnen blijven wonen in een land waarin we ons verleden herkennen en waar we ons thuis in voelen. Het programmabureau zoekt naar voorbeelden van plekken die gaan veranderen en waar erfgoed een rol van betekenis speelt. Op deze manier

wordt er vanuit de kracht van erfgoed bijgedragen aan de realisatie van transitie en opgaven in de leefomgeving. Denk bijvoorbeeld aan de versterking van eeuwenoude rivierdijken, de aanleg van windmolenparken aan de rand van beschermde landschappen op de transformatie van oude industriële gebieden naar nieuwe woonwijken. Vanuit het programmabureau wordt graag een financiële bijdrage gegeven aan zulke projecten.

Voor de periode 2019-2022 heeft het kabinet €20 miljoen beschikbaar gesteld. In 2021 is er €7 miljoen beschikbaar en in 2022 €5 miljoen. Gemeenten en provincies zullen de inzet van het Rijk matchen. De matching is gekoppeld aan de projecten die door de gemeenten en provincies worden aangedragen voor het (jaarlijks) uitvoeringsprogramma.

2 Bijlage

Financieringsinstrumenten bedrijven

Hoewel de overheid een belangrijk rol heeft in het financieren van ontwikkeling en onderhoud van groen, kunnen bedrijven ook een wezenlijke bijdrage leveren. In deze bijlage bespreken we de mogelijke financieringsinstrumenten vanuit bedrijven die van betekenis kunnen zijn voor de GGM-opgaven. Zie hoofdstuk 3 voor een overzichtstabel.

Tabel financieringsinstrumenten bedrijven

Concept	Instrument
Leningen	Bancaire leningen
Giften	Sponsoring
	Loterijen
Verdienmodellen	Pacht/exploitatie
	Activiteiten/evenementen
	Streekproducten
	Landbouw
	Bosbouw
Compensatie	Natuurcompensatie
	Opwekking duurzame energie
	CO ² compensatie
	Drinkwaterwinning
Overig	Preventie-investering verzekeraars
	BIZ

2.1 Financieringsinstrumenten bedrijven

2.1.1 Leningen

Bancaire lening

2.1 Bancaire lening	
Werking van instrument	Een bank versterkt een geldbedrag op voorwaarde dat dit bedrag later (met rente) terug wordt betaald
Bron van instrument	Bank
Gebruiker instrument	Partijen die groen aan een verdienmodel koppelen, waardoor de lening kan worden terugbetaald
Investering en/of beheer	Investering
Geografisch schaalniveau	
Financieel schaalniveau	Afhankelijk van verdien capaciteit van verdienmodel
Voorwaarden	<ul style="list-style-type: none"> • De lening dient te worden terugbetaald, waarbij rente wordt geheven • Er dient een verdienmodel gekoppeld te zijn aan de groeninvestering • Dankzij de Regeling groenprojecten valt rente bij projecten met een groenverklaring 0,5 tot 1% lager uit
Tijdspanne	Eenmalige geldverstrekking, terugbetaling over langere tijd
Inzetbaarheid	Korte termijn
Inschatting transactiekosten	
Voordelen/Nadelen	<ul style="list-style-type: none"> • Enkel geschikt voor groen dat is gekoppeld aan een verdienmodel • Gunstige voorwaarden voor investeringen in groen (Regeling Groenprojecten)
Bestaand/Bewezen instrument	Bestaand instrument

Bij een bancaire lening verstrekt een bank een geldbedrag op voorwaarde dat dit bedrag later terug wordt betaald. Deze manier van financieren is enkel geschikt voor partijen die groen aan een verdienmodel koppelen, waardoor de lening kan worden terugbetaald. Alleen dan zal een bank genegen zijn om een lening te verstrekken. De omvang van de bancaire lening is dan ook afhankelijk van het verdienvermogen van het verdienmodel. Uit interviews met banken is wel gebleken dat bijvoorbeeld voor grond met hypothecaire zekerheid de bank genoeg neemt met lange(re) aflossingstijden en lagere rente, omdat de risico's hiervan klein zijn (grond behoudt veelal zijn waarde).

Voor een lening ten behoeve van investering in groene projecten gelden gunstige voorwaarden als de investering voldoet aan de voorwaarden die de overheid stelt voor een groenverklaring (zie ook sub-paragraaf Regeling Groenprojecten, 4.2.5). Voor financiering van projecten met een groenverklaring valt de rente tussen de 0,5 en 1% lager uit dan anders het geval zou zijn. Voor een lening van € 1 mln. levert dat in het laatste geval een jaarlijks voordeel op van € 10.000.

Deze vorm van financieren is met name geschikt voor groeninvestering waaraan een verdienmodel is gekoppeld, en in mindere mate voor beheer en onderhoud. Het gaat om éénmalige financiering.

Voorbeelden van groenprojecten die middels een bancaire lening kunnen worden gefinancierd zijn biologische landbouw of een horecavoorziening gekoppeld aan groenontwikkeling.

2.1.2 Giften

Sponsoring

2.2 Sponsoring	
Werking van instrument	Een organisatie stelt geld ter beschikking voor (de aanleg of onderhoud van) een landschap, meestal in ruil voor reclame
Bron van instrument	Bedrijf
Gebruiker instrument	Organisatie die groen aanlegt en/of beheert
Investering en/of beheer	Investering en beheer
Geografisch schaalniveau	Verschillend
Financieel schaalniveau	Hangt af van de bereidwilligheid van organisaties om te sponsoren
Voorwaarden	
Tijdspanne	Hangt af van de bereidwilligheid van organisaties om te sponsoren
Inzetbaarheid	Meerjarig
Inschatting transactiekosten	Laag
Voordelen/Nadelen	<ul style="list-style-type: none"> Inspanningen voor sponsorwerving en om sponsoren tevreden te houden kunnen aanzienlijk zijn
Bestaand/Bewezen instrument	Bestaand instrument

Bij sponsoring stelt een organisatie geld ter beschikking voor (de aanleg of onderhoud van) een landschap, meestal in ruil voor reclame.

Zo sponsort ING Bank bijvoorbeeld Natuurmonumenten en wordt Utrechts Landschap door verschillende lokale ondernemers gesponsord, waaruit het Utrechts Landschap natuur- en erfgoedprojecten financiert. Met name voor terreinbeherende organisaties kan dit een geschikte manier van financieren zijn. Uit het jaarverslag 2019 van Utrechts Landschap blijkt dat in 2018 is voor €105.000 is geworven bij de 57

'bedrijfsvrienden', goed voor zo'n 1% van de totale geworven baten in 2018.

De omvang van de geldstroom hangt af van de bereidwilligheid van organisaties om te sponsoren. Dit geldt ook voor de constantheid van de geldstroom. In principe kunnen organisaties de sponsoring opzeggen wanneer ze dat willen. De bereidwilligheid om te sponsoren is mede afhankelijk van de conjunctuur.

Sponsoring kan zowel voor investering als voor beheer en onderhoud van groen worden ingezet.

Loterijen

2.3 Loterijen	
Werking van instrument	Opbrengst van loterij wordt deels gebruikt voor steun van organisaties die groen aanleggen en/of beheren
Bron van instrument	Loterij
Gebruiker instrument	Organisatie die groen aanlegt en/of beheert
Investering en/of beheer	Investering en beheer
Geografisch schaalniveau	Verschillend
Financieel schaalniveau	Slechts enkele begunstigde organisaties, maar financiële omvang is relatief groot
Voorwaarden	
Tijdspanne	Kan zowel eenmalig of meerjarig zijn
Inzetbaarheid	Meerjarig
Inschatting transactiekosten	Laag
Voordelen/Nadelen	<ul style="list-style-type: none"> • Een stabiele inkomstenbron voor langere tijd • Het aantal doelen dat door loterijen gesteund kan worden is beperkt
Bestaand/Bewezen instrument	Bestaand instrument

Loterijen, en met name de Nationale Postcode Loterij, steunen verschillende terreinbeherende organisaties. Zo wordt Natuurmonumenten inmiddels 29 jaar door de Postcode Loterij gesteund. Hiermee is sinds de start van de samenwerking een bedrag van € 435,5 miljoen gemoed. Dit gaat zowel om jaarlijkse steun als om eenmalige steun. Een bekend voorbeeld van eenmalige steun is dat van de Marker Wadden. In 2017 schonk de Postcode Loterij ruim 6,9 miljoen euro aan Natuurmonumenten om het nieuw aangelegde natuurgebied Marker Wadden verder uitbreiden. Ook Utrechts Landschap ontvangt een bijdrage van de Nationale Postcode Loterij: jaarlijks €938.000. Dit is met 17% van de totale geworven baten in 2018 een belangrijke inkomstenbron. Daarnaast ontvangt Stichting Doen (opgericht door de Nationale Postcode Loterij) jaarlijkse bijdragen van de Nationale Postcode Loterij, VriendenLoterij en BankGiro loterij. Daarmee steunt Stichting Doen onder andere groene initiatieven.

Financiering vanuit loterijen kan zowel voor ontwikkeling als voor onderhoud en beheer van groen worden benut.

2.1.3 Verdienmodellen

Een deel van de opbrengst van bijvoorbeeld (pacht van) horeca, verhuur van ruimten, bosbouw, evenementen en verkoop van streekproducten kan worden gebruikt om investeringen in groen te doen of beheer te financieren.

Inkomsten uit pacht of exploitatie

2.4 Inkomsten uit pacht of exploitatie	
Werking van instrument	De inkomsten uit pacht of exploitatie van een bezoekerscentrum of horeca worden ingezet voor de instandhouding van bos en natuur
Bron van instrument	Bedrijven
Gebruiker instrument	Natuurbeherende organisatie / overheid
Investering en/of beheer	Investering en beheer

Geografisch schaalniveau	Gekoppeld aan gebied waar de inkomstenbron vandaan komt
Financieel schaalniveau	Verschillend, o.a. afhankelijk van winstgevendheid
Voorwaarden	
Tijdspanne	Meerjarig / continu
Inzetbaarheid	Korte termijn
Inschatting transactiekosten	Gemiddeld
Voordelen/Nadelen	<ul style="list-style-type: none"> • Een verdienmodel gekoppeld aan natuurwaarden • Omvang van geldstroom beperkt
Bestaand/Bewezen instrument	Bestaand

Een vorm waarmee (onderhoud van) groen gefinancierd kan worden, is via de inkomsten uit (neven)activiteiten die meerwaarde krijgen door de aanwezigheid van groen. De inkomsten uit pacht of exploitatie van een bezoekerscentrum of horeca kunnen bijvoorbeeld worden ingezet voor de instandhouding van bos en natuur.

Dit kan op verschillende manieren vorm krijgen. Een natuurbeherende organisatie kan de exploitatie in eigen hand houden en de opbrengst benutten voor ontwikkeling en beheer van groen. Daarnaast kan een de terreineigenaar een stuk grond of een pand verhuren en de huurinkomsten gebruiken voor groenontwikkeling of beheer.

De omvang van de geldstroom hangt af van de winstgevendheid van het verdienmodel.

Inkomsten uit activiteiten en evenementen

2.5 Inkomsten uit activiteiten en evenementen	
Werking van instrument	Het organiseren van evenementen in groengebieden kan een inkomstenbron zijn
Bron van instrument	Organisator evenement
Gebruiker instrument	Beheerorganisaties
Investing en/of beheer	Investing en beheer
Geografisch schaalniveau	Direct gekoppeld en betreffend groengebied
Financieel schaalniveau	Afhankelijk van frequentie en omvang evenementen. Bij grootschalige evenementen kan het oplopen tot enkele tonnen per evenement
Voorwaarden	
Tijdspanne	Meerjarig
Inzetbaarheid	Korte termijn
Inschatting transactiekosten	Laag
Voordelen/Nadelen	<ul style="list-style-type: none"> • Kan een goede inkomstenbron zijn • Evenementen zoals festivals kunnen overigens een flinke (negatieve) impact hebben op de natuurwaarde
Bestaand/Bewezen instrument	Bestaand instrument

Activiteiten en evenementen kunnen, met name voor beheerorganisaties, een inkomstenbron zijn. Een goed voorbeeld zijn de recreatiegebieden van Recreatie Noord-Holland, waar jaarlijks 30 evenementen met meer dan 5.000 bezoekers worden georganiseerd. Bekende voorbeelden zijn Amsterdam Open Air in het Gaasperpark en Dance Valley, Dutch Valley en Latin Village in Spaarnwoude. Alleen al deze vier festivals leveren de beheerorganisatie meer dan een miljoen euro op. Grootschalige evenementen zoals festivals kunnen overigens een flinke (negatieve) impact hebben op de natuurwaarden.

Streekproducten

2.6 Streekproducten	
Werking van instrument	Verkoop van streekproducten om geld te innen voor beheer en onderhoud van groen
Bron van instrument	Divers, vaak komen inkomsten uit verkoop ten goede van beheerorganisaties
Gebruiker instrument	Boeren of beheerorganisaties
Investing en/of beheer	Investing en beheer
Geografisch schaalniveau	Gekoppeld aan 'streek'
Financieel schaalniveau	Afhankelijk van afzet betreffende streekproduct, maar relatief beperkt
Voorwaarden	
Tijdspanne	Meerjarig
Inzetbaarheid	Korte termijn
Inschatting transactiekosten	Gemiddeld
Voordelen/Nadelen	<ul style="list-style-type: none"> • Toenemende vraag naar lokale en authentieke producten, versterkt door corona • Investerings in marketing en (online) verkoopomgeving zijn nodig om enige schaal te maken
Bestaand/Bewezen instrument	Bestaand instrument

Streekproducten kunnen voor Natuurbeherende organisatie een interessant verdienmodel zijn. Consumenten associëren streekproducten met authentieke, landelijke gebieden waar de focus ligt op een regionale identiteit waar de producten op traditionele wijze en herkenbare wijze geproduceerd en/of bereid worden. De populariteit van streekproducten groeit al jaren.

Zo hebben Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug en het Regionaal Bureau voor Toerisme (RBT) Heuvelrug & Vallei Heuvelrugbier gelanceerd:

Heuvelrug Blond. De duurzame Utrechtse brouwerij De Leckere brouwt dit bier. Voor ieder biertje dat verkocht wordt zorgt De Leckere voor een afdracht aan het Nationaal Park. Dat gaat nu nog om bescheiden bedragen, maar er is potentie voor enige opschaling.

Landbouw

2.7 Landbouw	
Werking van instrument	Biologische en kringlooplandbouwbedrijven bieden ruimte voor biodiversiteit houtwallen en dooradering met (fiets)paden en lanen
Bron van instrument	Boeren (aangevuld met subsidies)
Gebruiker instrument	Boeren
Investing en/of beheer	Zowel investering als beheer
Geografisch schaalniveau	Schaalniveau van boerenerven
Financieel schaalniveau	Financieel schaalniveau is relatief beperkt, omdat er in veel gevallen overheidsgeld bij moet om dit type landbouw rendabel te maken
Voorwaarden	
Tijdspanne	Meerjarig
Inzetbaarheid	Korte termijn
Inschatting transactiekosten	Laag
Voordelen/Nadelen	<ul style="list-style-type: none"> • Wanneer goed uitgevoerd vormt biologische en/of kringlooplandbouwbedrijven een mooie combinatie van een verdienmodel • Vaak nog overheidssteun nodig om biologische en/of kringlooplandbouw te realiseren
Bestaand/Bewezen instrument	Bestaand instrument, maar biologische en kringlooplandbouw nog op kleine schaal

Kansen met betrekking tot landbouw en groenontwikkeling liggen er met name in vorm van groene akkerranden (akkerbouw), groenbemesting

(akkerbouw en melkveehouderij/veeteelt) en biologische landbouw (met meer biodiversiteit in (gras)weilanden).

Bij biologische en kringlooplandbouwbedrijven is er meer ruimte voor biodiversiteit, extra houtwallen, zijn er nattere omstandigheden en is er ruimte meer dooradering met (fiets)paden en lanen dan bij reguliere landbouw. In die zin kan (met name biologische en kringloop)landbouw bijdragen aan meer groen en een andere recreatieve landschapsbeleving. Vermoedelijk vergt zo'n modern kringlooplandbouwbedrijf wel extra overheidsgeld (uit NSR/GLB) om dat rendabel te maken. Als aanvulling daarop kunnen meer directe private inkomsten uit bijvoorbeeld lokale/regionale afzet en/of verkoop aan huis hieraan bijdragen.

Daarnaast biedt landbouw ook kansen voor recreatief gebruik van het groen. Denk daarbij aan functiecombinaties of meervoudig ruimtegebruik, wat kansen biedt voor ondernemers. Agrarische ondernemers kunnen op deze manier hun landbouwgebied inzetten voor recreatief gebruik. Voorbeelden zijn stadslandbouw, voedselbossen⁴⁴ of Herenboeren.

Inkomsten uit bosbouw

2.8 Inkomsten uit bosbouw	
Werking van instrument	Inkomsten uit bosbouw door particulieren dekt (gedeeltelijk) de kosten van beheer een aanleg van nieuw bos
Bron van instrument	Particuliere bosbeheerder (verkoop van hout)
Gebruiker instrument	Particuliere bosbeheerder (beheer en aanleg)
Investering en/of beheer	Investering en beheer
Geografisch schaalniveau	Een derde van de bossen in Nederland, potentieel meer door mogelijke stijgende vraag naar hout

⁴⁴ Zie bijvoorbeeld Eetbaar Landschap van de Stuurgroep Kromme Rijnlandschap: <https://www.krommerijnlandschap.nl/extra/projecten/projectdetail/news/eetbare-landschapselementen/?L=0&cHash=066cbfd6303841939dfbcc3cc8ac8828>

Financieel schaalniveau	In 2018 bedragen de opbrengsten voor verkoop van hout 142 euro per ha bos
Voorwaarden	
Tijdspanne	Meerjarig
Inzetbaarheid	Korte termijn
Inschatting transactiekosten	Laag
Voordelen/Nadelen	<ul style="list-style-type: none"> • Een verdienmodel gekoppeld aan ontwikkeling en beheer van bos • Inherent aan bosbouw is dat bos ook weer gekapt wordt • Potentie in verband met groeiende vraag naar hout
Bestaand/Bewezen instrument	Bestaand instrument

De bossen in Nederland worden voor een derde beheerd door particulieren. Bosbouw is een belangrijke inkomstenbron van deze particuliere bouseigenaren. Deze bouseigenaren beheren deze bossen, leggen deze aan en zijn verantwoordelijk voor de kap. In 2018 bedragen de opbrengsten voor verkoop van hout 142 euro per ha bos. Die opbrengsten worden aangevuld door (beheer)subsidies, jachthuur en inkomsten uit recreatie. Kosten voor particuliere bosbeheerder zitten vooral in het beheer, toezicht en arbeid gerelateerd aan houtkap en –verkoop. De Nederlandse particuliere bosbedrijven sloten 2018 af met een positief bedrijfsresultaat van gemiddeld 22 euro per ha bos. Zo'n 40% van de beheerkosten werden gedekt door de bosbouw⁴⁵.

De ontwikkeling van het gebruik van hout in de bouwsector kan een kans zijn. Er is een toenemende vraag naar bouwen met hout en producten van

⁴⁵ Bedrijfsuitkomsten in de Nederlandse particuliere bosbouw 2018, WUR

houtvezels. Nu eindigt maar liefst 80% (450.000 m³) van het loofhout als brandhout in kachels, open haarden en houtkorven.

Daarnaast kan een productiebos ook (gedeeltelijk) dienen als recreatiebos. Het bos of een deel ervan kan dan gebruikt worden voor recreatieve doeleinden.

2.1.4 Compensatie

Natuurcompensatie

2.9 Natuurcompensatie	
Werking van instrument	Een initiatiefnemer ontwikkelt in landelijk gebied (bos of natuur) en compenseert deze aantasting in natura of financieel
Bron van instrument	Bedrijf
Gebruiker instrument	Overheid (gemeente)
Investering en/of beheer	Investering
Geografisch schaalniveau	Afhankelijk van omvang ontwikkeling
Financieel schaalniveau	Afhankelijk van areaal aangetaste natuur
Voorwaarden	Voor compensatie dient er sprake te zijn van aantasting van natuur
Tijdspanne	Compensatie op korte termijn, ontwikkeltijd van natuur is een zaak van langere termijn
Inzetbaarheid	
Inschatting transactiekosten	Laag
Voordelen/Nadelen	Hoewel compensatie in veel gevallen gelijkwaardig is aan de aangetaste natuur, is een plus op het aangetaste areaal ook mogelijk
Bestaand/Bewezen instrument	Bestaand instrument

Van natuurcompensatie is sprake als een initiatiefnemer ontwikkelt in landelijk gebied (bos of natuur) en de aantasting compenseert. Dat kan zowel in natura als financieel. In artikel 2.4 van de provinciale Ruimtelijke Verordening (PRV) van provincie Utrecht is vastgelegd dat negatieve effecten van ontwikkelingen op het Natuur Netwerk Nederland moeten worden gecompenseerd door inrichting van nieuwe natuur elders. Hierbij gelden de volgende voorwaarden:

1. de compensatie is minimaal gelijkwaardig aan het verlies aan waarden en kenmerken;
2. de compensatie vindt plaats in aansluiting op het Natuur Netwerk Nederland (NNN), of binnen de groene contour, of binnen het NNN op een locatie waar nog nieuwe natuur moet worden ontwikkeld en dit leidt tot versnelling van realisatie van het NNN;
3. de realisatie van de compensatie, het beheer en de instandhouding daarvan zijn verzekerd op het moment van vaststelling van het ruimtelijk besluit, waarin de aantastende ruimtelijke ingreep mogelijk wordt gemaakt.

De compensatie dient minimaal gelijk te zijn aan het aangetaste areaal, maar er zijn ook mogelijkheden om een plus hierop af te dwingen. In de Omgevingsverordening van provincie Gelderland is bijvoorbeeld vastgelegd dat er een toeslag (extra areaal) wordt gerekend bij compensatie van natuur met een lange ontwikkeltijd. Er wordt een toeslag van 33% gerekend bij natuur die 5 tot 25 jaar nodig heeft om te ontwikkelen, en een toeslag van 50% bij 25 tot 100 jaar ontwikkeltijd.

Een kanttekening bij dit instrument is dat de koppeling van de compensatie aan NNN maakt dat deze vaak ver van de ontwikkellocaties liggen in extensieve gebieden. Het realiseren op locaties die al tot het NNN behoren voegt voor recreatie niet veel toe en heeft geen relatie meer met de verstedelijking.

Compensatie opwekking duurzame energie

2.10 Compensatie opwekking duurzame energie	
Werking van instrument	Financiële compensatie voor het negatieve effect op landschap
Bron van instrument	Initiatiefnemer opwekking duurzame energie
Gebruiker instrument	Gemeente
Investing en/of beheer	Investing en beheer
Geografisch schaalniveau	Kan zowel direct gekoppeld aan opwekking energie als
Financieel schaalniveau	Nu nog beperkt, maar groot potentieel
Voorwaarden	Van belang om voorwaarden te stellen in tenders of overeenkomsten af te sluiten met initiatiefnemers
Tijdspanne	Eenmalig
Inzetbaarheid	
Inschatting transactiekosten	Laag
Voordelen/Nadelen	<ul style="list-style-type: none"> • Flink potentieel door toenemende opwekking van duurzame energie (zon en wind) met impact op het landschap • Maken van afspraken over compensatie met initiatiefnemers kan potentiële barrière zijn
Bestaand/Bewezen instrument	Praktische toepassing nog niet bekend

De opwekking van duurzame energie zal in de komende jaren een snelle groei van het ruimtegebruik laten zien. Met name windmolens en zonnevelden hebben flinke ruimtelijke en daarmee ook landschappelijke impact.

Met de productie en distributie van energie wordt (al dan niet na toekenning van subsidie) geld verdiend. De impact op het landschap – of die nu positief dan wel negatief wordt gezien – vormt vanuit de producent een extern effect; er wordt niet betaald voor de verandering van de

beleving van het landschap bij de burger. Vanuit het landschap bezien is het logisch om tegenover de toestemming om te mogen produceren/distribueren, een bijdrage te vragen voor kwaliteitsverbetering van het landschap.

Voor publieke gronden kan de overheid concessies tenderen, waarmee een surplus kan worden afgeroomd ten behoeve van het landschap. Voor private gronden – waarvoor de ‘bestemming’ energieproductie nog niet is geregeld – kan via anterieure overeenkomsten tot afdrachten worden gekomen.

Naast een financiële compensatie voor de opwekking van duurzame energie biedt inpassing ook kansen voor de aanleg van groen. Zo kan er verplicht worden een bepaald percentage groen te realiseren bij de aanleg van bijvoorbeeld windmolenparken of zonnevelden.

CO² compensatie

2.11 CO ² compensatie	
Werking van instrument	Bedrijven compenseren hun CO ² -productie door te investeren in lokale groenontwikkeling en onderhoud in groenprojecten.
Bron van instrument	Bedrijven die CO ² compenseren
Gebruiker instrument	Stichting of beheerorganisatie
Investing en/of beheer	Zowel investering als beheer
Geografisch schaalniveau	Provinciaal of gemeentelijk schaalniveau
Financieel schaalniveau	Afhankelijk van hoeveelheid bedrijven dat bereid is om lokaal CO ² te compenseren
Voorwaarden	
Tijdspanne	Zowel eenmalig als jaarlijks
Inzetbaarheid	Continu
Inschatting transactiekosten	Hoog
Voordelen/Nadelen	<ul style="list-style-type: none"> • Een potentiële nieuwe financieringsbron

	<ul style="list-style-type: none"> • Organisatiecapaciteit voor nodig om dit concept op te schalen en te coördineren
Bestaand/Bewezen instrument	Bestaand instrument, maar erg recent en nog weinig toegepast

Bij CO²-compensatie betalen bedrijven aan intermediairs die zorgen voor de aanplant van bomen/groen waarmee CO² wordt vastgelegd. Dat kan op verschillende manieren, maar een mogelijke vorm hiervan is door in lokale of regionale groenontwikkeling te investeren. Bedrijven hebben steeds meer oog voor maatschappelijk verantwoord ondernemen, waarbij de ecologische footprint ook een belangrijk onderdeel vormt.

Ondernemers uit de provincie Utrecht zouden CO² kunnen compenseren door bomen te planten in de provincie. Gezamenlijk kunnen de ondernemers een lokaal compensatiebos aanplanten. Nu vindt CO²-compensatie (veelal) in het buitenland plaats. De verhouding tussen afdracht en daadwerkelijke aanplant is daarbij regelmatig ongunstig (sprake van veel transactie-/overheadkosten). Regionale binding kan bovendien een positieve uitwerking hebben op de betalingsbereidheid van bedrijven. Een voorwaarde hiervoor is wel is dat een gemakkelijk en welbekend systeem moet zijn waar bedrijven (en burgers) gebruiken van zouden kunnen maken. In het rapport Parkinclusief ontwikkelen, dat door Stadkwadraat voor Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug is opgesteld, wordt dit ook genoemd als mogelijke financieringsvorm.

In de gemeente Best is dit idee in 2020 in de praktijk gebracht. Lokale bedrijven hebben daar een lokaal compensatiebos van 5.500 bomen en 1,2 hectare aangelegd. Dit proces is begeleid door stichting Lokaal Compensatiebos. Stichting Lokaal Compensatiebos rekent een prijs van €12,50 per geplante boom. Er is geen koppeling aan een bepaalde CO²-uitstoot. Bij andere initiatieven⁴⁶ om CO² te compenseren wordt nu vaak

⁴⁶ Zie bijvoorbeeld www.co2bank-utrecht.nl

een prijs van €20 per ton CO² gehanteerd. In de gemeente Utrecht stootten bedrijven in 2018 gezamenlijk ruim 530.000 ton aan CO² uit⁴⁷. Bij volledige compensatie zou dit dus een bedrag van €10.600.000 per jaar betekenen. Daarvan zouden jaarlijks 84.800 bomen geplant kunnen worden, gelijkstaand aan ongeveer 18,5 ha.

Naast het aanplanten van nieuwe bomen is ook het adopteren en onderhouden van een boom een mogelijke vorm van CO²-compensatie. Op die manier worden er inkomsten voor beheer en onderhoud gegenereerd.

Een ander voorbeeld van een organisatie die zich inzet voor CO²-compensatie is Trees for All. Trees for All plant bomen in Nederland en het buitenland en compenseert daarmee CO²-uitstoot. Ze doen dit met name via duurzame bosprojecten en zetten zich daarmee in voor een beter klimaat, herstel van ecosystemen en biodiversiteit en armoedebestrijding in de wereld. Deze organisatie is er voor particulieren die hun footprint willen verkleinen, voor ondernemers die bomen willen planten voor elk verkocht product of voor bedrijven die een bos willen doneren of de CO²-uitstoot van hun bedrijfsvoering willen compenseren.

Drinkwaterwinning (2.12)

De verschillende drinkwaterbedrijven (bijvoorbeeld Vitens) kunnen het geld dat zij verdienen met drinkwater gedeeltelijk terug stoppen in de waterwingebieden. Daarnaast worden de kosten van drinkwaterwinning door klimaatverandering hoger. Om dit op te vangen moet er meer water in het gebied opgevangen en geïnfiltreerd worden. De maatregelen die hiervoor nodig zijn kunnen ook bijdragen aan de GGM-waarden.

Daarnaast zijn er drinkwatergebieden in de duinen (bijvoorbeeld Noord-Hollands Duinreservaat en Amsterdamse Waterleidingduinen) waar recreanten toegang toe hebben als zij entree betalen. Het geld wat hier

⁴⁷ Klimaatmonitor, Ministerie van I&W

mee verdiend wordt kan ingezet worden voor natuurbeheer en het in stand houden van de duinen.

2.1.5 Overig

Preventie-investeringen verzekeraars

2.13 Preventie-investeringen verzekeraars	
Werking van instrument	Verzekeraars investeren in groenstructuren als preventie-investering, met als doel schade die klimaatverandering met zich mee brengt te verminderen en/of zorgkosten te verlagen
Bron van instrument	Verzekeraars
Gebruiker instrument	
Investering en/of beheer	Investering
Geografisch schaalniveau	Met name binnenstedelijk en gericht op afwatering
Financieel schaalniveau	Moeilijk te zeggen, maar de potentie is hoog. Nederlandse verzekeraars investeren met elkaar zo'n 420 miljard euro, waarvan zo'n 60 procent in Nederland.
Voorwaarden	Er moet voor verzekeraars een duidelijke (financiële) winst te behalen vallen
Tijdspanne	Zowel eenmalig als meerjarig mogelijk
Inzetbaarheid	Meerjarig
Inschatting transactiekosten	
Voordelen/Nadelen	<ul style="list-style-type: none"> • Een grote potentiële geldstroom • Moeilijk om tot daadwerkelijke investering te komen; blended finance kan hierbij uitkomst bieden

⁴⁸ Beleidsnota Financien van groen in stad, 2020, Sustainable Finance Lab, Horizon 2020 project Naturevation

⁴⁹ Programmes d'Action pour la Prevention des Inondations, PAPI

Bestaand/Bewezen instrument	Niet bestaand instrument
------------------------------------	--------------------------

Verzekeraars houden zich in toenemende mate bezig met preventie van klimaatschade. Als gevolg van klimaatverandering krijgen we vaker te maken met extreme weersomstandigheden, waardoor de schade door water toeneemt. Zo meldt Interpolis dat het aantal meldingen van schade aan woningen door klimaatschade als hagel of regen in 2018 ruim 20 procent hoger is uitgevallen dan in 2011.

Het kan voor verzekeraars dus lonen om te investeren in groen dat bijdraagt aan de afwatering. In de beleidsnota 'Financien van groen in stad'⁴⁸, dat in het kader van Horizon 2020 project Naturevation is opgesteld, wordt genoemd dat verzekeraars zich wel bewust zijn van het toekomstige rendement van dergelijke preventieve investeringen, maar aarzelen om zélf te investeren in stedelijke natuur: dit wordt gezien als een publieke taak. In de praktijk komen investeringen in groen door verzekeraars dus nog niet (veel) voor.

Elders wordt dit al wel toegepast. In Frankrijk gaat bijvoorbeeld een deel van de premies voor verzekering tegen natuurrampen (ongeveer €200 miljoen) naar een publiek fonds waaruit preventie-investeringen worden gedaan op het gebied van klimaatadaptatie en overstromingen⁴⁹.

Naast positieve effecten van groen op de preventie van schade door klimaatverandering werkt groen ook bevorderlijk voor recreatie en bewegen en heeft het een positief effect op gezondheid. Zoals in paragraaf 2.3 beschreven, leidt een groene leefomgeving tot gezondheidsvoordelen. Ook vermindert de aanwezigheid van groen stress

en kan het een aantrekkelijke ruimte bieden voor spelen en sporten. Aanleggen van 10% meer groen in de woonomgeving zou – theoretisch - een besparing van zo'n €400 miljoen op de kosten van zorg en ziekteverzuim kunnen opleveren⁵⁰. Onderzoek van het RIVM laat zien dat groen in de buurt leidt tot vermindering van de zorgkosten tot €10.000 per hectare per jaar⁵¹. Belangrijk hierbij is dat de afstand tot het groen maximaal 300 meter is. Het positieve effect is dan het grootst⁵². Ook op het gebied van zorgkosten ligt voor (zorg)verzekeraars dus een incentive om in groen te investeren.

Uit ons interview met onderzoeker Helen Toxopeus van Universiteit Utrecht, komt naar voren dat verzekeraars een interessante financieringsbron kunnen zijn, maar dat de stap richting daadwerkelijke investeringen door verzekeraars nog lastig is. Blended financing – het mixen van verschillende financieringsinstrumenten en betalende partijen – kan een uitkomst bieden, aldus Toxopeus.

Bedrijven Investeringszone (BIZ)

2.14 Bedrijven Investeringszone (BIZ)	
Werking van instrument	Een Bedrijven Investeringszone (BIZ) maakt het mogelijk om ondernemers gezamenlijk verbeteringen in een bepaald gebied te laten financieren.
Bron van instrument	Bedrijven
Gebruiker instrument	BIZ
Investering en/of beheer	Investering en beheer
Geografisch schaalniveau	BIZ-gebied
Financieel schaalniveau	Doorgaans enkele honderden euro's per ondernemer per jaar

⁵⁰ Groen, gezond en productief, KPMG, 2013

⁵¹ Natural Capital Model, RIVM, 2018

⁵² Sociaal-maatschappelijke en economische waarde van groen en blauw, Groenblauwe Netwerken

Voorwaarden	<ul style="list-style-type: none"> • Er dient draagvlak te zijn voor een BIZ onder de ondernemers • Er dient een plan van oprichting te worden opgesteld en een stichting of vereniging worden opgericht
Tijdspanne	Maximaal 5 jaar, verlenging mogelijk
Inzetbaarheid	Zowel korte als lange termijn
Inschatting transactiekosten	
Voordelen/Nadelen	<ul style="list-style-type: none"> • Mogelijkheid om middelen te bundelen • Er dient draagvlak te zijn bij ondernemers. • Er is vaak een uitgebreid informatietraject mee gemoeid
Bestaand/Bewezen instrument	Bestaand instrument, maar nog niet toegepast voor vrijetijdseconomie of groenontwikkeling

Een Bedrijven Investeringszone (BIZ) maakt het mogelijk om ondernemers gezamenlijk verbeteringen in een bepaald gebied te laten financieren. Het instrument dat hiervoor wordt ingezet, is een gebiedsgerichte (bestemmings)heffing binnen de openbare ruimte. De heffing wordt door de gemeente op verzoek van de ondernemers ingesteld, indien er aantoonbaar voldoende draagvlak bij de ondernemers aanwezig is. De hoogte van de heffing wordt in principe bepaald op basis van WOZ-waarde en bedraagt doorgaans enkele honderden euro's per ondernemer per jaar. Een BIZ bestaat voor maximaal 5 jaar en kan daarna met maximaal 5 jaar worden verlengd. En BIZ maakt 'free rider'-schap onmogelijk: alle eigenaren en ondernemers in het gebied moeten meebetalen aan de plannen van de BIZ, als er bij de draagvlakmeting sprake is van het behalen van de drempelwaarden. In Nederland zijn BIZ-

zen populair voor winkelgebieden en – in mindere mate – voor bedrijventerreinen.

Hoewel er (nog) geen concrete voorbeelden bekend zijn, is een BIZ-structuur voor ondernemers in de vrijetijdseconomie goed denkbaar⁵³⁵⁴. Voor ondernemers in de vrijetijdseconomie is de kwaliteit van de toeristisch-recreatieve infrastructuur en bijbehorende marketing belangrijk. Op die manier zouden toeristisch-recreatieve ondernemers in een concentratiegebied kunnen meebetalen aan bijvoorbeeld extra groenaanleg of een beter beheer, vanuit het welbegrepen eigenbelang van een goede groene omgeving.

---

⁵³ WUR, 2014, Kansen voor de gastvrijheidseconomie in het buitengebied

⁵⁴ Rapport Parkinclusief ontwikkelen, opgesteld Stadkwadraat voor Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug

3 Bijlage

Financieringsinstrumenten burgers

Als laatste beschikken ook burgers over een aantal financieringsinstrumenten die kunnen bijdragen aan de GGM-opgaven. In deze bijlage worden de instrumenten beschreven (zie hoofdstuk 3 voor een overzichtstabel).

Tabel financieringsinstrumenten burgers

Instrument	Constructie
Giften	Giften
	Legaten
	Fonds op Naam
	Crowdfunding
	Stichtingen
Verdienmodellen	Kaartjesverkoop
	Abonnementen
	Betaald parkeren
	Vignetten
Overig	Groenfonds
	Landschapsobligaties

⁵⁵ <https://www.parool.nl/nieuws/record-nederland-geeft-5-7-miljard-euro-aan-goede-doelen~bec27547/>

3.1 Financieringsinstrumenten burgers

3.1.1 Giften en crowdfunding

Nederlanders zijn gulle gevers: in 2018 gaven Nederlanders €5,7 miljard aan goede doelen.⁵⁵ Groene doelen zitten hierbij, en staan volgens het jaarverslag van het Nationale Park De Hoge Veluwe op plek 8 qua geefgedrag in Nederland (men geeft in eerste instantie meer aan gezondheid/welzijn, noodhulp, kunst & cultuur, kerk, armoede bestrijding in het buitenland, onderwijs en onderzoek en armoedebestrijding in Nederland⁵⁶). Wel is er veel concurrentie; in 2018 waren er 43 fondsenwervende natuurorganisaties.

3.1 Giften

Giften van particulieren	
Werking van instrument	Schenking voor de ontwikkeling en/of het onderhoud en beheer van groen, met of zonder tegenprestatie
Bron van instrument	Burgers
Gebruiker instrument	Stichting met ANBI-status
Investing en/of beheer	Zowel investering als beheer
Geografisch schaalniveau	Verschilt, maar minder geschikt voor kleinere groenopgaven
Financieel schaalniveau	
Voorwaarden	Geen
Tijdspanne	Eenmalig of periodiek
Inzetbaarheid	Korte termijn
Inschatting transactiekosten	Lage kosten
Voordelen/Nadelen	<ul style="list-style-type: none"> • Giften zonder tegenprestatie aan ANBI's zijn fiscaal aftrekbaar, waardoor ze voor

⁵⁶

<https://www.hogeveluwe.nl/files/Jaarverslag%20Hoge%20Veluwe%20Fonds%202018.pdf>

	<p>zowel de schenker als de ontvanger een aantrekkelijke optie zijn. Bij giften met tegenprestatie gelden andere voorwaarden.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Particulieren moeten echter financiële capaciteit en wil hebben om groene projecten te ondersteunen. • De omvang en frequentie van de giften kan sterk verschillen en is daarom onzeker. • Er is veel concurrentie tussen projecten bij crowdfunding en giften.
Bestaand/Bewezen instrument	Bestaand instrument (zie het Nationale Park De Hoge Veluwe)

Een gift is een monetaire schenking die een particulier kan geven voor de ontwikkeling of het beheer van groen. Hier kan een tegenprestatie tegenover staan, zoals vrije toegang, aandelen, enz. Er zijn twee soorten giften:

- een periodieke gift: een particulier heeft laten vastleggen dat hij/zij jaarlijks een gift doet aan een instelling.
- een eenmalige gift: een particulier eenmalig een gift doet aan een instelling en er niet vastgelegd is dat hij/zij meerdere giften gaat geven.

Sommige giften kunnen worden afgetrokken van de aangifte inkomstenbelasting. Meestal gaat het om giften zonder tegenprestatie. In het geval van een groene opgave is dit mogelijk wanneer de gift naar een stichting gaat met een ANBI-status (Algemeen Nut Beogende Instelling). Dit kan voor zowel periodieke als eenmalige giften.⁵⁷ Voor de schenker is

⁵⁷

https://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/bldcontentnl/belastingdienst/prive/inkomstenbelasting/afrekposten/persoonsgebonden-afrek/giften_aan_goede_doelen/giften

de gift fiscaal aftrekbaar, en de ontvanger hoeft geen belasting te betalen over de gift. Om deze reden zijn giften van beide kanten een aantrekkelijke optie. Voor giften met tegenprestatie gelden andere voorwaarden, en moet ieder geval individueel beoordeeld worden.

Giften zijn voornamelijk aantrekkelijk voor particulieren met de financiële capaciteit én de wil om groene projecten te ondersteunen. Doordat er een Stichting moet zijn voor het groene doel is dit financieringsinstrument voornamelijk geschikt voor (middel)grote groene projecten. De omvang en de frequentie van de giften kan sterk verschillen, waardoor er geen garantie is voor continue inkomsten. Voordelen zijn wel dat het op korte termijn inzetbaar is, dat de transactie kosten laag zijn en dat het een bestaand en bewezen instrument is.

Een voorbeeld van groen dat door middel van dit instrument gefinancierd wordt is het Nationale Park De Hoge Veluwe. Dit park voert een zelfstandige exploitatie waarbij 90% uit eigen inkomsten bestaat en 10% uit subsidie.⁵⁸ In het jaar 2018 heeft het Park vanuit particulieren een opbrengst geworven van €243.540. Dat is bijna een derde van de opbrengsten uit fondsenwerving.⁵⁹

3.2 Legaten

Legaten	
Werking van instrument	Geldbedrag dat wordt nagelaten door een overledene voor - in dit geval - de ontwikkeling en/of het onderhoud en beheer van groen
Bron van instrument	Burgers
Gebruiker instrument	Organisatie rondom het groenproject
Investing en/of beheer	Zowel investering als beheer

⁵⁸ <https://www.hogeveluwe.nl/nl/over-het-park/steun-het-park>

⁵⁹

<https://www.hogeveluwe.nl/files/Jaarverslag%20Hoge%20Veluwe%20Fonds%202018.pdf>

Geografisch schaalniveau	Verschillend
Financieel schaalniveau	Verschillend
Voorwaarden	Geen
Tijdspanne	Eenmalig
Inzetbaarheid	Korte termijn
Inschatting transactiekosten	Lage kosten
Voordelen/Nadelen	
Bestaand/Bewezen instrument	Bestaand instrument

Legaten zijn eigenlijk een bijzondere vorm van giften. Het verschil is dat een legaat pas wordt ontvangen door de legataris (degene aan wie het geld wordt nagelaten) als de gever komt te overlijden.

Als het groene project een ANBI-status heeft, hoeft er geen erfbelasting over het legaat betaald te worden.

3.3 Fonds op Naam

Fonds op Naam	
Werking van instrument	Schenking aan een goed doel, ook genoemd het 'hoofdfonds', met een gerichte opdracht
Bron van instrument	Burgers en bedrijven
Gebruiker instrument	Organisatie rondom het groenproject
Investering en/of beheer	Zowel investering als beheer
Geografisch schaalniveau	Verschillend
Financieel schaalniveau	Verschillend
Voorwaarden	Geen
Tijdspanne	Eenmalig
Inzetbaarheid	Korte termijn
Inschatting transactiekosten	Lage kosten

Voordelen/Nadelen	<ul style="list-style-type: none"> • De gever bepaalt wat er met het geld gaat gebeuren
Bestaand/Bewezen instrument	Bestaand instrument

Een Fonds op Naam is een schenking aan een goed doel (het 'hoofd fonds') met een gerichte opdracht. Dit kan zowel bij leven als via een beschikking in het testament. In die zin kan een fonds op naam worden gezien als een (bijzondere) gift (bij leven) of (bijzonder) legaat (bij overlijden).

De schenker bepaalt de naam en het doel van het fonds. Het doel moet aan het 'hoofdfonds' wordt verbonden (bijvoorbeeld een bepaald onderzoeksproject). Het hoofdfonds zorgt ervoor dat het geld van het Fonds op Naam wordt besteed aan de specifieke doelstelling en zorgt voor de administratieve afhandeling. Op die manier profiteert een Fonds op Naam van de kennis en ervaring van het hoofdfonds, zonder zich bezig te hoeven houden met organisatorische en administratieve kwesties. De meeste liefdadigheidsinstellingen hebben een minimaal startkapitaal. Een Fonds op Naam biedt zowel (vermogende) particulieren als bedrijven de mogelijkheid om het werk van een goed doel op een persoonlijke manier te steunen. De kosten van het oprichten van een Fonds op Naam worden meestal gedekt door het 'hoofdfonds'. Hierbij zitten ook de notariskosten.

Een voorbeeld van fonds op naam voor groene projecten is het 'Piet Oudolf Groen in de Buurt Fonds.' Dit is opgericht voor kleinschalige projecten die tijdelijk braakliggende terreinen omvormen tot een groene omgeving.⁶⁰

⁶⁰ <https://www.cultuurfonds.nl/fonds/piet-oudolf-groen-in-de-buurt-fonds>

3.4 Crowdfunding

Crowdfunding bij particulieren	
Werking van instrument	Schenking voor de ontwikkeling van groen
Bron van instrument	Burgers (kan ook bedrijven)
Gebruiker instrument	Organisatie rondom het groenproject
Investing en/of beheer	Investing
Geografisch schaalniveau	Verschillend, van lokaal stadspark tot groot natuurgebied (werkt vooral goed bij lokale/regionale betrokkenheid)
Financieel schaalniveau	
Voorwaarden	Geen
Tijdspanne	Eenmalig
Inzetbaarheid	Korte termijn
Inschatting transactiekosten	
Voordelen/Nadelen	<ul style="list-style-type: none"> • Crowdfunding kan fiscaal aftrekbaar zijn (als begunstigde ANBI is), maar dat is niet altijd zo. • Particulieren moeten de financiële capaciteit en wil hebben om groene projecten te ondersteunen. • De frequentie en verworven bedrag kan bij crowdfunding sterk verschillen en is daarom onzeker. • Er is veel concurrentie tussen projecten bij crowdfunding en giften.
Bestaand/Bewezen instrument	Bestaand instrument

Crowdfunding is een eenmalige actie waarbij een organisatie in dit geval bij particulieren geld ophaalt om de investering van een bepaald project te financieren. Dit kan zowel met als zonder tegenprestatie. Er wordt meestal van tevoren een streefbedrag genoemd en een vaste tijdspanne waarin dat bedrag moet worden opgehaald. Ook gaat het meestal gepaard met een crowdfundingcampagne (meestal d.m.v. (online)

reclame) en het idee is dat meerdere donateurs een kleine bijdrage geven waarmee de hele investering kan worden bekostigd. Deze methode zorgt vaak voor meer draagvlak en verbintenis tussen de mensen en het doel. Ook kan zo een campagne vrijwilligers opleveren die later kunnen participeren in het beheer van het project.

Bij sommige crowdfunding acties ontvangt de organisatie het geld pas als ten minste 100% van het bedrag binnen is. Mocht de crowdfunding dan mislukken doordat er te weinig geld opgehaald is, dan krijgen de particulieren die hebben geïnvesteerd hun geld terug. Doordat crowdfunding acties meestal eenmalig zijn, is dit instrument het meest geschikt voor investeringen in het groen. Het schaalniveau van de groenopgave maakt hierbij niet zo veel uit.

Net als bij giften kan crowdfunding fiscaal aftrekbaar zijn, wat het aantrekkelijk maakt voor beide partijen. Maar dat is niet altijd zo. Ook geldt bij crowdfunding net als bij giften dat particulieren moeten willen en kunnen investeren en dat het verworven bedrag sterk kan verschillen, waardoor er geen garantie is voor continue inkomsten. Daarnaast moet een aanvullend instrument ervoor zorgen dat het onderhoud bekostigd wordt. Voordelen van crowdfunding zijn dat het een bestaand en bewezen instrument is, waar lage transactiekosten en geen voorwaarden aan vast zitten.

Een voorbeeld van groen dat is gefinancierd vanuit crowdfunding is het Natuurgebied Dommelbimd in Brabant. Dit natuurgebied stond te koop voor €295.000 en bewoners waren bang dat het gebied bebouwd zou worden. Het Brabants landschap heeft het bedrag voorgesloten en in

een later stadium is al het benodigde geld opgehaald via crowdfunding. Ook heeft de campagne veel vrijwilligers opgeleverd.⁶¹

Voor crowdfunding bij groene projecten is er een speciaal platform ontwikkeld, Crowdfunding VoorNatuur. Dit platform wordt ondersteund door partners als Landschappen NL, IVN, Voor je buurt en Nationaal Groenfonds. Het is het eerste en tot nu toe enige online platform voor crowdfunding dat zich uitsluitend richt op natuur en biodiversiteit.

3.5 Stichtingen

Naast crowdfunding zijn er een aantal stichtingen die zich richten op de ondersteuning van groenprojecten. Dit doen zij vaak door een eenmalige financiële bijdrage/gift aan een bepaald groenproject. Zo ondersteunt Stichting Mens en Natuur (de Bilt) projecten op het gebied van welzijn en leefbaarheid, cultuur en cultuurhistorie en natuurbehoud en natuureducatie. In 2019 kende zij in totaal €26.400 toe aan groenprojecten. Een ander voorbeeld is het nationale Dinamo Fonds, die zijn inkomsten uit beleggingen gebruikt om dierenwelzijn, natuurbehoud en monumentenzorg te bevorderen. In 2019 kende het fonds nationaal zo'n €70.000 uit aan projecten.

Ook het Buitenfonds is een interessant voorbeeld. Het Buitenfonds is een onafhankelijke stichting die geld werft voor projecten in de natuur van Staatsbosbeheer. De stichting ondersteunt projecten financieel die de natuur beschermen en beleefbaar maken. Het Buitenfonds werkt hiervoor samen met bedrijven en particulieren om groene wensen voor huidige en toekomstige generaties te realiseren.

Een laatste voorbeeld is het Groen Ontwikkelfonds Brabant dat samen met ondernemers, organisaties, overheden en particulieren aan een aaneengesloten natuurnetwerk in Brabant werkt. Het fonds stelt geld en grond beschikbaar voor goede plannen die bijdragen aan de aanleg van

nieuwe natuur in het Natuurnetwerk van Brabant. Zo kunnen partijen subsidie aanvragen of ondersteuning aanvragen bij het combineren van economische activiteiten met de ontwikkeling en instandhouding van natuur.

3.1.2 Verdienmodellen

3.6 Kaartjesverkoop

Kaartjesverkoop	
Werking van instrument	Betaalde toegang tot het groen door middel van de verkoop van toegangskaartjes
Bron van instrument	Burgers
Gebruiker instrument	Organisatie rondom het groenproject
Investing en/of beheer	Beheer
Geografisch schaalniveau	(Middel)grote groenprojecten
Financieel schaalniveau	Klein
Voorwaarden	
Tijdspanne	Continu
Inzetbaarheid	Korte termijn
Inschatting transactiekosten	Middel (op schaal laag-middel-hoog)
Voordelen/Nadelen	<ul style="list-style-type: none"> • De gebruiker betaalt • Kan voor financiële uitsluiting zorgen
Bestaand/Bewezen instrument	Bestaand instrument

De verkoop van toegangskaartjes is misschien wel een van de meest directe financieringsconcepten. De gebruiker betaalt voor toegang tot het groen, en met geld wordt het onderhoud van het park bekostigd. Doordat mensen bereid moeten zijn om een kaartje te kopen om toegang te verkrijgen tot het groen, met dit wel aan bepaalde standaarden

⁶¹ <https://www.nationaalgroenfonds.nl/projecten/crowdfunding-voor-natuur>

voldoen. Denk hierbij aan een relatief groot gebied, goed onderhouden groen, bijzondere natuurfenomenen en/of waardevolle faciliteiten (wc's, museum, kinderspeelplaats).

De entreprijs moet op zo een manier berekend worden dat die in verhouding staat met het aanbod, omdat er anders geen bezoekers op af komen. Ook wil men over het algemeen de prijs laag houden om financiële uitsluiting te voorkomen. Financiële uitsluiting wordt gezien als zeer onwenselijk, omdat men groene recreatiegebieden toegankelijk wil houden voor iedereen, en voornamelijk voor armere mensen die meestal klein wonen en niet zelf over een tuin beschikken. Dit betekent dat de inkomsten door middel van de verkoop van toegangskaartjes niet te hoog ingeschat moet worden, en dat een deel van de financiering waarschijnlijk uit andere bronnen moet komen.

Doordat dit instrument alleen ingezet kan worden bij bestaande groene gebieden, is het enkel geschikt voor het beheer van het groen. Voordelen zijn wel dat het een bestaand instrument is, dat op de korte termijn ingezet kan worden en dat het zorgt voor continue inkomsten.

Voorbeelden van groen waar men toegangskaartjes voor moet kopen zijn het Nationale Park de Hoge Veluwe, de Amsterdamse waterleidingduinen, en Down Under in Nieuwegein. De toegangsprijzen voor deze locaties verschillen sterk. Voor een volwassene gelden de komende prijzen:

- €1,50 per dag voor de Amsterdamse Waterleidingduinen
- €4,00 per dag voor enkel toegang tot het strand in Down Under
- €11,10 per dag voor het Nationale Park de Hoge Veluwe

Bij deze prijzen komen soms nog extra kosten voor parkeren of toegang tot bijzondere faciliteiten (bv. voor het Kröller Müller Museum op de Hoge Veluwe). Ook kan men in sommige gevallen jaarkaarten of familiekaarten met korting kopen.

De meeste van deze locaties hebben ook nog andere financieringsbronnen:

- De Amsterdamse Waterleidingduinen hebben kunnen profiteren van subsidies vanuit zoals de provincie Noord-Holland als de EU (d.m.v. het LIFE programma).
- Down Under financiert zichzelf vermoedelijk grotendeels uit de vele betaalde activiteiten die zij bieden (watersport, horeca, enz.).
- Het Nationale Park de Hoge Veluwe haalt financiële middelen uit o.a. periodieke of eenmalige schenkingen, nalatenschappen, en particuliere personen/bedrijven die zich als partner opstellen voor het park.

3.7 Abonnementen (jaarkaarten, 'beschermerkaart', 'vrienden van')

Abonnementen	
Werking van instrument	Abonnement dat toegang verleent tot het groen voor een bepaalde periode (bv. een jaar)
Bron van instrument	Burgers
Gebruiker instrument	Organisatie rondom het groenproject
Investing en/of beheer	Beheer
Geografisch schaalniveau	(Middel)grote groenprojecten
Financieel schaalniveau	Klein
Voorwaarden	
Tijdspanne	Continu
Inzetbaarheid	Korte termijn
Inschatting transactiekosten	Laag
Voordelen/Nadelen	<ul style="list-style-type: none"> • De gebruiker betaalt • Vastere inkomsten vergeleken met losse kaartjesverkoop
Bestaand/Bewezen instrument	Bestaand instrument

Abonnementen zijn heel vergelijkbaar met de kaartjesverkoop, en gaat vaak daarmee gepaard. Voordelen van abonnementen zijn dat ze voor vastere inkomsten voor de organisatie zorgen. Ook kan er een sterkere band ontstaan tussen de kaarthouders en het gebied, en dat de

abonementhouders van bepaalde voordelen profiteren (bijvoorbeeld vrije toegang, gratis parkeren, enz.).

Een voorbeeld van abonnement is de jaarkaart van het Nationale Park de Hoge Veluwe. Deze geeft onbeperkt toegang tot het park en kost €65,00 per volwassene per jaar (zonder auto). Dit staat gelijk aan ongeveer 6 losse entrees. Ook kan je vriend van het Park worden vanaf €200,00 per jaar. Daarbij horen privileges zoals gratis toegang (ook tot het Kröller Müller Museum) en gratis parkeren.

3.8 Vignetten

Vignetten	
Werking van instrument	Aanschaf van vignet dat toegang verleent tot bepaalde faciliteiten in het groen zoals mountainbike- of ruiterpaden voor een bepaalde periode (bv. een jaar)
Bron van instrument	Burgers
Gebruiker instrument	Organisatie rondom de faciliteit in het groen
Investing en/of beheer	Beheer
Geografisch schaalniveau	(Middel)grote groenprojecten
Financieel schaalniveau	Klein
Voorwaarden	
Tijdspanne	Continu
Inzetbaarheid	Korte termijn
Inschatting transactiekosten	Middel (vergt naast administratie ook handhaving)
Voordelen/Nadelen	<ul style="list-style-type: none"> De gebruiker betaalt
Bestaand/Bewezen instrument	Bestaand instrument

Bij vignetten betaalt de gebruiker van een faciliteit in het groen voor de service. Denk hierbij aan het onderhoud van mountainbike- of

ruiterpaden. Met de inkomsten van vignetten worden soms ook de algemene kosten van natuurbehoud bekostigd.

Zoals bij abonnementen, is het voordeel van inkomsten uit vignetten dat er een continue inkomstenstroom is. Doordat er door middel van de faciliteiten inkomsten worden gegenereerd, kan de rest van het groen vrij toegankelijk blijven. In die zin is het een bijzondere vorm van verevening, waarbij de economische exploitatie van een activiteit het onderhoud van het groen financiert.

Een nadeel van dit instrument is dat de inkomsten over het algemeen slechts het beheer van de faciliteiten dekken. Als de verkoop van vignetten ook het beheer van de rest van het groen zou moeten financieren, dan zou de prijs wellicht te hoog kunnen worden om nog aantrekkelijk te blijven voor de gebruikers.

Een voorbeeld van vignet is het MTB-vignet voor mountainbikers op de Utrechtse Heuvelrug. Dit vignet kost €7,50 per jaar en geeft toegang tot verschillende mountainbikepaden. Met de aanschaf van dit vignet wordt ook onderhoud van de natuur bekostigd.⁶²

3.9 Betaald parkeren

Betaald parkeren	
Werking van instrument	Betalen voor het parkeren nabij het groen en hiermee het beheer van het groen financieren
Bron van instrument	Burgers
Gebruiker instrument	Organisatie rondom het groenproject
Investing en/of beheer	Beheer
Geografisch schaalniveau	Lokaal: direct gekoppeld aan bepaald gebied
Financieel schaalniveau	Klein
Voorwaarden	Er moet een parkeerplaats aanwezig zijn
Tijdspanne	Continu
Inzetbaarheid	Korte termijn
Inschatting transactiekosten	Laag

⁶² <https://mtb-utrechtseheuvelrug.nl/faq/#1488224182789-2d903efa-7db8>

Voordelen/Nadelen	<ul style="list-style-type: none"> • De gebruiker die met de auto komt betaalt • Kan voor financiële uitsluiting zorgen
Bestaand/Bewezen instrument	Bestaand instrument

Bij betaald parkeren wordt het geld dat wordt ingezameld op de parkeerplaats gebruikt voor het beheer van het groen. Dit is net een andere vorm van 'de gebruiker betaald', omdat alleen de mensen die met de auto komen worden belast.

Voordelen van betaald parkeren zijn dat het op korte termijn inzetbaar is, dat het voor continue inkomsten zorgt en dat het een bestaand instrument is. Ook worden mensen gestimuleerd om met het ov, de fiets of te voet te komen. Dat reduceert files en heeft een positief effect op het gebied van luchtvervuiling en geluidshinder.

Verder hangen de kosten en baten van betaald parkeren af van de prijs. Bij lage parkeertarieven worden minder mensen uitgesloten, maar wordt ook minder geld opgehaald; en andersom bij hogere parkeertarieven. Hogere parkeertarieven kunnen zorgen voor de potentiële financiële uitsluiting van armere mensen, voornamelijk mensen met beperkingen die afhankelijk zijn van de auto. Dit kan wel gemakkelijk opgelost worden door de parkeerplekken voor gehandicapte gratis te houden.

Een voorbeeld van een 'groene' locatie waar men betaald moet parkeren is in Bloemendaal aan Zee. Hier betaal je overdag in het hoogseizoen €3,40 per uur en kost een dagkaart €21,65.

3.1.3 Overig

3.10 Groenfondsen

Groenfondsen	
Werking van instrument	Een spaarder of belegger legt geld in voor een groenfonds. Hieruit worden investeringen gedaan in het groen.

Bron van instrument	Burgers
Gebruiker instrument	Organisatie rondom het groenproject
Investing en/of beheer	Zowel investering als beheer
Geografisch schaalniveau	Verschillend
Financieel schaalniveau	
Voorwaarden	Groenverklaring van RVO nodig
Tijdspanne	Continu
Inzetbaarheid	Korte termijn
Inschatting transactiekosten	
Voordelen/Nadelen	<ul style="list-style-type: none"> • Bij een groenfonds krijgt de spaarder geen lagere vergoeding van de bank, maar wel belastingvoordeel. • De bank kan met geld uit een groenfonds een lagere rente geven aan groenprojecten. • Het geld moet wel terugverdiend worden.
Bestaand/Bewezen instrument	Bestaand instrument

Een groenfonds is een fonds waaruit groene projecten worden gefinancierd. De projecten moeten een groenverklaring hebben; alleen dan verstrekt de bank de lening tegenover lagere rente. Organisaties en bedrijven met een groenproject gaan voor een groenverklaring naar een bank met een groenfonds. Het groenfonds van de bank vraagt vervolgens de groenverklaring aan bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl).

Het ingelegde geld komt van spaarders of beleggers. Zij krijgen hiervoor een lagere vergoeding van de bank, maar ze krijgen ook belastingvoordeel, de zogeheten korting voor maatschappelijke beleggingen. In 2019 mocht er tot een bedrag van € 58.540 groen gespaard worden. De spaarder betaalt hierover geen

vermogensrendementsheffing en krijgt korting op zijn/haar inkomstenbelasting.

Voordelen van een groenfonds is dat het aantrekkelijk is voor zowel spaarders en beleggers als voor de organisatie rondom het groenproject. Ook is het op korte termijn inzetbaar, zijn de transactiekosten laag en is het een bestaand instrument.

Aangezien het geleende geld op den duur terugbetaald moet worden, kan een groenfonds enkel als startkapitaal gebruikt worden. Dit betekent ook dat het geld op een manier moet worden terugverdiend. Een voorbeeld van een project die door middel van een groenfonds gefinancierd is Landcoöperatie De Hooilanden. Twee natuur inclusieve landbouw boeren pachtten hun land tot ze hoorde dat de projectontwikkelaar het land wilde verkopen. Toen hebben ze hun eigen landcoöperatie opgericht en daarmee een ton opgehaald om het zelf te kunnen kopen. Het geld dat ze nog misten, €150.000, kregen ze voorgeschoten door het Nationaal Groenfonds.⁶³

3.11 Landschapsobligaties

Landschapsobligaties	
Werking van instrument	Burgers investeren in landschapsobligaties en ontvangen hiervoor een rentevergoeding. Met het geld van de obligaties wordt grond aangekocht. Die grond wordt verpacht aan boeren die op een biologische en natuurvriendelijke manier landbouw uitoefenen
Bron van instrument	Burgers
Gebruiker instrument	
Investering en/of beheer	Investering en beheer

⁶³ <https://www.nationaalgroenfonds.nl/projecten/landcooperatie-de-hooilanden>

Geografisch schaalniveau	Verschillende projecten van verschillende omvang. Stichting Grondbeheer nu 533 ha grond aangekocht
Financieel schaalniveau	Relatief klein, maar wel potentieel
Voorwaarden	Vaak sprake van een minimum inleg
Tijdspanne	Het bedrag van de obligatie komt direct beschikbaar
Inzetbaarheid	Direct
Inschatting transactiekosten	
Voordelen/Nadelen	<ul style="list-style-type: none"> • Aantrekkelijk vorm van crowdfunding: een manier waarop burgers geld kunnen verdienen met investeren in groen • Het blijkt vooralsnog lastig om echt schaal te maken
Bestaand/Bewezen instrument	Bestaand, maar nog niet breed toegepast

Burgers investeren in obligaties en ontvangen hiervoor een rentevergoeding. Een voorbeeld van een dergelijk initiatief is Stichting Grondbeheer. Met het geld van de obligaties koopt Stichting Grondbeheer grond aan (of herfinanciert grond die zij vooruitlopend op uitgifte van de obligatie al heeft aangekocht), die tegen betaling van een eerlijke pacht ter beschikking wordt gesteld aan natuurgedreven en sociaal verbonden boeren en voedselinitiatieven. Stichting Grondbeheer biedt de obligaties aan via Duurzaaminvesteren.nl. De minimuminleg is €500 euro en er zijn obligaties voor 5 jaar of voor 10 jaar of eeuwigdurend.

Stichting Grondbeheer heeft nu 533 ha beschikbaar gesteld voor biodynamische boeren en heeft de ambitie om op te schalen. In sommige

gevallen stellen de boeren (een deel) van het land beschikbaar voor bezoekers.

De obligaties worden gebruikt om investering mogelijk te maken. Door de grond aan biodynamische boeren de verpachten wordt ook het beheer veilig gesteld.

4 Bijlage Inspanningen en risico's

Twee aandachtspunten worden in deze bijlage belicht. Het gaat om een inzicht in de mate van inspanning die nodig is om bepaalde geldstromen te benutten en een beknopt overzicht van de belangrijkste risico's.

Inspanning nodig om geldstroom te benutten voor bepaalde instrumenten

Niet voor ieder instrument is de potentiële geldstroom even gemakkelijk te benutten. Voor EU-subsidies bijvoorbeeld gaan wij ervanuit dat je per € 1 mln. subsidie een inspanning nodig hebt van circa 50 subsidie-expertdagen (intern of extern) plus 30 inhoudelijke interne dagen. Dat vergt dus een flinke inspanning. Voor Rijksstromen zoals Stikstofgeld en de Impulsregeling klimaatadaptatie is ook inspanning nodig, omdat deze stromen niet direct aan GGM zijn gekoppeld. Er moet dus gezocht worden naar concrete projecten waar deze stromen aan gekoppeld kunnen worden.

Een ander voorbeeld is betaald parkeren. Het aanleggen van parkeerplaatsen en optuigen van een betaalinfrastructuur en handhaving vergen inspanning. Voor verevening uit woningbouw en afroaming vanuit de productie van duurzame energie geldt dat er aanpassingen nodig zijn in de omgevingsverordening en gemeentelijke omgevingsplannen en/of onderhandeld moet worden met ontwikkelaars. Ook dit kost tijd.

Het werven van inkomsten uit sponsoring en giften (zowel vanuit bedrijven als burgers) ten behoeve van groen vraagt eveneens om inspanning. Deze inspanning wordt vooral gepleegd door TBO's.

Er zijn een aantal instrumenten die, zoals al eerder genoemd, wel potentie hebben maar nog nader verkend dienen te worden. Het gaat

hierbij om CO2-compensatie, drinkwaterwinning en preventie-investeringen verzekeraars. Het verder verkennen van de kansrijkheid en uitvoerbaarheid van deze instrumenten vergt uiteraard inspanning.

Risico's voor continuïteit geldstromen

In deze rapportage zijn uitspraken opgenomen over geldstromen tussen 2021 en 2040. Deze lange tijdsperiode brengt een zekere mate van onzekerheid met zich mee: in 20 jaar kan immers veel gebeuren. In onderstaande tabel zijn een aantal van de belangrijkste risico's op een rij gezet voor de geldstromen die in beeld zijn gebracht. Het gaat met name om politieke risico's (bijvoorbeeld het schrappen van subsidies op Europees, nationaal of provinciaal niveau) en om economische risico's (risico op laagconjunctuur en teruglopende bestedingen van overheden, bedrijven en burgers). In sommige gevallen is er ook sprake van een haalbaarheidsrisico, bijvoorbeeld in het geval van Europese subsidies waar de slagingskans laag kan liggen voor bepaalde programma's.

Een deel van de risico's is niet direct beheersbaar, maar inzicht in de risico's kan helpen om te anticiperen, alternatieven te verkennen of de provinciale lobby op een onderdeel te richten.

Tabel B4.1: belangrijkste risico's continuïteit geldstromen

GLB	Politiek risico: EU maakt meer geld vrij voor vergroening GLB post 2028 maar ook kans op verdere reductie GLB totaal	SNL	Impulsregeling klimaatadaptatie te verlagen of te schrappen Politiek risico: afhankelijke van de politieke situatie kan er gekozen worden om SNL gelden te verlagen of te schrappen, en alleen toepasbaar voor de aangewezen gebieden in natuurbeheerplan/NNN
LIFE+	Haalbaarheidsrisico: indieners hebben circa 50% slagingskans, dus hierin bevindt zich een risico. Politiek risico: risico op verschuiving focus EU, waardoor er geen of minder geld beschikbaar komt voor een programma als LIFE+	Sponsoring	Economisch risico: bij laagconjunctuur kunnen bedrijven geneigd zijn om sponsoring stop te zetten
Horizon Europe	Haalbaarheidsrisico: indieners hebben circa 25% slagingskans, dus hierin bevindt zich een risico. Politiek risico: risico op verschuiving focus EU, waardoor er geen of minder geld beschikbaar komt voor een programma als Horizon Europe	Loterijen	Economisch risico: loterijen kunnen (bij dalende inkomsten) kiezen om te stoppen met het steunen van groendoelen
Inkomsten uit verkoop, evenementen en pacht	Economisch risico: bij laagconjunctuur dalen de bestedingen van burgers en bedrijven en daarmee de inkomsten uit verkoop, evenementen en pacht	Verevening	Haalbaarheidsrisico: er is inspanning en draagvlak nodig om aanpassingen aan provinciale omgevingsverordening en gemeentelijke omgevingsprogramma's door te voeren
Bosbouw	Economisch risico: de houtprijs is variabel, waardoor bosbouw bij een ongunstige houtprijs niet lonend is	Giften burgers	Economisch risico: door laagconjunctuur of post-corona bezuinigingen minder geld zowel bij overheid als bij bedrijven en burgers
Impulsregeling klimaatadaptatie	Politiek risico: afhankelijke van de politieke situatie kan er gekozen worden om de	Betaald parkeren	Haalbaarheidsrisico: het optuigen van de infrastructuur voor betaald parkeren (slagbomen, betaalautomaten, afspraken over handhaving) Economisch risico: invoeren van betaald parkeren kan ertoe leiden dat er minder mensen met de auto komen, waardoor inkomsten teruglopen

BUREAUBUITEN
economie & omgeving

